

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหานันทิต

ปริญญา

การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม

การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง แนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่งในเมืองระดับชุมชน
กรณีศึกษา ลานภูเรศ ชุมชนแพรงภูธร

The Urban Public Open Space Development Guideline for Urban Communities
A Case Study of Bhutarech Plaza

นามผู้วิจัย นายสุประดิษฐ์ จิตรกร

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ศราวุธ เปรมใจ, Doctorat)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(อาจารย์สุภาพร แก้วกอ เลี้ยวไฟโรจน์, D.Tech.)

หัวหน้าสาขาวิชา

(อาจารย์สุภาพร แก้วกอ เลี้ยวไฟโรจน์, D.Tech.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่งในเมืองระดับชุมชน
กรณีศึกษา ลานภูเรศ ชุมชนแพรงภูธร

The Urban Public Open Space Development Guideline for Urban Communities
A Case Study of Bhutarech Plaza

โดย

นายสุประดิษฐ์ จิตรกร

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาปริญญาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดบัณฑิต

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศุประดิษฐ์ จิตรกร 2554: แนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่สาธารณะประเภทลาน
โล่งในเมืองระดับชุมชน กรณีศึกษา ลานภูธรศ ชุมชนแพรงภูธร ปริญญาการวางผังเมือง
และสภาพแวดล้อมมหบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม
ภาควิชาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
อาจารย์ศราวุธ เปรมใจ, Doctorat 181 หน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่งที่มี
ต่อชุมชนเมือง โดยมีสมมติฐานว่าลานโล่งซึ่งเป็นพื้นที่โล่งในเมืองประเภทหนึ่งนั้นเป็นองค์ประกอบ
ที่สำคัญของเมือง เพราะนอกจากจะมีผลโดยตรงต่อเมืองในด้านกายภาพ ที่สามารถทำให้ทัศนียภาพ
สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นของเมืองแล้ว ยังสามารถสร้างกระตือรือร้นในด้านคุณภาพชีวิต สุขภาพ สังคม
เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อย่างชัดเจนอีกด้วย โดยแสดงให้เห็นผ่านกรณีศึกษา ลานภูธรศ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน
แพรงภูธร โดยลานภูธรศนั้น ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ชุมชนแพรงภูธรซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ เป็นย่าน
ประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้วิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงในด้านบทบาท
หน้าที่ ของชุมชนแพรงภูธรในแต่ละยุคสมัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่และลักษณะทางกายภาพ
ของลานภูธรศ ในขณะที่เดียวกันลักษณะทางกายภาพของลานภูธรศในแต่ละยุคสมัยก็ทำให้เกิดผลกระทบ
โดยตรงกับชุมชนแพรงภูธรในหลายๆด้าน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความสำคัญของลานภูธรศ โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลกระทบในด้าน
กายภาพ สภาพแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนแพรงภูธร เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาท
การใช้งานในแต่ละยุค ประกอบกับการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และศึกษาข้อมูลจาก
เอกสาร ซึ่งทำให้สรุปได้ว่า ลานภูธรศโดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของลานนั้นมีความสำคัญต่อชุมชน
แพรงภูธรอย่างมากทั้งในด้าน สภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และความเข้มแข็งของชุมชน ต่อมาจึง
ทำการศึกษาศักยภาพและสภาพปัญหาในด้านต่างๆของลานภูธรศและชุมชนแพรงภูธร เพื่อกำหนดบทบาท
ของลานภูธรศในอนาคตซึ่งนำไปสู่แนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของลานภูธรศซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลัก
ของงานวิจัย โดยแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของลานภูธรศนั้นประกอบด้วยแนวทางเชิงนโยบายและ
แนวทางเชิงปฏิบัติการ ทั้งในมิติของพื้นที่ลาน โดยตรงไปจนถึงระดับย่านและเมือง เพื่อให้เกิดความ
สอดคล้องกันในทุกมิติและความเป็นไปได้ในการนำแนวทางไปดำเนินการจริง

ลายมือชื่อนิติ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Supradith Chitagon 2011: The Urban Public Open Space Development Guideline for Urban Community: A Case Study of Bhutarech Plaza. Master of Urban and Environmental Planning, Major Field: Urban and Environmental Planning, Department of Urban and Environmental Planning. Thesis Advisor: Mr. Sarawut Preamechai, Doctorat 181 pages.

The purpose of the study is to describe a relation between an urban open public space and surrounded community. It is based on a theory that public open space is one of the most important elements of the city. Especially, it is not only create good urban environment, but also influence on social, economic, and cultural issues. From the study, the Bhutarech Plaza is a community public space that located in the mid of Bangkok historical district. It was renewed time after time since the increasing of population and growth of Bangkok. The development of community brings the new roles to Bhutarech Plaza, on the other hand, the transformation of the plaza also generate impacts to the neighborhoods.

The research provides an analysis of the relatives between social impact, economics, built environment and sense of community during the period of time. The means of study are site survey, observation, interview, and document research. According to the study, it reveals the significance of Bhutarech Plaza to urban community and also focuses on constrains and potential in development of the area. Seeking for physical environment refurbishment strategy, a proposed guideline for Bhutharech Plaza are categorized in three aspects, the neighborhood, urban district and city. In particular, an alternative approaches included policy and practice combined will lead to a better urban development.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากชุมชนแพรงภูธร
เจ้าหน้าที่สถานีกาชาดที่ 2 (สุขุมลาอนามัย) เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพระนคร เจ้าหน้าที่
กรุงเทพมหานคร ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ ดร.ศราวุธ เปรมใจ ,อาจารย์ที่ปรึกษารอง
อาจารย์ ดร.สุภาพร แก้วก้อย เลี้ยวไพโรจน์ ,ประธานกรรมการ อาจารย์ ดร.ณรงค์ ไล่ประกอบ
ทรัพย์ ,ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ ที่ได้ให้คำแนะนำในเรื่อง
แนวความคิด วิธีการทำงานวิจัย และกรุณาสละเวลาตรวจงานวิจัยพร้อมให้คำแนะนำที่เป็น
ประโยชน์ยิ่ง รวมถึงได้ให้คำแนะนำด้านหนังสือและเอกสารต่างๆที่เป็นประโยชน์ยิ่ง

ขอขอบพระคุณบิดา มารดาและครอบครัวผู้ให้กำลังใจในการทำงานมาตลอด

สุประดิษฐ์ จิตรกร

พฤษภาคม 54

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(6)
สารบัญภาพ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
สมมุติฐานการวิจัย	4
ขอบเขตของวิจัย	4
ขอบเขตด้านเนื้อหา	4
ขอบเขตด้านพื้นที่	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
ข้อจำกัดของการวิจัย	7
นิยามศัพท์หรือความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัย	7
วิธีวิจัย	8
ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา	11
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	12
วิวัฒนาการของลานโล่ง	12
วิวัฒนาการของลานโล่งในต่างประเทศ	12
วิวัฒนาการของลานโล่งในกรุงเทพมหานคร	13
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพื้นที่	20
ประโยชน์และหน้าที่ของลานโล่ง	20
อิทธิพลที่มีผลกระทบต่อลานโล่ง	22
รูปร่างของลานโล่ง	24
ขนาดของลานโล่ง	26
องค์ประกอบของลานโล่ง	31

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลาน โลงในเชิงของพฤติกรรมการใช้ประโยชน์	32
ทฤษฎีหลักเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นที่ว่าง	32
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ใน โครงข่ายพื้นที่โล่ง	36
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ใน พื้นที่โล่ง	41
แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์ ด้วยการใช้งานที่เหมาะสม	47
กรณีศึกษา	48
กรณีศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง : เมือง Split ประเทศโครเอเชีย	48
กรณีศึกษาการปรับปรุงทางกายภาพของลาน โลง :	
Plaza de los Fueros ประเทศ สเปน	51
กรอบแนวคิดจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	55
ข้อพิจารณาด้านบทบาทและหน้าที่ของลาน โลง	55
ข้อพิจารณาด้านกายภาพของลาน โลง	56
กรอบแนวคิดในการนำไปใช้ในการวิจัย	58
ส่วนที่เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา	58
ส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ประโยชน์บนลาน โลง	58
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	60
ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา	61
ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	61
วิวัฒนาการของลาน โลง	61
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลาน โลงในเชิงพื้นที่	61
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลาน โลงในเชิงพฤติกรรมการใช้ประโยชน์	62
แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์	62
กรณีศึกษา	62

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆและการเก็บรวบรวมข้อมูล	62
ประเภทของข้อมูล	62
วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล	64
การวิเคราะห์ข้อมูล	67
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	67
บทที่ 4 ข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	68
ประวัติและความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา	68
ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)	69
ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6)	70
ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 7- ปัจจุบัน	72
ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและที่ตั้ง	75
กรรมสิทธิ์ที่ดิน	77
การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร	79
การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการพักอาศัย	79
การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อพักอาศัยและพาณิชยกรรม	
ในอาคารเดียวกัน	79
การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการพาณิชยกรรมไม่มีการพักอาศัย	79
การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อเป็นห้องว่าง และ โกดังเก็บสินค้า	79
การสัญจรและการเข้าถึง	80
การเข้าถึง	80
การสัญจร	83
ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่	85
สภาพทั่วไปทางกายภาพเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม	85
สภาพทั่วไปทางกายภาพเกี่ยวกับภูมิสถาปัตยกรรม	88

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ความสัมพันธ์และกิจกรรมของคนในชุมชน	88
องค์กรที่ไม่แสวงหาผลประโยชน์ภายในชุมชน	89
สภาพกิจกรรมที่เกิดบนลานภูเรศ	90
โครงการพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา	91
แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์	
โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ :	
บริเวณแพรง่นรา แพรง่นภูธร และแพรง่นสรรพศาสตร์	92
ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร	96
สภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาของพื้นที่ศึกษา	97
สภาพปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา	97
สภาพปัญหาของพื้นที่ศึกษา	102
บทที่ 5 การวิเคราะห์และสรุปบทบาท สภาพปัญหาและศักยภาพของลานภูเรศ	105
การวิเคราะห์บทบาทของลานภูเรศในอดีต	105
ช่วงปี 2440-2489	105
ช่วงปี 2489-2541	108
ช่วงปี 2541-ปัจจุบัน	111
การวิเคราะห์ศักยภาพของลานภูเรศ	118
ศักยภาพด้านที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม	118
ศักยภาพในด้านสังคมและกิจกรรมการใช้งาน	122
ศักยภาพในด้านเศรษฐกิจ	127
การวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่	130
สภาพปัญหาด้านที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม	130
สภาพปัญหาด้านสังคม	134
สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ	134
การวิเคราะห์ความต้องการและความคิดของผู้เกี่ยวข้อง	135
ผู้ใช้	135

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน	137
รัฐ	137
วิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพื้นที่ศึกษาในอนาคต	138
บทบาท	138
ปัจจัยที่สำคัญ	139
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา	143
สรุปหลักการและเหตุผล	143
ทิศทางในการเสนอแนวทางการพัฒนา	144
ด้านสภาพแวดล้อม	145
ด้านสังคม	145
ด้านเศรษฐกิจ	146
แนวทางการพัฒนา	148
แนวทางการพัฒนาเชิงนโยบาย	149
แนวทางการพัฒนาเชิงปฏิบัติการ	152
การสนับสนุนจากภาครัฐ	171
ข้อเสนอแนะในการศึกษาในอนาคต	172
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	173
ภาคผนวก	175
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	181

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	ระยะเวลาในการศึกษา	11
4.1	สรุปบทบาทและกิจกรรมของย่านสามแพร่งและลานภูธรเรศในแต่ละช่วงเวลา	74
4.2	สรุปการใช้ประโยชน์อาคารในชุมชนแพร่งภูธร	80
4.3	สรุปกิจกรรมที่เกิดเป็นประจำบนลานภูธรเรศ	90
5.1	สรุปบทบาทและกิจกรรมของพื้นที่ศึกษา	114
5.2	สรุปผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ	117
5.3	สรุปบทบาทและกิจกรรมของพื้นที่ศึกษาในอนาคต	142

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	ตำแหน่งของพื้นที่ศึกษาอ้างอิงกับสถานที่สำคัญในบริเวณใกล้เคียง	5
1.2	ตำแหน่งของพื้นที่ศึกษาและตำแหน่งของลานภูธรศ	6
2.1	สนามหลวงและลานบริเวณเสาชิงช้าในอดีต	15
2.2	ลานพระบรมรูปทรงม้าและอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย	18
2.3	ลานหน้าอาคารเซ็นทรัลเวิลด์	19
2.4	กิจกรรมบนลานโล่ง	22
2.5	รูปร่างของลานโล่งที่เกิดจากระบบถนน	26
2.6	รูปร่างของลานโล่ง	26
2.7	พฤติกรรมการใช้สอยบนลานโล่ง	28
2.8	การปิดล้อมที่ว่างที่มีผลต่อความรู้สึกในการปิดล้อมที่ว่างและการมองเห็น	30
2.9	Figure และ Ground ของกรุงโรมในประเทศอิตาลี	32
2.10	ปรากฏการณ์โครงสร้างของเมืองระหว่างพื้นที่ว่าง และ Urban Mass	33
2.11	รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Composition Form	34

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
2.12	รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Megaform	34
2.13	รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Group Form	35
2.14	The Circus และ Royal Crescent ในเมือง Bath ประเทศอังกฤษ	35
2.15	การเชื่อมโยงของทฤษฎีหลัก 3 ทฤษฎี	36
2.16	พระราชวังโบราณในเมือง Split	48
2.17	ทางเดินเล็กๆในเมือง Split	50
2.18	Plaza de los Fueros ก่อนปรับปรุง	51
2.19	Plaza de los Fueros ในปัจจุบัน	53
2.20	ผังบริเวณ Plaza de los Fueros ในปัจจุบัน	54
2.21	กรอบแนวคิดในการวิจัย	59
3.1	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	60

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.1	ผังของลานภูธรเรศ	75
4.2	อาณาเขตติดต่อของพื้นที่ศึกษา	76
4.3	กรรมสิทธิ์ที่ดินในย่านสามแพร่ง	78
4.4	การเข้าถึงพื้นที่ศึกษา	82
4.5	อาคารพาณิชย์ 2 ชั้นซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์	86
4.6	การแยกประเภทอาคารตามจำนวนชั้นของอาคาร	87
4.7	ผังแสดงตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม	90
4.8	ผังเสนอแนะและทัศนียภาพการปรับปรุงทางกายภาพบริเวณลานภูธรเรศ ของโครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ : บริเวณแพร่งนรา แพร่งภูธร และแพร่งสรรพศาสตร์	95
4.9	ผังแสดงตำแหน่งของส่วนต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา	97
4.10	ตำแหน่งที่ 1 สภาพปัจจุบันของลานภูธรเรศ	97
4.11	ตำแหน่งที่ 2 สถานีกาชาดที่ 2 (สุขุมาลัยอนามัย)	98
4.12	ตำแหน่งที่ 3 ถนนแพร่งภูธร ช่วงทางเข้าชุมชนแพร่งภูธร	99

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.13	ตำแหน่งที่ 4 อาคารอนุรักษ์ซึ่งเป็นอาคารพาณิชย์สองชั้นสมัยรัชกาลที่ 5	99
4.14	ตำแหน่งที่ 5 ถนนเชื่อมไปสู่ถนนบำรุงเมือง	100
4.15	ตำแหน่งที่ 6 ถนนแพร่งภูธรด้านข้างลานภูเรศ	100
4.16	ตำแหน่งที่ 7 ถนนตะนาว	101
4.17	ปัญหาจากกรรมสิทธิ์ที่ดิน	102
4.18	ปัญหาสภาพทางกายภาพที่ไม่สวยงาม	102
4.19	ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่	103
4.20	ปัญหาการใช้งานผิดประเภท	104
4.21	ปัญหาการจอดรถซึ่งทำลายทัศนียภาพ	104
5.1	ลานภูเรศในอดีต	107
5.2	อาคารตลาดใต้รุ่งแพร่งภูธร	110
5.3	ลานภูเรศใน พ.ศ. 2541	113
5.4	ลำดับและขอบเขตพื้นที่การให้บริการของลานภูเรศในแต่ละบทบาท	115

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
5.5	ความเป็นจุดศูนย์กลางเครือข่ายลานโล่ง	119
5.6	ระยะศูนย์กลางลานถึงขอบอาคารเทียบกับความสูงอาคาร	120
5.7	กิจกรรมตามเทศกาลต่างๆที่เกิดขึ้นบนลานภูธรเรศ	125
5.8	กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำบนลานภูธรเรศ	126
5.9	แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์	128
5.10	ปัญหาทางกายภาพและด้านที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา	132
5.11	ปัญหาจิตสำนึกในการใช้งาน	133
5.12	สรุปที่มาของบทบาทในอนาคต	138
6.1	สรุปแนวคิดในการเสนอแนวทางการพัฒนา	146
6.2	สรุปกรอบวิธีคิดแนวทางการพัฒนา	147
6.3	ลานที่แยกกับพื้นที่ต่อเนื่องด้วยต้นไม้และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์	152
6.4	ตำแหน่งเสนอแนะการปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าและทางจักรยานเพื่อเชื่อมโครงข่ายพื้นที่สำคัญในย่านสามแพร่ง	154

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
6.5	ตำแหน่งเสนอแนะการปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าและทางจักรยานเพื่อเชื่อม โครงข่ายพื้นที่โล่งในระดับเมือง	155
6.6	ภาพแสดงตัวอย่างแผ่น โฆษณาโครงการณรงค์เพื่อการใช้พื้นที่สาธารณะ กิจกรรมตามเทศกาลต่างๆที่เกิดขึ้นบนลานภูธรศ	156
6.7	วัสดุผิวพื้นลานภูธรศในปัจจุบัน	159
6.8	ลานโล่งที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นลาดแข็งและวัสดุผิวพื้นเป็นผืนใหญ่	159
6.9	ผังเสนอแนะพื้นที่สำหรับกิจกรรมร่วมกัน	160
6.10	การเตรียมปรับการใช้งานจากลาน โล่งเป็นพื้นที่ในร่ม	161
6.11	วิธีการและอุปกรณ์ในการปรับพื้นที่	161
6.12	ผังเดิมลานภูธรศและชุมชนแพรงภูธร	162
6.13	ผังสรุปการเสนอแนะการปรับปรุงลานภูธรศและชุมชนแพรงภูธร (ทางเลือกที่ 1)	163
6.14	ผังสรุปการเสนอแนะการปรับปรุงลานภูธรศและชุมชนแพรงภูธร (ทางเลือกที่ 2)	166
6.15	ผังสรุปการเสนอแนะการปรับปรุงลานภูธรศและชุมชนแพรงภูธร (ทางเลือกที่ 3)	169

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในทางกายภาพ “เมือง” ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ 2 ประการคือส่วนที่เป็นอาคาร สิ่งก่อสร้างและส่วนที่เป็นพื้นที่โล่ง โดยในขณะที่พื้นที่ของอาคาร สิ่งก่อสร้าง ถูกใช้เพื่อรองรับกิจกรรมหลักส่วนใหญ่อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในเมือง พื้นที่โล่งก็เป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีภายในเมือง เนื่องจากพื้นที่โล่งจะเชื่อมโยงส่วน อาคาร สิ่งก่อสร้างต่างๆ ของเมืองเพื่อให้ระบบกิจกรรมต่างๆภายในเมืองดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งยังทำหน้าที่กำหนดระยะห่างของส่วนต่างๆในอาคาร สิ่งก่อสร้างที่ต้องการพื้นที่โล่งที่อยู่รอบๆเพื่อที่ประชากรจะสามารถรับรู้ถึงสุนทรียภาพของเมืองอันเกิดจากการประกอบกันของอาคารและพื้นที่โล่งได้ในลักษณะที่แตกต่างกัน (Moughton, 1995: 65) และการประกอบกันขององค์ประกอบที่เป็นอาคาร กับส่วนที่เป็นพื้นที่โล่งนี้ยังทำให้เมืองแต่ละเมืองมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปด้วย (Heckscher, 1997: 1) โดยเฉพาะในสภาวะแวดล้อมที่ซับซ้อนและซับซ้อนของสังคมเมืองปัจจุบันนั้น การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้น่าอยู่ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการอยู่อาศัยในเมือง พื้นที่โล่งช่วยให้เมืองมีความสวยงาม น่าสนใจและเป็นระเบียบเรียบร้อย พื้นที่โล่งในเมืองนั้นสามารถสร้างความเป็นเอกภาพทางความรู้สึก (Sense of Unity) แก่ประชากรได้ (Heckscher, 1997: 1) พื้นที่โล่งของเมืองที่เป็นพื้นที่สาธารณะยังเป็นจุดรวมตัวของประชากร เปิดโอกาสให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กัน เกิดการพบปะพูดคุย ตลอดจนประกอบกิจกรรมหลากหลายชนิดอันเกิดจากความต้องการที่หลากหลายของประชากรซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในส่วนที่เป็นอาคาร เช่น การออกกำลังกาย งานประเพณี งานเทศกาล การจัดตลาดนัดขายสินค้า การเลือกตั้ง รวมทั้งการรวมตัวทางการเมือง พื้นที่โล่งในเมืองจึงมีความสำคัญต่อเมืองทั้งในแง่ของกายภาพ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองอย่างมาก ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่โล่งในเมืองให้มีความเหมาะสมกับสภาพของเมืองและกิจกรรมของประชากร จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการจะช่วยเสริมสร้างให้เมืองน่าอยู่อาศัยและประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศการพัฒนาต่างๆและการขยายตัวของเมือง เป็นไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในช่วงที่เริ่มมีการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการของรัฐและการพัฒนาพื้นที่ ของเอกชนทำให้พื้นที่เมืองเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ในเมืองมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงมาก ส่งผลให้ พื้นที่โล่งสาธารณะลดลง โดยลานโล่งซึ่งเป็นพื้นที่โล่งสาธารณะประเภทหนึ่งนั้นส่วนใหญ่ที่ เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดขึ้นจากความจำเป็นทางกฎหมายควบคุมอาคารในเรื่องระยะร่นอาคารและการ หวังผลทางการค้า เช่น ลานหน้าห้างสรรพสินค้าต่างๆ หรือเกิดจากพื้นที่เหลือของส่วนต่างๆของ เมืองเช่น พื้นที่ได้สะพานลอย ทำให้ลานโล่งที่เกิดขึ้นมีลักษณะ รูปแบบและหน้าที่ที่ไม่สอดคล้อง ต่อกิจกรรม การใช้งานสาธารณะอย่างแท้จริงและลานโล่งบางแห่งถูกปล่อยปละละเลย ขาดการ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้กลายเป็นพื้นที่ล่อแหลม มีการบุกรุกเข้าใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมส่วนบุคคล และก่อให้เกิดผลเสียต่อชุมชนโดยรอบและต่อสภาพแวดล้อมของเมือง และที่สำคัญประชากรไม่ได้ ใช้ประโยชน์จากลาน โล่งสาธารณะอย่างเต็มที่

จากการศึกษาเบื้องต้นถึงทฤษฎีและความสำคัญของลาน โล่งทำให้พบว่าลาน โล่งเป็น องค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งของเมือง แต่จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับลาน โล่งใน กรุงเทพมหานครดังกล่าว พบได้ว่าวัตถุประสงค์และลักษณะของลาน โล่งในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจให้เกิดพื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงบทบาท หน้าที่ของลาน โล่งต่อเมืองมีความแตกต่างกันไปในแต่ละลาน โล่ง ทำให้เกิดข้อสงสัยถึงบทบาท หน้าที่ของลาน โล่งว่ามี ผลกระทบต่อเมืองหรือชุมชนในกรุงเทพมหานครอย่างไร

ลานภูเรศ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะประเภทลาน โล่งในระดับชุมชน ตั้งอยู่ในชุมชนแพรง ภูธรอันเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของพื้นที่กรุงรัตน โกสินทร์ เป็นลานที่มีประวัติความเป็นมา และบทบาทสำคัญกับชุมชนแพรงภูธรและบริเวณย่านสามแพรงมายาวนาน คือ จากการพัฒนา ย่านสามแพรงให้กลายเป็นย่านการค้าและบริการแก่ข้าราชการจากหน่วยงานราชการที่ย้ายเข้ามาอยู่ ในพื้นที่ใกล้เคียงโดยนโยบายปฏิรูปการปกครองในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2440 ได้ มีการรื้อวังกรมหมื่นภูเรศฯที่สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 และตัดถนนแพรงภูธร สร้างอาคารตึกแถว สองชั้น และเกิดลาน โล่งขึ้นกลางชุมชน ต่อมารัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้สร้างสถานีอนามัยสุขุมมาลใน บริเวณลานและยกที่ลานทั้งหมดให้กับสถานีฯ แต่ก็ได้ไม่ได้สร้างอาคารเต็มพื้นที่ลานยังคงเหลือพื้นที่ สำหรับทำกิจกรรมอยู่ ต่อมาในปี พ.ศ.2489 มีการพัฒนาสนามหลวงเป็นศูนย์กลางการสัญจรและ ตลาดนัด ส่งผลให้ย่านสามแพรงได้รับการพัฒนามาเป็นย่านการค้าต่อเนื่องมาจากสนามหลวง โดย

สถานีอนามัยสุขุมวิทได้เปิดให้เช่าพื้นที่ลานภูธรเรศเป็นที่ตั้ง “ตลาดโต้รุ่งแพรงภูธร” ที่มีชื่อเสียงไปทั่ว และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 บทบาทและความสำคัญของย่านสามแพรงก็เริ่มลดน้อยลงจากการยกเลิกตลาดนัดสนามหลวง และการย้ายออกไปของหน่วยงานราชการ และในปี พ.ศ. 2534 ก็ได้มีการยกเลิกตลาดโต้รุ่งแพรงภูธรไป เนื่องจากสภาเทศบาลซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ขอพื้นที่คืนเพื่อสร้างอาคารแต่เนื่องจากการคัดค้านจากชุมชนและองค์กรเอกชนต่างๆ ที่เห็นความสำคัญของลานภูธรเรศว่าเป็นลานสำหรับกิจกรรมของชุมชน ทำให้สภาเทศบาลยกเลิกโครงการไป ในปัจจุบันลานภูธรเรศนั้นได้มีการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีพอใช้ แต่เนื่องจากขาดการจัดการและแนวทางการพัฒนาทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่องมีผลให้ยังไม่สามารถเป็นลานโล่งที่ตอบสนองกิจกรรมและความต้องการของชุมชนและชุมชนใกล้เคียงได้ตามศักยภาพที่ควรจะเป็น และยังไม่แสดงความต่อเนื่องในระดับย่านดังที่เคยเป็นมาในอดีตที่มีกิจกรรมต่อเนื่องจากสนามหลวงได้อีกด้วย โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่มาจากคนในชุมชนและเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น โดยในเวลากลางคืนจะกลายเป็นที่อาศัยของคนจรจัด โสเภณีและเป็นจุดต่อแหลมในการเกิดอาชญากรรมและยาเสพติดทำให้เกิดปัญหาในระดับเมืองและความปลอดภัยกับชุมชนอีกด้วย

การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาทางด้านบทบาทหน้าที่ ผลกระทบในด้านต่างที่ลานโล่งมีต่อชุมชนแพรงภูธรจึงสามารถทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ ผลกระทบในด้านต่างที่ลานโล่งมีต่อเมืองได้ และการศึกษาต่อไปถึงเรื่องแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพของพื้นที่ลานภูธรเรศ จึงเป็นสิ่งสำคัญอันจะนำมาซึ่ง แนวทางในการจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับกิจกรรมความต้องการของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง รวมถึงเสนอแนวทางปรับปรุงสภาพทางกายภาพที่สอดคล้องกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน และเมืองทั้งในด้านกายภาพและสังคม ทั้งยังสามารถส่งเสริมศักยภาพด้านการค้าของชุมชน รองรับการใช้พื้นที่ที่จะเกิดเพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวหลังจากการดำเนินการตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และยังสามารถเป็นตัวอย่างให้กับโครงการอื่นๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันได้ใช้ป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ ของลานโล่งมีผลกับเมืองอย่างไร
2. ศึกษาพัฒนาการของลานภูธรเรศ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และกายภาพที่เกี่ยวข้องกับเมืองและย่านสามแพรง

3. เพื่อศึกษาบทบาท หน้าที่ กิจกรรมและปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อกายภาพของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน
4. เพื่อศึกษาถึงศักยภาพ ข้อจำกัด ของลานภูเรศ รวมถึงในระดับย่านที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนา
5. เสนอแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพ ของลานภูเรศ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการของชุมชน และทิศทางการพัฒนาเมืองในอนาคต

สมมติฐานการวิจัย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาทำให้สามารถสรุปประเด็นปัญหาและคำถามที่สำคัญอันเป็นส่วนสำคัญที่นำมาซึ่งงานวิจัยคือ ลานโล่งมีหน้าที่และผลอย่างไรต่อและชุมชน โดยจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทำให้เกิดสมมติฐานการวิจัยได้ดังนี้คือ

1. สมมติฐานหลัก บทบาท หน้าที่ของลานโล่งมีผลกับเมืองและชุมชน ตามปัจจัยด้านเวลาและสภาพแวดล้อม
2. สมมติฐานรอง การพัฒนาด้านกายภาพของลานโล่งให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ใช้และเมือง สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากรและลดปัญหาต่างๆของเมืองและชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

แบ่งขอบเขตการศึกษาเป็น 2 ด้านดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ด้านเอกสาร
 - 1.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องกับลาน โล่งทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงพฤติกรรมการใช้งาน
 - 1.2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา รวมถึง กฎหมาย แผนและโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

2. ด้านการเก็บข้อมูล

2.1 ข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่ศึกษา

2.2 ข้อมูลด้านสังคม ความต้องการของประชากรที่จะส่งผลต่อการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

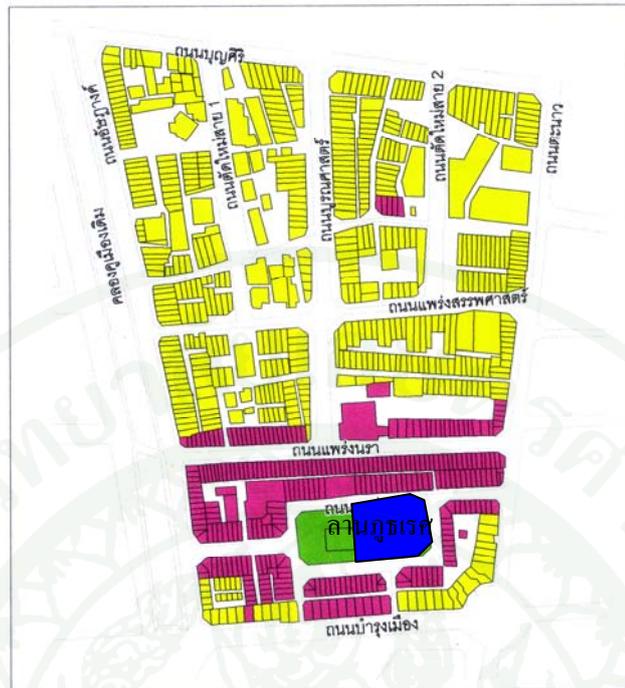
1. พื้นที่ศึกษามีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ โดยเน้นศึกษาพื้นที่ลานภูธรเรศ บริเวณแพรงภูธร และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีความเกี่ยวข้องได้แก่ แพร่งนรา และแพร่งสรรพศาสตร์ ซึ่งอยู่ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาเนื้อหาดังต่อไปนี้

1.1 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาและบริเวณโดยรอบ ดังแสดงในภาพที่ 1.1

1.2 ข้อมูลด้านกายภาพ ได้แก่ องค์ประกอบและจินตภาพของย่าน บรรยากาศ การสัญจร การรับรู้ของผู้ใช้พื้นที่ มุมมอง

ภาพที่ 1.1 ตำแหน่งของพื้นที่ศึกษาอ้างอิงกับสถานที่สำคัญในบริเวณใกล้เคียง

ภาพที่ 1.2 ตำแหน่งของพื้นที่ศึกษาและตำแหน่งของลานภูเรศ
 ที่มา: หัทยมาต ปุราณนท์ (2546:180)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงพัฒนาการ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ บทบาท หน้าที่ กิจกรรมและปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพื้นที่ศึกษา คือ ลานภูเรศและย่านสามแพร่ง
2. แนวทางหรือแผนพัฒนาที่ได้จากการวิจัยนี้ เป็นประโยชน์ต่อองค์กรชุมชน ผู้ที่สนใจในเรื่องที่ว่างสาธารณะ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง ในการนำไปปรับใช้กับการพัฒนาพื้นที่โล่งอื่นๆ ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมต่อไป
3. การวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาให้กับพื้นที่หรือชุมชนอื่นๆที่มีความคล้ายคลึงกัน

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดซึ่งเป็นข้อจำกัดทางด้านข้อมูล คือ

ข้อมูลบางส่วนที่ได้มาจากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่สอบถามนั้นอาจมีการคลาดเคลื่อนจากความจริงบ้างเนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของพื้นที่ศึกษา

นิยามศัพท์หรือความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการพัฒนา (Development Guidelines) หมายถึง แนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทลานโล่งระดับชุมชน ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพื้นที่ และทางเลือกในการพัฒนาด้านกายภาพ

พื้นที่ว่างสาธารณะ (Public Open Space) หมายถึง พื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน ย่านเมือง ซึ่งมีการเข้าไปใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆอย่างหลากหลาย อาจมีลักษณะพิเศษคือเป็นที่ว่างที่มีการจงใจเว้นว่างไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

พื้นที่ว่างของเมือง (Urban Space) หมายถึง พื้นที่ว่างที่เกิดจากการปิดล้อมของสิ่งก่อสร้างต่างๆ ตั้งแต่ถนน อาคารและสิ่งอื่นๆที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่ **Urban Space** จะซ้อนอยู่ใน **Open Space** ก็ได้

พื้นที่โล่งว่าง (Open Space) หมายถึง พื้นที่ว่างที่เกิดขึ้นในบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ แต่บางครั้งถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยของประชาชน

ชุมชนเมือง (Urban Community) หมายถึง ชุมชนแพรงูธรและชุมชนข้างเคียง

ลานโล่งในเมือง (Plaza) หมายถึง พื้นที่โล่งสาธารณะที่บริเวณส่วนใหญ่ได้รับการปูพื้นแข็ง หน้าที่หลักเป็นที่เดินเล่น นั่งเล่น ทานอาหาร มองดูความเป็นไปรอบๆตัว ฯลฯ มีใช้เพียง

ทางผ่าน การตกแต่งด้วยต้นไม้เป็นเพียงส่วนประกอบ หากพื้นที่ปลูกต้นไม้มีมากกว่าพื้นที่แข็งก็จะกลายเป็นสวนสาธารณะ (Marcus and Francis,1990:10)

การปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ในลักษณะที่มีการกระทำระหว่างกันโดยตรง เช่น การพูดคุย หรือโดยทางอ้อมเช่น การยื่นหางกันขณะคอยรถประจำทาง

วิธีวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสาร

1.1 ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงพฤติกรรมการใช้งาน

- วิวัฒนาการของลานโล่ง
- ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพื้นที่ เช่น ประโยชน์และหน้าที่ของลานโล่ง อิทธิพลที่มีผลกระทบต่อลานโล่ง รูปร่างของลานโล่ง ขนาดของลานโล่ง องค์ประกอบของลานโล่ง เป็นต้น
- ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ เช่น ทฤษฎีหลักเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นที่ว่าง ทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่ว่าง ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง เป็นต้น
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ลานโล่ง เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน รวมทั้งทราบถึงขั้นตอน รูปแบบ วิธีการและผลการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อสามารถนำมากำหนดกรอบการศึกษาได้อย่างชัดเจน
- กรณีศึกษาตัวอย่าง โครงการที่มีความคล้ายคลึงกันในหลายๆด้าน เพื่อเป็นแนวทาง แบบอย่าง เพื่อนำไปแก้ไขหรือต่อยอดในการเสนอผลการวิจัยต่อไป

1.2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา รวมถึง กฎหมาย แผนและโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เป็นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการที่เก็บมาแล้วเบื้องต้นจากแหล่งต่างๆ ได้แก่เอกสาร แผนที่ สิ่งพิมพ์ต่างๆและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ข้อมูลด้านความเป็นมาของพื้นที่
- พัฒนาการ การเปลี่ยนแปลง ของพื้นที่ศึกษาทั้งในด้านกายภาพและบทบาทหน้าที่
- แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ศึกษาเพื่อทราบถึงการพัฒนาของพื้นที่
- ข้อมูลทางด้านกายภาพ ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะอาคารสิ่งปลูกสร้าง การคมนาคมและการสัญจร สาธารณูปโภค สาธารณูปการ กิจกรรมการใช้ที่ดินโดยรอบ
- ข้อมูลโครงสร้างประชากรและข้อมูลเศรษฐกิจ สังคม
- กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆที่มีผลบังคับใช้กับพื้นที่ศึกษา รวมถึง นโยบายและแผนพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

2.1 เป็นข้อมูลจากการสำรวจ และเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกต (Observation) สอบถามและแสดงความคิดเห็น (Interview & Discussion) จากประชาชนในพื้นที่ และจากเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา
- สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เช่น รูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

- สภาพทางกายภาพ และบริบทเดิมของพื้นที่ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพอาคารและประเภทอาคาร การเข้าถึงพื้นที่ สภาพการสัญจรและการจราจร

- ความต้องการของชุมชนและปัญหาในการใช้พื้นที่โล่งว่าง

- พฤติกรรมการใช้พื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ประเด็นปัญหา ศักยภาพ ความต้องการและแนวโน้มในอนาคตของพื้นที่ โดยการนำหลักการ แนวความคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการหาข้อสรุป

4. สรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญบริเวณพื้นที่ศึกษาและกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ศึกษา

5. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

ระยะเวลาในการทำการศึกษาร่วมกันทำการศึกษาดังแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550 จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ดังแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 ระยะเวลาในการศึกษา

ลำดับที่	กิจกรรม	เดือนที่ทำการศึกษา															
		พ.ย.-ธ.ค. 50	ม.ค.-มี.ค. 51	เม.ย.-มิ.ย. 51	ก.ค.-ก.ย. 51	ต.ค.-ธ.ค. 51	ม.ค.-มี.ค. 52	เม.ย.-มิ.ย. 52	ก.ค.-ก.ย. 52	ต.ค.-ธ.ค. 52	ม.ค.-มี.ค. 53	เม.ย.-มิ.ย. 53	ก.ค.-ก.ย. 53	ต.ค.-ธ.ค. 53	ม.ค.-มี.ค. 54	เม.ย.-พ.ค. 54	
1	ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและกำหนดวัตถุประสงค์	■															
2	ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
3	ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและเก็บรวบรวมข้อมูล								■	■	■	■	■	■	■	■	■
4	วิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาภาพและความต้องการของผู้ใช้													■	■	■	■
5	สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ																■

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสาร วารสาร บทความ งานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่งในเมืองระดับชุมชน กรณีศึกษา ลานภูเรศ ชุมชนแพรงภูธร เห็นว่าลานโล่งซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของเมืองในลักษณะของพื้นที่ใช้สอยจึงมีส่วนที่เกี่ยวข้องคือ ส่วนของตัวลาน โล่งเองและส่วนของผู้ใช้ ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนหลัก ดังนี้ คือ

1. วิวัฒนาการของลานโล่ง
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพื้นที่
3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพฤติกรรมการใช้ประโยชน์
4. แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์
5. กรณีศึกษา

วิวัฒนาการของลานโล่ง

1. วิวัฒนาการของลานโล่งในต่างประเทศ

จามรี อารยะนิมิตรสกุล (2528:25-27) ให้ความหมายว่า ลานโล่ง หรือ Plaza หมายถึง พื้นที่ลานกว้างไม่มีสิ่งกีดขวาง อยู่ภายในการโอบล้อม (Enclosure) ของอาคารสิ่งก่อสร้างหรือ มีอาคารสิ่งก่อสร้างอยู่ด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนใหญ่จะหมายถึงพื้นที่ลาดแข็ง ไม่ใช่พื้นที่เป็นสนามหญ้ามักจะเป็นที่รวมของประชาชนจำนวนมากมาประกอบกิจกรรมร่วมกัน ลานโล่งมีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดอยู่ในสมัยกรีก ตามประวัติศาสตร์ชาวกรีกเป็นผู้ริเริ่มให้มีการใช้ลานโล่งอย่างชัดเจนโดยใช้เป็นที่ชุมนุมคนเพื่อการศาสนาและแลกเปลี่ยนสินค้า ลักษณะจึงเป็นพื้นที่ลานแข็ง (ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่หิน) กว้าง มีอาคารล้อมรอบด้วยอาคารทางศาสนาคือ โบสถ์, โรงละคร, พระราชวัง และอาคารพาณิชย์ รวมไปถึงอาคารราชการต่าง ๆ รูปร่างอาคารมักเป็นรูปขา มีเสาเรียงรายเป็นแบบ Colonnade ลานโล่งของกรีกนี้มักจะตั้งอยู่ศูนย์กลางเมืองมีทางเดินหรือถนนเป็นแนววิ่งสูงลานโล่งเพื่อเป็นเส้นทางนำคนเข้ามาสู่ลานโล่งชาวกรีกเรียกลานโล่งนี้ว่า Agora เมื่อกรีกเสื่อมอำนาจลงและ

ชาวโรมันเข้ามาครอบครอง ได้นำลักษณะถนนโค้งของกรีกไปใช้แต่ใหญ่โตและกว้างขวางกว่า เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนสำหรับทำศึกสงคราม ลักษณะโดยทั่วไปคล้ายถนนของกรีก แต่เริ่มมีการนำแกน (Axis) เข้ามาประกอบกับถนนโค้งให้เกิดลักษณะสองข้างเท่ากัน (Symetry) มีการต่อเชื่อมระหว่างแนวอาคารกับถนนโค้ง ด้วยแกนอย่างต่อเนื่องทั้งชุมชน นอกเหนือจากบริเวณศูนย์กลางเมืองแล้วชาวโรมันยังนำถนนโค้งมาใช้บริเวณทางแยกของถนนที่เป็นระบบ Grid System จึงเป็นต้นกำเนิดของคำว่า จัตุรัส (สี่แยก) เป็นคำภาษาอังกฤษว่า Square แต่ชาวโรมันเรียกถนนโค้งนี้ว่า Forum ในสมัยหลังๆมีการพัฒนาถนนโค้งนี้มาตลอดไม่ว่าจะเป็นยุคมีด (Middle age) ยุคเรอเนสซองส์ ยุคบาโรค จนมาถึงปัจจุบัน รูปร่างของอาคารมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าถนนโค้งมักจะเกี่ยวพันอยู่กับการสัญจร ไม่ว่าจะเป็นทางเท้าหรือถนนตลอดเวลา

ถนนโค้งบางแห่งเรียก Plaza บางแห่งเรียก Square ซึ่งตามความหมายแล้วหมายถึง คำๆ เดียวกัน โดย Square เป็นคำในภาษาอังกฤษแต่ Plaza เป็นคำในภาษาอิตาลี ซึ่งแปลมาจากภาษาละตินว่า Platea ในภาษาอิตาลีเดิม ส่วนฝรั่งเศส เรียกว่า Place เป็นต้น ตามความหมายโดยตรงแปลว่า สถานที่หรือถนนที่ถูกทำให้กว้างขึ้น บริเวณเปิดโล่งของเมือง

นอกจากนั้นยังให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ถนนโค้งเป็นที่ว่าง (Open Space) ประเภทหนึ่ง นอกเหนือจากที่ว่างเป็นถนนเส้นทางสัญจร (Street) และที่ว่างเป็นสวนสาธารณะ (Park) ซึ่งที่ว่างทั้งสามประเภท คือ สถานที่ภายนอกอาคารที่มีผู้คนในเมืองมารวมกลุ่มกันอยู่เพื่อการพบปะกันทางสังคมสำหรับถนนโค้งนอกเหนือจากเป็นที่ชุมนุมกัน ยังมีหน้าที่เป็นตัวช่วยประสานอาคารหรือกลุ่มอาคารต่าง ๆ ของเมืองเข้าด้วยกัน และยังเป็นสถานที่ทำให้เมืองไม่แลดูแน่นอึดอัดจนเกินไป เพราะมีการถ่ายเทอากาศ และมีที่โล่งสำหรับแสงสว่างมากขึ้น

2. วิวัฒนาการของถนนโค้งในกรุงเทพมหานคร

เพื่อให้เห็นความชัดเจนของวิวัฒนาการถนนโค้งในเมืองไทย งานวิจัยนี้แบ่งยุคของกรุงเทพฯ ออกเป็น 3 ช่วง ตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพเมือง คือ

- 1) รัชกาลที่ 1 – 4 (เกิดถนนเพื่อการการวะศรัทธา ถนนสำหรับทำพิธีกรรมทางความเชื่อและศาสนา)

2) รัชกาลที่ 5 – 8 (เกิดลานที่เกิดจากการตัด ขยายถนน และลานเพื่อเน้นความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ของอาคาร)

3) รัชกาลที่ 9 (เกิดลานเพื่อการค้า เพื่อการนันทนาการ และลานเพื่อผลทางด้านความสวยงามของเมือง ซึ่งเกิดมาจากหลายสาเหตุ)

2.1 ช่วงรัชกาลที่ 1 – 4

ในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นตัวเมืองมีแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ทางทิศตะวันตก และคูเมืองล้อมรอบทางทิศตะวันออก คดีความเชื่อว่าพระราชวังหลวงเป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์ของเมืองหลวงหรืออาณาจักร ได้สืบทอดมา บ้านเรือนขุนนางและราษฎรอยู่รายล้อมพระบรมมหาราชวัง ใกล้เคียงหรือห่างตามฐานะของตน สภาพกรุงเทพฯ ในช่วงรัชกาลที่ 1–4 นี้ ยังคงมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รกร้าง และเรียกสวน ไร่นา สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 กรุงเทพฯ มีความสำคัญแค่ในกำแพงพระนครเท่านั้น ส่วนนอกกำแพงพระนครเป็นชานเมืองมีสภาพเป็นชนบทที่เปล่าเปลี่ยวเป็นสวน ส่วนที่ห่างไกลออกไปก็เป็นท้องไร่ ท้องนาและเป็นที่รกร้างว่างเปล่า จะมีผู้คนอาศัยมากน้อยก็แต่ใกล้ๆ กำแพงพระนคร แม้แต่ในพระนครสมัยนั้น บางแห่ง ก็ยังเป็นเรียกสวนอยู่เป็นจำนวนมาก แหล่งการค้าในสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 นอกจากตลาดน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองต่างๆ แล้วยังมีแหล่งการค้าที่ตลาดท้ายวัง และตลาดที่สำเพ็ง (Crawford อ้างในนรินุช เรื่องเกียรติยศยิ่ง, 2540 : 35)

ลานโล่งในเมืองที่สำคัญในสมัยนี้คือสนามหลวง ซึ่งเมื่อเริ่มสร้างกรุงเทพฯ นั้นก็มีได้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการใช้งานของคนในเมือง แต่เป็นเพียงทุ่งโล่งอยู่ระหว่างวังหลวงกับวังหน้า ใช้เป็นที่ตั้งพระเมรุมาศ ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 ด้วยเหตุนี้ราษฎรจึงเรียกว่า “ทุ่งพระเมรุ” ตลอดมา ครั้นถึงรัชกาลที่ 3 ไทยกับญวนมีเรื่องวิวาทกันเกี่ยวกับดินแดนเขมร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการทำนาที่ท้องสนามหลวงเพื่อที่จะให้ญวนเห็นว่าไทยเป็นบ้านเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารมีเสบียง อาหารพร้อมที่จะทำสงครามกับญวนได้เต็มที่ ดังนั้นพอถึงฤดูทำนาก็มีการวิดน้ำเข้านา ก่อคันดินทำเป็นคันนา ต่อฤดูแล้งแผ่นดินแห้งแล้ว ถ้ามีการเมรุจึงให้ลบคันดินนั้นเสียจนในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังใช้สนามหลวงเป็นที่ทำนาหลวงเหมือนอย่างในรัชกาลที่ 3 ตามเดิม แต่ทรงรังเกียจที่จะเรียกสนามหลวงว่า “ทุ่งพระเมรุ” จึงโปรด

เกล้าฯ ให้มีการประกาศเรียกชื่อใหม่ว่า “ท้องสนามหลวง” ถึงรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อกำแพงป้อมปราการของวังหน้าทางด้านทิศตะวันออกที่ไม่สำคัญลง คงไว้แต่ที่สำคัญ ๆ ท้องสนามหลวงจึงได้มีเนื้อที่เพิ่มขึ้นอีกถึงเท่าตัว และโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นไม้รอบท้องสนามหลวงเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมือนอย่างถนนในต่างประเทศ (เทพชู ทับทอง ,2520)

การใช้งานสนามหลวงนั้น นิรุช เรืองกิตติยศรี (2540 : 137) ได้ทำการศึกษาและสรุปไว้ว่า ช่วงระหว่างรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 7 นั้น พระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดกิจกรรมการใช้งานในสนามหลวง จนถึงระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน คณะราษฎรและต่อมาคือรัฐบาล เป็นผู้กำหนด หรืออนุญาตให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เว้นแต่การพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้นที่ประชาชนสามารถใช้งานได้โดยไม่ต้องขออนุญาต

ภาพที่ 2.1 สนามหลวงและลานบริเวณเสาชิงช้าในอดีต
ที่มา: เนชั่นกรุ๊ป (2553)

พื้นที่ที่เป็นลานโล่งอีกแห่งหนึ่งในช่วงเวลานี้คือ ลานบริเวณรอบเสาชิงช้า ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากเมื่อครั้งก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงมุ่งทำนุบำรุงเมืองให้เหมือนกรุงศรีอยุธยา จึงโปรดเกล้าให้สร้างวัดสุทัศน์ฯ กำหนดเป็นกึ่งกลางพระนครให้สูงเท่าวัดพนัญเชิง เป็นที่ประดิษฐาน พระศรีศากยมุนี และโปรดเกล้าฯ ให้พวกพราหมณ์ตั้งบ้านเรือนสร้างเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) และเสาชิงช้าซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามคติโบราณที่ทำให้

บ้านเมืองมั่นคงขึ้นกลางพระนคร เพื่อให้เหมือนกับเมืองสำคัญแต่โบราณ จึงถือเป็นย่านใจเมืองที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพนับถือของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ พิธีโล้ชิงช้าของพวกพราหมณ์ (พระราชพิธีตรีชัมปวาย และตรีปวาย) เป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของพราหมณ์ เพื่อต้อนรับการเสด็จมาเยี่ยมโลกของพระอิศวรและพระนารายณ์ จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง ในเดือนยี่ มีการแห่พระยายืนชิงช้าเป็นกระบวนยาวเหยียดจากพระบรมมหาราชวังมาทางถนนสนามไชย ถนนเจริญกรุง ถนนมหาไชย เลี้ยวเข้าถนนบำรุงเมืองมาทางเสาชิงช้า ในอดีตพิธีโล้ชิงช้านี้เป็นพิธีใหญ่โตมโหฬาร ครึกครื้นที่สุดในกรุงเทพฯ มีผู้คนมาชุมนุมดูการโล้ชิงช้ากันเป็นจำนวนมาก

ส.พลายน้อย (2525 อ้างใน กุศล เอี่ยมอรุณ, 2546: 56) แนวถนนบำรุงเมืองนั้นเข้าใจว่าจะเป็นทางเดินมาแต่ครั้งสร้างกรุง แม้จะเป็นทางสายสำคัญแห่งหนึ่งมีร้านค้าสองฟากมากกว่าสายอื่น ๆ แต่ก็คับแคบและมีแนวค้อม กว้างใหญ่ไม่เสมอกันจนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้ขยายถนนและปรับแนวให้ตรงเมื่อ พ.ศ.2406 เสาชิงช้าเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นตั้งอยู่ตรงตึกโค้งสามชั้น ริมนถนนบำรุงเมืองทางจะเลี้ยวไปตามถนนดินสอ มีขนาดเล็กไม่สูงอย่างในปัจจุบัน ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณเสาชิงช้ากรุงรัง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อเสาชิงช้าย้ายไปอยู่ตรงข้ามวัดสุทัศน์ดังที่เห็นในปัจจุบัน แล้วสร้างตลาดขึ้นแทนในที่เดิม (ศาลาว่าการกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) พิธีโล้ชิงช้ายกเลิกไปหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2477

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ลานดังกล่าวจึงเป็นที่ชุมนุมเพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก เมื่อพิธีกรรมดังกล่าวยุติบทบาทไป บทบาทของลานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงยุติลงด้วย เหลือไว้เพียงบทบาทเชิงสัญลักษณ์ของบริเวณโดยรอบทั้งหมด

2.2 ช่วงรัชกาลที่ 5 – 8

ช่วงรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 8 เมืองมีการขยายตัวออกไปเพิ่มขึ้น เหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดเริ่มการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปรับปรุงระบบคมนาคมและสาธารณูปโภคทั้งถนน คลอง รถราง รถไฟ ตลอดจนไฟฟ้า ประปา มีการขยายเมืองออกไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออก แยกสถานที่ทำงานจากที่พักอาศัย และสร้างตึกแถวสองชั้นเพื่อทำการค้าตามถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร และถนนพายุรัตน์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534 : 432-444) การสร้าง

ตึกแถวในย่านพาณิชย์กรรม ได้ทำต่อเนื่องมาจนมีความหนาแน่นมากขึ้น และเมืองขยายตัวออกไปมากขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เกิดลานโล่งที่สำคัญคือลานพระบรมรูปทรงม้า สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2451 (นายสบาย, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ซึ่งเป็นผลจากการตัดถนนราชดำเนินเป็นลานที่ได้รับอิทธิพลของยุคเฟื่องฟูศิลปวิทยา คือ เป็นจุดเด่นที่ปลายถนน มีพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นฉากหลัง

เนื่องจากลานมีขนาดใหญ่และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีวังและอาคารที่มีความสง่างามอยู่ใกล้เคียง กิจกรรมอื่นๆที่เกิดขึ้นจึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน กษัตริย์ เช่น การถวายบังคมพระบรมรูปฯ ในวันที่ 23 ตุลาคมของทุกปี การจัดงานสวนสนามในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กิจกรรมของประชาชนมีการจัดงานกาชาดที่ย้ายมาจัดที่สวนอัมพรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 (ส.พลายน้อย, 2543: 147) และขยายพื้นที่ออกมาในบริเวณลานพระบรมรูปทรงม้าด้วย และงานรับพระราชทานปริญญาของสถาบันการศึกษาที่จัดขึ้นที่สวนอัมพรแล้วใช้ลานเป็นที่พบปะเพื่อถ่ายภาพที่ระลึก

ช่วงระหว่างรัชกาลที่ 7 – 8 ที่ดินในเขตใจกลางพระนครถูกเปลี่ยนไปเป็นสถานที่ราชการและย่านการค้ามากขึ้นตามลำดับ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในรัชกาลที่ 7 บทบาทของวังซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เพราะถูกนำไปใช้เป็นที่ทำการองค์การสาธารณะและสถานศึกษาบ้าง วัดยังคงเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชน ลานโล่งอีกแห่งหนึ่งในช่วงเวลานี้ นับเป็นลานแห่งแรกที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ **ลานบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย** บนถนนราชดำเนินกลาง สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (เทพชู ทับทอง, 2539 : 86) ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2483 สาส์นของนายกรัฐมนตรี จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ในการเปิดอนุสาวรีย์ กล่าวว่า ได้เลือกสร้างอนุสาวรีย์ที่ตำแหน่งนี้เพื่อให้อนุสาวรีย์ “เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญทั้งหมด เป็นต้นว่า ถนนสายต่าง ๆ ที่จะออกจากกรุงเทพฯ ไปยังหัวเมือง ก็นับต้นทางจากอนุสาวรีย์นี้ และเป็นการสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะทำให้ถนนนี้เป็นที่เชิดชูยิ่ง” (สิริลักษณ์ จินตนะคิลกกุล, ม.ป.ป.)

เนื่องจากเป็นอนุสรณ์สถานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อนุสาวรีย์นี้จึงมีความสำคัญระดับชาติ ในอดีตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินประทับเป็น

ประธานในการสวนสนาม ณ อนุสาวรีย์แห่งนี้หลายครั้ง ขบวนแห่ต่างๆ ก็จะผ่านอนุสาวรีย์นี้เป็นส่วนใหญ่ (เทพชู ทับทอง, 2539: 86) เนื่องจากตัวอนุสาวรีย์มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย และอยู่ใกล้กับสถาบันการศึกษาหลัก ทางด้านการเมืองการปกครอง ในระยะหลังเมื่อรัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขต หรือประชาชนมีความเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลจึงเป็นที่ชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความชอบธรรม เช่น การเดินขบวนของนักศึกษาและประชาชนจนเกิดวันมหาวิปโยคเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 การเดินขบวนในเดือนตุลาคม 2519 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ระหว่างวันที่ 17 – 20 พฤษภาคม 2535 (สมบัติ พลายน้อย, 2527: 79 เทพชู ทับทอง, 2539: 86 และสิริลักษณ์ จินตนะดิลกกุล, ม.ป.ป.) ในยามบ้านเมืองสงบบริเวณนี้ก็เป็นที่จุดเด่นบน แกนถนนราชดำเนินกลางที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์

ภาพที่ 2.2 ลานพระบรมรูปทรงม้าและอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
ที่มา: เนชั่นกรุ๊ป (2553)

จึงจะเห็นได้ว่าการเกิดลานในยุคนี้ เป็นลานที่เกิดจากการพัฒนาเมืองคือ มีผลจากระบบถนนของเมืองที่มีการขยายและตัดขึ้นใหม่ และเกิดลานเพื่อเน้นความสำคัญของสิ่งก่อสร้างที่มีนัยยะทางการเมืองการปกครองที่สำคัญของประเทศซึ่งคืออนุสาวรีย์ประชาธิปไตยอีกด้วย

2.3 รัชกาลที่ 9

ยุคสมัยนี้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมากและอาณาเขตเมืองขยายตัวออกไปอย่างมากมาใช้ในการใช้ที่ดินสับสน ขาดระเบียบย่านการค้าเดิมซึ่งเป็นอาคารพาณิชย์ลักษณะตึกแถวพัฒนาเป็นอาคารศูนย์การค้า ทันสมัย มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมการค้าหลากหลายประเภท เพียบพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ ร้านอาหาร โรงแรมหรู และพื้นที่นันทนาการต่าง ๆ ซึ่งผู้ใช้บริการสามารถประกอบกิจกรรมได้หลายอย่างภายในสถานที่เดียวกัน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534: 470, 473) ในช่วงปี 2528 – 2532 มีการก่อสร้างอาคารประเภทสำนักงานและโรงแรมเป็นจำนวนมากที่สุด (มุสดี ทิพทัส, 2535: 83) การพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เมืองมีความหนาแน่นแออัดขึ้นอย่างมาก ลานโล่งในสมัยนี้อยู่ในย่านพาณิชย์กรรมตามรูปแบบของการพัฒนาเมือง ตัวอย่างลานในช่วงแรก ๆ ของยุคนี้คือ ลานหน้าสำนักงานใหญ่ธนาคารกสิกรไทย ถนนพหลโยธิน ที่สร้างขึ้นก่อนที่จะมีกฎหมายเรื่องระยะร่นมาบังคับ ประดับด้วยน้ำพุและประติมากรรมเงินพดด้วงของชะลูด นิ่มเสมอ (เดชา บุญค้ำ, 2537: 83) เป็นที่ว่างที่ใช้หายใจของคนเมือง และเพิ่มความโอเอียงให้กับตัวอาคาร มีการตกแต่งไฟในโอกาสสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา แต่ไม่มีการใช้สอยอย่างอื่นในวันปกติ ในช่วงต่อมาก็มีลานหน้าอาคารศูนย์การค้าและอาคารสำนักงานเพิ่มขึ้นเช่นที่เวสต์เทคเซ็นเตอร์ (เซ็นทรัลเวิลด์ ปัจจุบัน) ไทยพาณิชย์ปาร์คพลาซ่า ฯลฯ ซึ่งเกิดจากความจำเป็นทางด้านกฎหมายและใช้เป็นลานโล่งเพื่อการค้าเป็นหลัก แต่การใช้งานมีความแตกต่างกันตามขนาดและสภาพที่ตั้ง

ภาพที่ 2.3 ลานหน้าอาคารเซ็นทรัลเวิลด์

ที่มา: เนชั่นกรุ๊ป (2553)

และในปัจจุบัน มีการพัฒนาระบบคมนาคม ทั้งถนน รถไฟ รถไฟฟ้า และอาคารต่างๆ มากมาย ทำให้เกิดพื้นที่ว่างที่เกิดมาจากจุดตัดของการพัฒนาเส้นทางต่างๆ และพื้นที่เหลือจากการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เช่น พื้นที่ใต้ทางด่วน เป็นต้น แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ว่างที่ถูกปล่อยปละละเลย มีการพัฒนาดูแล ทิ้งให้เป็นพื้นที่รกร้าง

จากการศึกษาคำจำกัดความ วิวัฒนาการ ของลานโล่งทั้งในต่างประเทศ และโดยเฉพาะในประเทศไทยจะพบว่า ลานโล่งไม่ว่าจะยุคใด เกิดขึ้นจากเหตุผลใดก็ตาม รูปแบบทางกายภาพ และประโยชน์ในด้านการใช้งานมักจะคล้ายคลึงกัน กล่าวโดยสรุปคือ ลานโล่งเป็นพื้นที่ว่างในเมืองที่มีหน้าที่ทั้งในด้านกายภาพคือเชื่อมองค์ประกอบที่เป็นสิ่งก่อสร้างของเมืองเข้าด้วยกัน เสริมสร้างทัศนียภาพด้านมุมมองให้แก่อาคารที่ปิดล้อมหรืออยู่รอบๆ ลานโล่งนั้นๆ และในด้านการกิจกรรมของประชากรซึ่งลานโล่งส่วนใหญ่เป็นที่ชุมนุมของประชาชนในเมืองด้วยวัตถุประสงค์ และกิจกรรมต่างๆกัน ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพื้นที่

1. ประโยชน์และหน้าที่ของลานโล่ง

ลานโล่งที่สร้างขึ้นมีประโยชน์ใช้สอยมากมาย สามารถแบ่งออกได้คือ

1.1 เพื่อการค้า เป็นสถานที่เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นทั้งแบบร้านค้าถาวรและร้านค้าชั่วคราว มารวมกันเป็นตลาดนัดมีสินค้าต่างๆ มากมาย ให้เลือกซื้อ ลานโล่งเพื่อการค้านี้อาจมีมากกว่าหนึ่งแห่งภายในเมืองหนึ่ง ในบางเมืองอาจไม่มีลานโล่งเฉพาะเพื่อการค้าขายก็จะลงไปใช้พื้นที่บนถนนซึ่งกว้างกว่าจุดอื่นหรือเป็นบริเวณที่เข้าถึงได้ง่าย เป็นบริเวณตลาดนัดแทนเพราะขนาดของถนนที่กว้างพอและจำนวนประชากรในท้องถิ่นนั้นไม่มากนัก

1.2 เพื่อการสื่อสาร หมายถึงสถานที่เพื่อกิจกรรมทางสังคมเป็นที่แลกเปลี่ยนข่าวสารของประชาชนในเมืองในลักษณะการนัดพบพูดคุยกันของบุคคล 2 คน หรือเป็นหมู่คณะที่สามารถนัดเจอกันได้ง่าย

1.3 เพื่อการนันทนาการ เป็นการใช้สถานที่พักผ่อนหย่อนใจแบบสงบนิ่ง (Passive) หรือเพื่อการเล่นกีฬา อีกแห่งหนึ่งของเมืองบริเวณลาน โลงนี้ จะถูกใช้เป็นที่ว่างสาธารณะของเมือง บริเวณลาน โลงนี้ จะถูกใช้เป็นที่ว่างสาธารณะของเมืองคล้ายเป็นสวนสาธารณะประชาชนจะลงมา นั่งเล่น อ่านหนังสือ คุณคนเดินไปเดินมา นั่งอาบแดด คุยกัน และพักผ่อน สายตา เป็นต้น หลังเลิกงาน หรือยามว่าง หลายๆแห่ง จึงมีการให้บริการค้าขายอาหาร เครื่องดื่มในบริเวณลาน โลงด้วย (ดูภาพที่ 2.4)

1.4 เพื่อการเคารพศรัทธา ได้แก่ลาน โลงบริเวณทางเข้าด้วยหน้าอาคารทางศาสนา เพื่อประกอบพิธีสวนสนาม หรือร่วมทำพิธีการทูต สวดมนต์และฟังคำสั่งสอนเป็นหมู่คณะ

1.5 เพื่อเน้นความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ของอาคารที่มีความสำคัญ เช่น ศาลา กลม โบสถ์ อนุสาวรีย์หรือเน้นจุดที่การสัญจรสายสำคัญมาตัดกัน

1.6 เพื่อผลทางด้านกรมมองเห็น เป็นความต้องการบริเวณเปิดโล่งโดยรอบอาคารสำคัญ หรือสิ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเมือง เพื่อผลทางด้านความงามและเป็นสถานที่เพื่อกระจายคนจำนวนมากออกมาจากอาคารขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากตัวสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2.4 กิจกรรมบนลานโล่ง

2. อิทธิพลที่มีผลกระทบต่อลานโล่ง

ลานโล่งมีการพัฒนามาโดยตลอดตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒา ซึ่งมีผลกระทบต่อลานโล่ง แบ่งออกได้ดังนี้คือ

2.1 ปัจจัยทางธรรมชาติหรือทางกายภาพ (Natural or Physical Determination)

2.1.1 สภาพอากาศและอุณหภูมิ มีอิทธิพลมากที่สุดต่อคนผู้มาใช้บริเวณพื้นที่ลานโล่งนั้น โดยจะมีผลต่อรูปแบบของการใช้ชีวิตทางสังคม เช่น ในเมืองที่มีสภาพอากาศที่อบอุ่นน่าสบาย ท้องฟ้าโปร่ง แจ่มใส ทำให้ผู้คนที่มีความสดชื่น มีความกระตือรือร้นที่จะออกมาพบปะกัน

ภายนอก เอื้ออำนวยให้เกิดลานโล่งได้ ส่วนเมืองที่มีสภาพอากาศร้อนหรือหนาวจัดผู้คนมักใช้ชีวิตอยู่ในอาคาร เช่นเดียวกับผู้คนในเมืองที่มีฝนตกชุก สภาพอากาศและอุณหภูมิมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบลานโล่งด้วย เช่น การมีน้ำพุ วัสดุพืชพันธุ์ ทางเดินที่มีหลังคาคลุมหรือส่วนที่ยื่นของอาคารที่บังแดดบังฝนให้แก่ผู้คนที่สัญจรไปมา

2.1.2 ระดับความสูงต่ำและความลาดชันของพื้นที่ มีผลต่อรูปแบบของลานโล่งสังเกตได้จากเมืองที่สร้างบนภูเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองในสมัยยุคกลาง (Medieval) สำหรับแนวคิดในการออกแบบลานโล่งบนพื้นที่ที่มีความลาดชันนี้มี 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง ได้แก่ การพยายามปรับการออกแบบตามสภาพพื้นที่เดิม (Adaptive) เช่น Agora ของเมืองกรีก ซึ่งการปรับปรุงของลานโล่งตามสภาพของที่ดินเดิมทำให้รูปร่างของลานไม่แน่นอน มีรูปร่างหลายแบบ ส่วนแนวทางที่สอง ได้แก่ การพยายามปรับสภาพพื้นที่ดินเพื่อให้สนองตามการออกแบบ (Reductive) เช่น แนวความคิดของชาวโรมันที่เป็นไปในทางเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะต้องการยึดหลักของการออกแบบที่โล่งว่างให้มีรูปทรงที่สมดุล เป็นเรขาคณิตให้ความรู้สึกหยุดนิ่ง มีความเป็นทางการ มีพิธีการ

2.1.3 สภาพพื้นที่ดิน ชนิดของดิน โครงสร้างของดินจะมีอิทธิพลต่อวัสดุก่อสร้าง วัสดุปูพื้นที่ใช้ ต่อการระบายน้ำของพื้นที่และความมั่นคงของโครงสร้างอื่น ๆ

2.1.4 สภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ สภาพอากาศ, มุมของแสงอาทิตย์ที่ตกลงมายังพื้นที่ ช่วยระยะเวลาที่มีแสงแดด พื้นที่และความมั่นคงของโครงสร้างอื่น ๆ

2.2 ปัจจัยทางวัฒนธรรมหรือพฤติกรรม (Civilization or Behavioral Determination)

2.2.1 สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะของการรวมกลุ่มกันในบริเวณที่โล่งว่างเพื่อการค้า เพื่อเป็นตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ธุรกิจหรือผลผลิต ประโยชน์ใช้สอยในทาง เศรษฐกิจนี้จะมีผลต่อขนาด รูปร่างและตำแหน่งที่ตั้งของบริเวณที่โล่งว่างอย่างมาก

2.2.2 สภาพทางการเมือง บริเวณลานโล่งถูกใช้งานเพื่อการรวมกลุ่มกันในทางการเมือง หรือทางการเมือง โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันในทางสังคมและการเมืองอย่างมากมีการรวมกลุ่มกันและแสดงความคิดเห็นของ

คนเป็นจำนวนมาก ลักษณะการใช้สอยดังกล่าวมีผลต่อการขนาดและสัดส่วนของบริเวณที่โล่งว่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ความสง่างามและความเป็นพิธีการของบริเวณ

2.2.3 สภาพสังคม เกิดการรวมกลุ่มกันของคนที่มีความสนใจ ศรัทธาในสิ่งเดียวกัน เช่น ความสนใจในศิลปะ วัฒนธรรม การละเล่น การประกวด ประชันกันทางการกีฬา หรือการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งนี้อาจรวมการพบปะกันทางการเมืองและการศาสนาเข้าด้วยกัน

2.2.4 สภาพทางการศาสนา เกิดการรวมกลุ่มกันทางศาสนาเพื่อการประกอบ พิธีกรรม การสวดมนต์ การฟังเทศน์ หรือการแห่แห่น การเดินร่ำตามพิธีทางศาสนา บริเวณลานโล่ง นี้มักอยู่บริเวณอาคารที่เป็นวัด โบสถ์ วิหาร บางครั้งลานโล่ง เป็นเสมือนลานทางเข้าด้านหน้าอาคาร เพื่อให้อาคารทางศาสนานั้นเด่นสง่าขึ้น คู่มือมีความสำคัญแตกต่างไปจากอาคารอื่นโดยรอบ

2.2.5 ความเป็นมาในประวัติศาสตร์ เกิดมาจากการพัฒนาลานโล่งที่มีอยู่เดิม เช่น ลานโล่งของเมืองในสมัยกลางพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาจาก Forum ของชาวโรมันหรือบางครั้งเกิดจากอาคารที่มีความสำคัญเดิมเป็นหลัก เช่น ลานโล่งที่มีปราสาทหรือวัดเป็นศูนย์กลางอยู่เดิม

3. รูปร่างของลานโล่ง

รูปร่างของลานโล่งสามารถจำแนกจากการเกิดลานโล่งได้ดังนี้

3.1 รูปร่างของลานโล่งที่เกิดจากการวางและกำหนดรูปร่างของอาคาร

สำหรับรูปร่างของลานโล่ง (Plaza) เกิดจากการวางและกำหนดรูปร่างของอาคาร โดยต้องคำนึงข้อพิจารณาดังต่อไปนี้คือ

- 3.1.1 ทำให้อาคารรับความร้อนน้อยที่สุด (ประหยัดพลังงาน)
- 3.1.2 กำหนดรูปร่างของอาคารให้มีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างน้อยที่สุด
- 3.1.3 วางอาคารให้ใช้ที่ดินได้คุ้มค่าในแง่ของ

- ก. ความสูงของตึก
- ข. ที่โล่งว่าง (Open Space)

ก. แสงอาทิตย์ส่อง

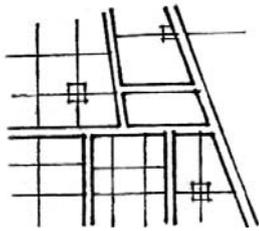
ง. ทิศทางแดด , ลม , ฝน (Orientation)

โดยพิจารณาถึง Rule of thumb ซึ่งกล่าวว่า ระยะทางระหว่างกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะต้องเป็น $1\frac{1}{2}$ เท่าความสูงอาคารในกรณีของการวางทิศทางในแนวเหนือใต้ และ $2\frac{1}{2}$ เท่าในกรณีของตึกที่วางในแนวตะวันออก ตะวันตก กฎนี้จะมีประสิทธิภาพมาในแนวเหนือใต้ ทางด้านการวางทิศทาง ในลักษณะนี้ Oropius ได้เสนอจากรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและแนวเหนือใต้ โดยมีความสูง 2 – 10 ชั้น ในพื้นที่ที่กำหนดให้ (สมมุติว่าพื้นที่ที่กำหนดให้นั้นมีมุมมองของแสงอาทิตย์ 30 องศา)

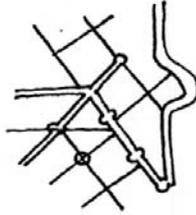
3.1.4 การทำรูปทรง (Form) ของอาคารในการใช้ที่ดินต่างจากการวาง Lay out ของบล็อกสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปร่างของลานโล่ง (Plaza) ซึ่งเกิดจากอาคารบางครั้งก็เกิดจากประโยชน์ใช้สอยของตัวเองได้ รูปร่างของลานโล่งสามารถมีได้หลายๆ แบบ ได้แก่ สี่เหลี่ยมจัตุรัสผืนผ้า กลม วงรี รูปแปดเหลี่ยม หรือมีรูปร่างไม่แน่นอน เป็นรูปทรงทางธรรมชาติ รูปร่างที่ไม่แน่นอนนี้อาจจะเป็นผลจากบริเวณลานโล่งนั้นประกอบด้วยลานโล่งขนาดเล็กที่มีรูปร่างต่างๆกัน หลายแบบจากหลายๆอาคารที่อยู่ใกล้กันมาเชื่อมต่อกันก็ได้

3.2 รูปร่างของลานโล่งที่เกิดจากระบบถนน หรือระบบทางเท้าของเมือง

รูปร่างของลานโล่งที่เป็นผลมาจากระบบถนน หรือระบบทางเท้าของเมืองซึ่งแบ่งออกได้เป็น ระบบตาราง (THE GRIDIRON SYSTEM) ระบบรัศมี (THE RADIAL SYSTEM) และระบบที่มีรูปทรงไม่แน่นอน (THE ORGANIC SYSTEM)

ถนนระบบตาราง

ถนนระบบวีซีเอ็ม

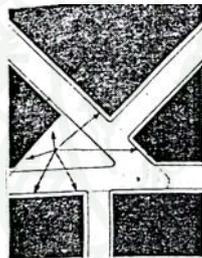

ถนนที่มีรูปร่างไม่แน่นอน

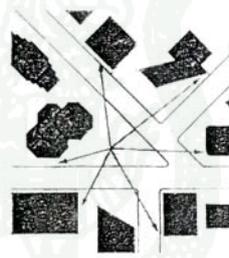
ภาพที่ 2.5 รูปร่างของลานโล่งที่เกิดจากระบบถนน

ที่มา: สมฤทัย เล็กศรีสกุล (2544)

รูปร่างของลานโล่ง (Plaza) ควรจะสามารถเข้าใจในรูปร่างทั้งหมดได้ทุกตำแหน่งภายในลานโล่งนั้น ลักษณะของลานโล่งที่ดีควรมีรูปทรงเรียบง่ายจนคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ดี ทำให้เกิดความประทับใจ

ที่ว่าง (SPACE) ที่สามารถเข้าใจในรูปทรงได้ดี

ที่ว่าง (SPACE) ที่มีรูปทรงยากต่อการเข้าใจ (อาคารไม่สามารถกำหนดที่ว่างได้ดี)

ภาพที่ 2.6 รูปร่างของลานโล่ง

ที่มา: สมฤทัย เล็กศรีสกุล (2544)

4. ขนาดของลานโล่ง

การกำหนดขนาดของลานโล่งนั้นมีข้อพิจารณาได้ 2 ประเภทหลักๆดังนี้

4.1 การกำหนดขนาดของลานโล่งจากประโยชน์ใช้สอยและความสุนทรียภาพเป็นหลัก โดยมีปัจจัยการพิจารณาต่างๆ ดังนี้คือ

4.1.1 ข้อกำหนด มีข้อกำหนดสำคัญๆดังนี้

ก. อัตราส่วนร้อยละพื้นที่อาคารปกคลุมดิน เช่น บ้านพักอาศัยกำหนดให้ต้องมีพื้นที่ว่างไว้ไม่น้อยกว่า 30 ใน 100 ส่วนของพื้นที่ ไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของที่ว่างให้จัดเป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับปลูกต้นไม้

ข. กำหนดระยะถอยร่น (SET BACK) เช่น ที่กล่าวมาตึกแถว ห้องแถว อาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรม และอาคารสาธารณะที่ปลูกสร้างริมทางสาธารณะ ที่มีความกว้างของแนวถนน สำหรับริมทางสาธารณะที่กว้างกว่า 20.00 เมตร ให้ร่นแนวอาคารห่างจากแนวถนนอย่างน้อย 2.00 เมตร ในกรณีที่อาคารปลูกสร้างหลังเดียวกันหรือหลายหลังในบริเวณเดียวกันแต่มีความสูงของอาคารต่างระดับกัน ก็ให้คำนวณระยะร่นโดยรอบอาคารแต่ละด้านตามความสูงของอาคารเป็นต้น

ค. อัตราส่วนของพื้นที่อาคารทุกชั้นรวมกันต่อเนื้อที่ดิน (FAR)

ง. กฎหมายควบคุมการก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับการเว้นที่รอบอาคารต่าง ๆ

4.1.2 ขนาดของเมืองหรือชุมชน

ซึ่งจะต้องพิจารณาประกอบกับจำนวนคนขนาดความกว้างของถนนและทางเท้า และประโยชน์ใช้สอยของบริเวณลานโล่งนั้นประกอบด้วยว่าสถานที่นั้นมีการใช้งานเป็นลานโล่งหลักของทั้งเมืองหรือเป็นเพียงแค่สี่แยกจุดตัดของถนนเพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็นตัวกำหนด ขนาด ของบริเวณลานโล่งที่พบอยู่เสมอ ได้แก่

ก. บริเวณลานโล่งของเมืองใหญ่ จะมีขนาดใหญ่ตามขนาดของเมืองด้วย

ข. บริเวณลานโล่งซึ่งถือว่ามีค่ามากที่สุด หรือเป็นหลักของเมืองมักจะต้องเป็นบริเวณที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีพื้นที่มากที่สุดส่วนลานโล่งที่ด้อยความสำคัญลงไปจะมีขนาดเล็กลดหลั่นกันไป

4.1.3 พฤติกรรมใช้สอย

พิจารณาจากประเภท จำนวนผู้ใช้ประโยชน์ใช้สอย หรือลักษณะการใช้งานได้แก่ เป็นที่นัดพบ, รอรถประจำทาง, เดินดูสินค้า, นั่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น (ดูภาพที่ 2.7)

ภาพที่ 2.7 พฤติกรรมการใช้สอยบนลานโล่ง

4.2 การกำหนดขนาดของลานโล่งจากการพิจารณาด้านจิตวิทยา

การพิจารณาด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความรู้สึกโอบล้อมและการมองเห็น (Perception) การกำหนดมุมมองสัดส่วน โดยสัมพันธ์กับสัดส่วนมนุษย์ (Human scale) ในเรื่องนี้ RICHARD HEDMAN ได้กล่าวไว้ในหนังสือ FUNDAMENTALS OF URBAN DESIGN ไว้โดยมีข้อพิจารณาดังนี้

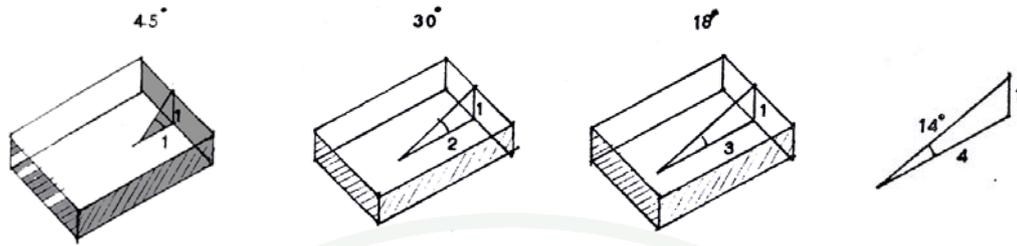
4.2.1 สำหรับการมองเห็น ในระนาบนอน (Horizontal Plane) คนทั่วไปมักจะเห็นได้ชัดเจนโดยไม่ต้องเคลื่อนไหวสายตาเป็นมุม 180 องศา ส่วนในระนาบตั้งจะมองเห็นได้ชัดเจนในรัศมี 13 องศา โดยมีมุมเหนือเส้นระดับสายตาเป็นมุมประมาณ 20 องศา

4.2.2 ในการกำหนดของขนาด Urban space ซึ่งมีขนาดใหญ่ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกโดยล้อมที่ว่างในลักษณะของ 3 มิติข้อยกลง Plaza ที่ใหญ่ที่สุดควรมีขนาด 200 - 500 ฟุต (160 - 150 เมตร) ถ้ามากกว่านั้นขนาดความเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และกำหนดที่ว่างจะไม่ได้ผล

4.2.3 ขนาดของ Urban space ที่เหมาะสมควรมีความสัมพันธ์กับความสูงของอาคารที่อยู่รอบข้าง โดยทั่วไปแล้วความกว้างไม่ควรเกินความสูงโดยเป็นอัตราส่วน 3 ต่อ 1 โดยการกำหนดขนาดของ Urban space ซึ่งลานโล่งก็เป็นประเภทหนึ่งของ Urban space นั้น ได้กำหนดจากระยะในการมองเห็นของมนุษย์ (THE DISTANCE SCALE OF HUMAN VISION) ดังนี้คือ

ก. ระยะห่างที่พอเหมาะสำหรับการมองของคนปกติคือ 80 ฟุต (24 เมตร)

ข. ถ้าเป็นลานขนาดใหญ่ (Grand urban space) ควรมีระยะห่าง 450 ฟุต (135 เมตร) จะทำให้ดูไม่ใหญ่เกินไป ระยะทางที่เริ่มมองไม่เห็นคือ 4,000 ฟุต (ประมาณ 1,330 เมตร) ยอดอาคารเหลือเพียง 18 ระยะนี้ เราจะมองเห็นวัตถุนอกที่ว่าง (Space) ได้ชัดเท่ากับเห็นที่ว่างเอง ถ้าอาคารต่ำลงมาอีกจะเหลือ 1 ต่อ 4 มุมมองเห็นจะเพียง 14 จะไม่รู้สึกปิดล้อมอีกต่อไป โดยอาคารจะทำหน้าที่เพียงเส้นขอบของที่ว่างจะสูญเสียความรู้สึกในด้านที่ว่าง (Space) ไป

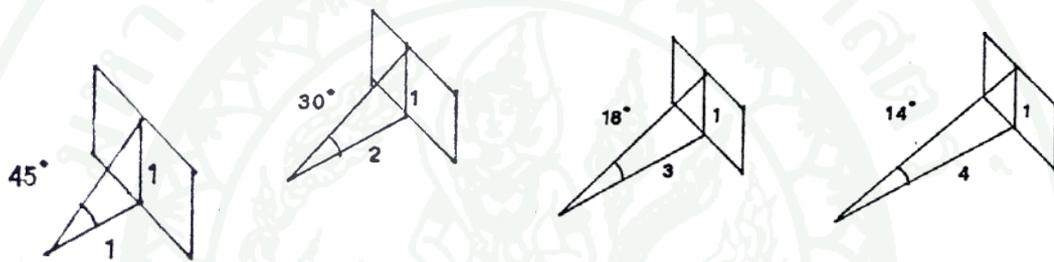

ให้ความรู้สึกถูกล้อมมาก
(ปกคลุมที่ว่าง ได้ดี)

รู้สึกปิดล้อมเพียง
ครั้งเดียว

สามารถมองวัตถุ
นอกที่ว่าง (SPACE)

ขาดความรู้สึก
ถูกล้อม

ระยะที่สัมพันธ์กับการมอง
เป็นรายละเอียดของ
FAÇADE

ระยะที่สัมพันธ์กับ
การมองเห็นเป็นทั้ง
หมดของ FAÇADE
และรายละเอียด

เริ่มที่จะให้มองเห็น
รายละเอียดน้อยลง

มองเห็นขอบ
(เป็นการมอง
ระยะไกล)

ภาพที่ 2.8 การปิดล้อมที่ว่างที่มีผลต่อความรู้สึกในการปิดล้อมที่ว่างและการมองเห็น
ที่มา: สมฤทัย เล็กศรีสกุล (2544)

ตัวอย่างเช่นเมืองในสมัย Renaissance ได้นำเอาค่าสัดส่วนเหล่านี้ไปให้ออกแบบโดยนิยมใช้สัดส่วนไม่เกิน 1 ต่อ 3 ซึ่งจะทำให้อาคารไม่แลดูเตี้ยเกินไป โดยพยายามทำรูปด้านของอาคารซึ่งเป็นตัวกำหนดที่ว่าง (Space) ให้แน่นทึบ ไม่มีช่องทางมากเกินไป เพราะจะทำให้การถูกล้อมจางหายไป

5. องค์ประกอบของลานโล่ง

ในการออกแบบลานโล่งนอกจากการเลือกที่ตั้ง ขนาดและรูปร่างแล้ว การออกแบบองค์ประกอบของลานโล่งก็เป็นสิ่งสำคัญ องค์ประกอบลานโล่งที่กล่าวถึงได้แก่ ป้ายไฟฟ้า, รูปปั้น, น้ำพุ เป็นต้น หลักการให้การออกแบบลานโล่ง ที่สำคัญมีดังนี้ คือ

5.1 ความสวยงาม โดยใช้หลักการออกแบบทั่วไปให้มีความเหมาะสมทางด้านขนาด รูปร่าง และรูปทรง มีสีสันทันเข้ากันกับลานโล่งและสิ่งแวดล้อม

5.2 ความทนทาน ได้แก่การเลือกใช้วัสดุที่บำรุงรักษาง่าย มีความแข็งแรง

5.3 ทำความสะอาดง่าย การออกแบบควรคำนึงถึงความง่ายในการดูแลรักษา

5.4 รูปทรง ควรเป็นวัสดุและรูปทรงที่สามารถทำความสะอาดง่าย

5.5 รูปร่าง รูปร่างขององค์ประกอบลานโล่ง ควรมีรูปร่าง เหมาะกับการใช้งานของลานแต่ละประเภท

จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเชิงพื้นที่ของลานโล่งนั้น ทำให้สรุปได้ว่า การสร้างจัดให้มี หรือการพัฒนาลานโล่งที่เหมาะสมนั้น สามารถสร้างประโยชน์มากมายให้กับเมืองหรือชุมชนนั้นๆ ในหลายๆด้านและหลายๆระดับ คือมีผลโดยตรงต่อบรรยากาศของเมืองคือ ด้านกายภาพเมือง ตั้งแต่ภาพรวมในเรื่องความแออัดของเมือง ทักษณียภาพเมืองรวมถึงทัศนียภาพของอาคารที่อยู่รอบบริเวณลานโล่ง โดยขึ้นกับ ขนาด รูปร่าง ลักษณะทางกายภาพ การออกแบบองค์ประกอบต่างๆ ของลานโล่งว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกลมกลืนกับ ขนาด ลักษณะทางกายภาพของเมืองหรือชุมชนที่ลานโล่งเข้าไปตั้งอยู่หรือไม่

นอกจากประโยชน์ด้านกายภาพเมืองแล้วนั้น ด้านกิจกรรม การใช้ประโยชน์ของประชากรในเมืองหรือชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะกำหนดบรรยากาศของเมืองและลักษณะทางกายภาพของลานโล่ง ดังนั้นการจะออกแบบลานโล่งที่สอดคล้องกับความต้องการของ

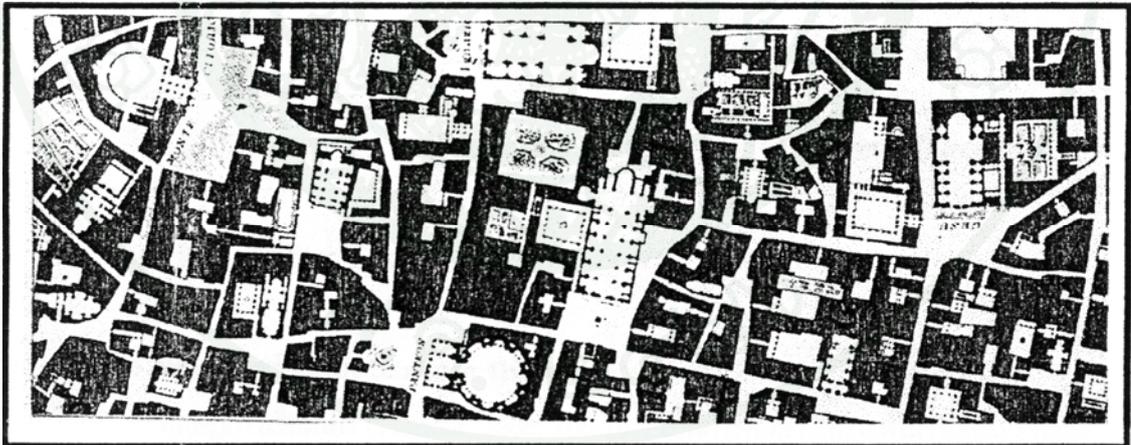
เมืองและประชากรในเมืองนั้นนอกจากต้องศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเชิงพื้นที่แล้วนั้น การศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเชิงพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ จึงมีความสำคัญมากไม่แพ้กัน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพฤติกรรมการใช้ประโยชน์

1. ทฤษฎีหลักเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นที่ว่าง

1.1 ทฤษฎีภาพและพื้น (Figure and Ground Theory)

ทฤษฎีภาพและพื้น (Trancik, 1986: 97 – 98) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมวลของสิ่งก่อสร้างที่ปกคลุมพื้นผิวดิน (Figure) และพื้นที่ว่างที่มีช่องเปิดเชื่อมโยงเข้าถึงกัน หรือพื้น (Ground) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สามารถอธิบายถึงรูปแบบของพื้นที่ว่างของเมือง ความแตกต่างของขนาดพื้นที่ว่าง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการมองความสัมพันธ์ในลักษณะกายภาพของพื้นที่เช่นนี้ ก็เพื่อจะสร้างความชัดเจนในการเห็นโครงสร้างของพื้นที่เมือง โดยวิธีการกำหนด จัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่มีขนาดแตกต่างกัน และเรียงตัวสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป

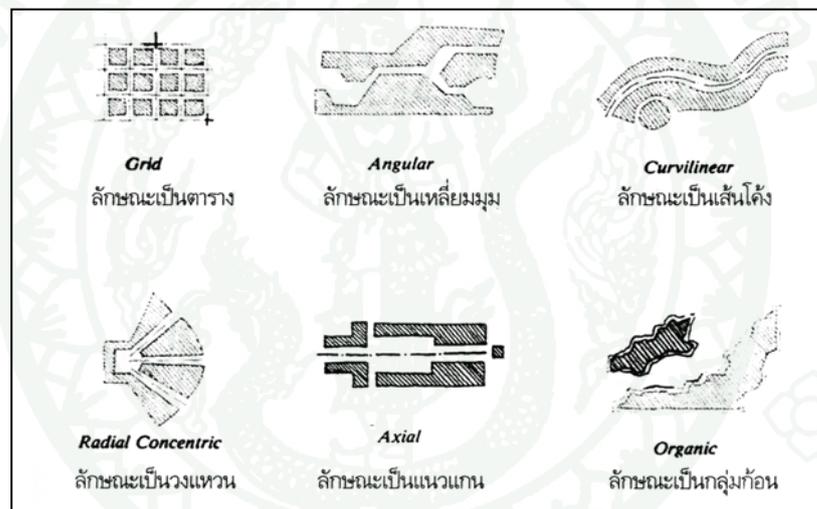

ภาพที่ 2.9 Figure และ Ground ของกรุงโรมในประเทศอิตาลี

ที่มา: Trancik (1986:99)

ดังภาพที่ 2.9 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเมืองเท่ากับพื้นที่ว่างที่เปิดเชื่อมลึนไหลเข้าหากัน ซึ่งการสร้าง Pantheon เป็นการผลักดัน Space ให้ออกมาอยู่ภายนอกอาคาร และกันโดยการแบ่งเสา แต่ก็ยังคงเป็น Space ที่จำกัดอยู่ในวงล้อมของผนังสูงใหญ่ขนาดการติดต่อกับภายนอก

ปรากฏการณ์โครงสร้างของเมือง โดยมองจาก Figure และ Ground จะเห็น Pattern ระหว่างพื้นที่ว่างที่เป็นแนวของถนนและ Urban Mass การกำหนดพื้นที่ (field) ของกลุ่มอาคาร (solids) และที่ว่าง (voids) จะทำให้เกิดรูปแบบของเมือง ซึ่งมักจะเรียกว่าเนื้อเมือง (fabric) ซึ่งถ้าพิจารณาจากรูปแบบการกระจายตัวของเนื้อเมือง ทำให้เห็นความเป็นกลุ่ม ย่าน ของเมืองทั้งหมด และลักษณะของพื้นที่ว่างที่ปรากฏจะมีลักษณะดังภาพที่ 2.10

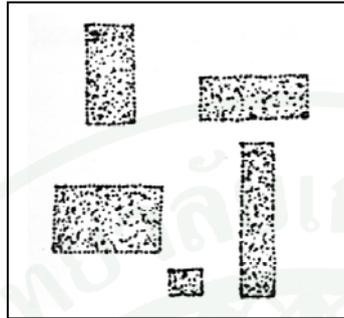
ภาพที่ 2.10 ปรากฏการณ์โครงสร้างของเมืองระหว่างพื้นที่ว่าง และ Urban Mass

ที่มา: Trancik (1986:101)

1.2 ทฤษฎีการเชื่อมโยง (Linkage Theory)

ทฤษฎีการเชื่อมโยง (Trancik, 1986: 106 – 107) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางการสัญจร การเชื่อมต่อ เคลื่อนไหว และ ความสำคัญของการกระจายตัว เพื่อที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจ Urban Form ของเมืองต่อไปได้ ซึ่ง Form ของการเชื่อมโยงพื้นที่ว่างนั้น แยกได้เป็นลักษณะต่าง ๆ คือ

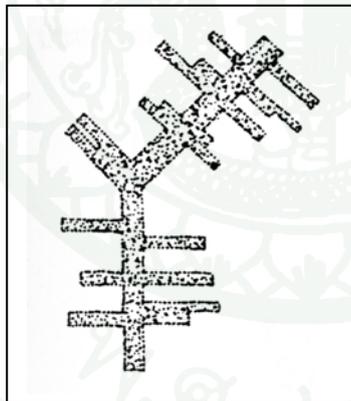
1.2.1 Composition Form เป็นรูปแบบของการเชื่อมโยง ในลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อน โดยให้ความสำคัญกับเรื่องโครงสร้างหน้าที่ของเมืองเป็นหลัก

ภาพที่ 2.11 รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Composition Form

ที่มา: Trancik (1986:107)

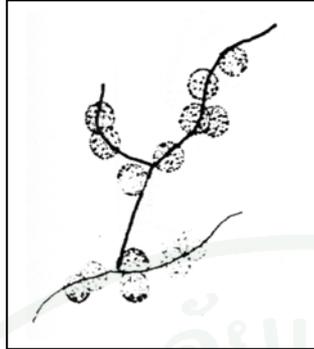
1.2.2 Megaform เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างของ Urban Form เชื่อมโยงกันในลักษณะเป็นแนวยาว ซึ่งสามารถบอกถึงลำดับความสำคัญของพื้นที่ว่างได้

ภาพที่ 2.12 รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Megaform

ที่มา: Trancik (1986:107)

1.2.3 Group Form เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มกันเป็นกระจุกของพื้นที่ว่างที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งการพัฒนาปรับปรุงเมืองประวัติศาสตร์และหมู่บ้าน มักนำรูปแบบนี้ไปใช้

ภาพที่ 2.13 รูปแบบการเชื่อมโยงแบบ Group Form
ที่มา: Trancik (1986:107)

1.3 ทฤษฎีความสำคัญของสถานที่ (Place Theory)

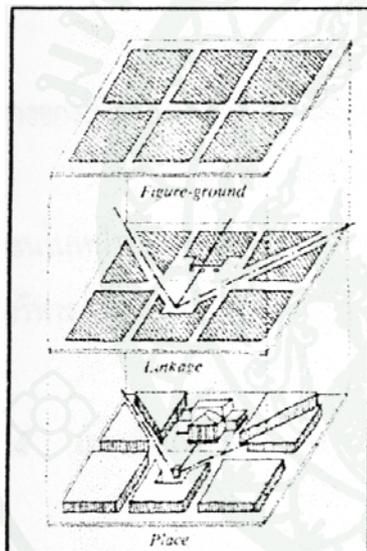
ทฤษฎีความสำคัญของสถานที่ (Trancik, 1986 : 112 – 113) เป็นทฤษฎีที่พยายามสร้างความเข้าใจ ลักษณะทางวัฒนธรรมและผู้คนในบริบทของพื้นที่นั้น ซึ่งจะสามารถบอกลำดับความสำคัญของพื้นที่ว่าง หรือสถานที่นั้นได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร สร้างขึ้นเนื่องจากเหตุการณ์หรือข้อจำกัดใด ลักษณะที่คงอยู่และพบเห็นได้ ประกอบด้วย วัสดุประกอบ รูปร่าง พื้นผิว และสี และยังแฝงด้วยสิ่งที่จับต้องไม่ได้คือ วัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม เป็นต้น

ภาพที่ 2.14 The Circus และ Royal Crescent ในเมือง Bath ประเทศอังกฤษ
ที่มา: Trancik (1986:113)

ลักษณะความสำคัญของสถานที่ (Sense of Place) เป็นแหล่งของการรวบรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชากร เป็นที่ว่างที่เต็มไปด้วยชีวิต สังคม วัฒนธรรม ที่คนมาแสดงอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันจากการดูละครสัตว์ และมีความเป็นมาในอดีตซึ่งกษัตริย์ใช้สถานที่ตัดสินข้อขัดแย้ง ของประชากร

จากแนวคิดทฤษฎี Figure and Ground , Linkage และ Place Theories เป็นการสร้างความเข้าใจในโครงสร้างของ Solids และ Voids การเชื่อมโยงระหว่างส่วนต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในวิถีชีวิตของเมือง และการสนองต่อความต้องการของมนุษย์

แสดงการเชื่อมโยงกันระหว่าง Figure and Ground, Linkage และ Place Theories

ภาพที่ 2.15 การเชื่อมโยงของทฤษฎีหลัก 3 ทฤษฎี

ที่มา: Trancik (1986:98)

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่ง

การใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งนั้น เกิดขึ้นในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆอันเนื่องมาจากพฤติกรรมของคน (ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพในเชิงพฤติกรรม) ที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นความต้องการ หรือเป้าหมายของบุคคลในขณะนั้นหรือตามความคาดการณื โดยคนต่างอายุ ต่างเพศ ต่างวัย ต่างระดับรายได้ ต่างชาติพันธุ์ ต่างพื้นฐานการศึกษา ฯลฯ ย่อมมี

ความจำเป็น ความต้องการและเป้าหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ในอดีตที่ต่างกันไปในแต่ละบุคคล (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2537: 2-3) สิ่งแวดล้อมที่มีสภาพหลากหลายตลอดจนใช้สอยได้จริงและปลอดภัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่คนแต่ละคนจะสามารถเลือกประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาการของคุณสมบัติส่วนตัวของเขาและแก่เป้าหมายในชีวิตของเขา (Dubos, 1972: 184) แต่ละบุคคลต้องการความหลากหลาย ต้องการทางเลือก ทั้งความเป็นอิสระของความเป็นเมืองและความอบอุ่นและความใกล้ชิดแบบหมู่บ้านในชนบท (Sucher, 1995: 6) นั่นคือ “คนเรามีแนวโน้มต่อความต้องการชุมชน (communality) และความต้องการความเป็นส่วนตัว (individuality) บ้านที่ดีควรจะทำให้เกิดประสบการณ์ทั้งสองด้าน ทั้งความอบอุ่นลึกซึ้งจากความเป็นส่วนตัว (intimacy of privacy) และการมีส่วนร่วมกับโลกภายนอก (public word)” (Alexander, 1977 อ้างถึงใน Childs, 1999: 77) เช่นเดียวกับเมืองซึ่งจัดเป็น “บ้าน” ขนาดใหญ่ ก็ควรมีคุณสมบัติดังนี้เช่นเดียวกัน (Doxiadis, 1972: 161) กล่าวว่า “ในการสร้างเมืองที่มีความสุขและปลอดภัยสำหรับคนนั้น เมืองต้องให้โอกาสในการเลือกทางเลือกที่หลากหลายในทุกทาง ตั้งแต่การสันโดษอยู่ในโลกส่วนตัว จนถึงการเข้าร่วมกับผู้คนในวิถีชีวิตทางสังคมและการเมือง รวมไปถึงช่วยให้คนสามารถผ่อนคลายจากความตึงเครียดต่างๆอันเกิดจากปัญหาในชีวิต เมืองควรเปิดให้โอกาสแก่ร่างกายของเขาได้รำยรำ สัมผัสของเขาได้แสดงออกตนเองผ่านศิลปะแก่ใจของเขาได้สัมผัสความลึกซึ้งของบทกวี ปรัชญา หรือคณิตศาสตร์ และแก่วิญญาณของเขาได้รักและฝัน”

พื้นที่โล่งของเมืองในอดีตมีบทบาทสำคัญต่อเมืองเป็นอย่างมาก ดังเช่นพื้นที่โล่งของเมืองในยุคกลางของประเทศในยุโรป อาทิ จัตุรัสหน้าวิหารใจกลางเมืองอันเป็นเสมือนแม่เหล็กหลักดึงดูดคนนั้น มีการใช้ประโยชน์เป็นห้องนั่งเล่นกลางแจ้ง ที่พบปะสังสรรค์ ที่ตั้งตลาด ที่จัดงานเฉลิมฉลองต่างๆ และเป็นสถานที่ที่คนไปเพื่อรับรู้ข่าวสารบ้านเมือง ซื้ออาหาร ควบน้ำจากบ่อน้ำของเมือง พุดคุยแลกเปลี่ยนทรรศนะทางการเมืองหรือแม้แต่เพื่อดูความเป็นต่างๆภายในเมือง (Marcus and Francis, 1990: 1) ในลักษณะเดียวกันลานในวัดของไทยก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายเช่นกัน ในปัจจุบันแม่เหล็กเมืองดังกล่าวได้เปลี่ยนจากย่านสถาบันศาสนามาเป็นย่านพาณิชยกรรมใจกลางเมือง (central business district) ตามกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามความเป็นส่วนตัวที่สูงขึ้นในการใช้ชีวิตของประชากรเมืองในปัจจุบันและการกระจายตัวของกิจกรรมและบริการต่างๆ (decentralization) ออกจากศูนย์กลางไปสู่สถานที่เฉพาะต่างๆ อาทิ ศูนย์การค้า โรงละคร สนามกีฬา สวนชุมชน ฯลฯตลอดจนบทบาทที่สำคัญของนวัตกรรมต่างๆ เช่น โทรศัพท์ จดหมาย คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ทำให้โครงข่ายพื้นที่โล่งในพื้นที่

แม่เหล็กนี้มีบทบาทที่ลดลงไปอย่างมาก อีกทั้งกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ก็แคบลง และก็มีการใช้ประโยชน์เฉพาะในช่วงเวลากลางวันของวันทำงานเท่านั้น (Marxus and Francis, 1990: 1)

แม้บทบาทของพื้นที่โล่งของเมืองในปัจจุบันจะลดลง แต่การใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งดังกล่าวก็ยังมีประเภทที่หลากหลายอยู่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลานโล่งหน้าอาคารสำนักงานต่างๆ ในบริเวณใจกลางเมืองนิวยอร์ก มีตั้งแต่การใช้ประโยชน์เป็นที่นัดพบเพื่อนหรือคู่รัก ที่รวมตัวของกลุ่มวัยรุ่น ที่ทานข้าวกลางวันและนั่งที่พักผ่อน ปิกนิก การพูดคุยเรื่องสัพเพเหระทั่วไป ไปจนถึงการนิเทศ (Whyte, 1980: 18-19) ในขณะที่ในพื้นที่ลานโล่งเป็นทั้งที่พบปะกัน สถานที่สำหรับการออกกำลังกายของ ทั้งในตอนเช้าๆหรือแม้กระทั่งยามค่ำคืน สถานที่สำหรับงานเทศกาลประเพณีต่างๆ สถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ (Iwashita, 1991: 6) สำหรับถนนและทางเดินเท้า โดยทั่วไปมีหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการคมนาคมขนส่งและการเดินเท้า ในขณะที่ถนนบางสายใช้เป็นทั้งที่เดินเล่นและถนนชอปปิ้งก็มักเป็นที่วิ่งเล่นของเด็กๆด้วย ทั้งนี้ Gehl (1987: 11-14) ได้จำแนกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงข่ายพื้นที่โล่งของเมืองไว้เป็นหลักๆอย่างน่าสนใจดังนี้:

กิจกรรมจำเป็น (necessary activities) หมายถึงกิจกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินกิจวัตรประจำวันของคน เป็นกิจกรรมที่คนไม่มีทางเลือกในการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเดินเป็นหลัก เช่น การเดินไปโรงเรียนหรือไปทำงาน รอรถประจำทางหรือรอคน ชื้อของ ทำกิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมทางเลือก หรือกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ (“optional” or recreational activities) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของคนที่จะทำ และเป็นกิจกรรมที่คนตัดสินใจแล้วแต่ช่วงเวลาและสถานที่อำนวยด้วย โดยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อนหย่อนใจเป็นหลัก เช่น การเดินเล่นรับลมหรือสูดอากาศบริสุทธิ์ ยืน-นั่งเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน

กิจกรรมผลลัพธ์ หรือกิจกรรมทางสังคม (“resultant” or social activities) กิจกรรมที่เกิดต่อเนื่องจากกิจกรรมทั้งสองข้างต้น คือต้องอาศัยการที่มีคนอยู่ในพื้นที่โล่งนั้นเสียก่อน อันได้แก่ การละเล่น การทักทาย การสนทนา กิจกรรมร่วมกันของชุมชน และรวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ทางอ้อม (passive contact) เช่นการดูหรือฟังคนอื่นๆที่อยู่ในบริเวณเดียวกันด้วย

ทั้งนี้ Gehl (1987: 16) สรุปว่าการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนี้ไม่ใช่การเดินเท้า หรือกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ หรือกิจกรรมทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นการผสมผสานของ กิจกรรมประเภทต่างๆเหล่านี้ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยกิจกรรมทั้งสามประเภทนี้แสดงให้เห็น ในรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ต่างกันไป โดยการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็ปรากฏออกมาใน ลักษณะที่แตกต่างกันด้วย (Stanley, 1970: 59) Brian Hackett (อ้างถึงใน ถนอมศักดิ์ แก้วเขียว, 2536: 24) ได้จำแนกกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจออกเป็น 2 รูปแบบคือ

การพักผ่อนหย่อนใจแบบใช้แรง (active recreation) โดยเป็นกิจกรรมในลักษณะของการ ออกกำลังกาย เช่น การเล่นกีฬา การเดิน การเล่นเรือ

การพักผ่อนแบบไม่ใช้แรง (passive recreation) ในขณะที่การพักผ่อนแบบไม่ใช้แรงนั้นจะ เป็นกิจกรรมที่สงบเพื่อการผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยด้วยการชื่นชมธรรมชาติดนตรี ศิลปะ หรือแม้แต่การนั่งเล่นเฉยๆ

ความต้องการการสันทนาการของคนที่แตกต่างกันไปตามอายุได้ปรากฏออกมาเป็น กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจและกิจกรรมทางสังคมที่แตกต่างกันด้วย ในวัยเด็กซึ่งเป็นวัยแห่งการ เรียนรู้ กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นการเล่นที่มีความเป็นอิสระและส่งเสริมจินตนาการ ในขณะที่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่พัฒนาการทางความคิดสูงขึ้น จะนิยมทำกิจกรรมกันในกลุ่มเพื่อนฝูงเพราะเป็นช่วงที่ตก อยู่ในอิทธิพลของกลุ่มมาก สำหรับในวัยทำงานนั้น การสันทนาการเป็นผลอันเนื่องมาจาก ความเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจจากการทำงาน สำหรับคนในวัยชรา นั้นกิจกรรมส่วนใหญ่จะ เป็นการออกกำลังกายเบาๆเพื่อการดูแลสุขภาพและการพูดคุยกันกับเพื่อนคลายเหงา (ถนอมศักดิ์ แก้วเขียว, 2536: 270-272)

นอกจากนี้กิจกรรมทางสังคมมีลักษณะที่แตกต่างไปตามบริบทของพื้นที่รองรับกิจกรรมที่ ต่างไปด้วยกล่าวคือ ในพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ ทางอ้อม (passive contact) เป็นสำคัญ ทั้งที่การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะนี้ แม้จะเป็นเพียงผิวเผินแต่ก็ สามารถเป็นต้นตอที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่ลึกซึ้งขึ้นได้ ในขณะที่ในพื้นที่ที่มี ประชากรจำนวนมากและมีภูมิหลังหรือความสนใจร่วมกัน เช่นในบริเวณละแวกบ้านพักอาศัย หรือละแวกที่ทำงาน เป็นต้น ผู้คนส่วนใหญ่จะพบเห็นกันเป็นประจำและ/หรือรู้จักกัน การ ปฏิสัมพันธ์จึงมักจะลึกซึ้งมากกว่า โดยเกิดขึ้นในรูปแบบของการทักทาย การสนทนา การพูดคุย

และการละเล่นต่างๆ (Gehl, 1987: 15) นอกเหนือจากนี้กิจกรรมทางสังคมยังหมายรวมถึงการรวมกลุ่มกันของประชากรจำนวนมากเพื่อการประกอบพิธีกรรม งานประเพณี งานเฉลิมฉลอง งานรื่นเริงต่างๆ ฯลฯ ด้วย (ถนอมศักดิ์ แก้วเขียว, 2536: 25)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่นั้น มีความหนาแน่นที่แตกต่างกันไป ความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์มักจะมีความสัมพันธ์กับความหลากหลายของกิจกรรมที่เกิดขึ้น กล่าวคือพื้นที่โล่งที่มีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นก็มักจะมีกิจกรรมในหลากหลายประเภทมากกว่า ในขณะที่พื้นที่โล่งที่มีความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์น้อย ประเภทการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็เป็นแค่การเดิน (Whyte, 1980: 14-15) จำกัดอยู่ในประเภทกิจกรรมจำเป็นเท่านั้น Whyte (1980: 69-73) ได้เสริมเกี่ยวกับประเด็นในด้านความหนาแน่นด้วยว่า ระดับความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นมีระบบการควบคุมโดยตัวมันเอง (self-leveling capacity) กล่าวคือโดยธรรมชาติแล้วควรมีมาตรฐานในการตัดสินใจในการเลือกใช้พื้นที่โล่งโดยสามารถวัดระดับของความหนาแน่นได้โดยอัตโนมัติและได้ดีด้วย ดังนั้นการมีคนมาใช้พื้นที่จำนวนมากจึงไม่ใช่ปัญหา หากแต่จะทำให้พื้นที่โล่งนั้นคลุกคลีมีชีวิตชีวขึ้น

เมื่อพิจารณานำเอาระบบลำดับศัภย์มาใช้กับความสัมพันธ์กลุ่มคนที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ การใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งก็สามารถจำแนกได้ในแง่ของระดับความเป็นสาธารณะด้วย ระดับความเป็นสาธารณะที่ต่างกันนี้สามารถตอบสนองความต้องการของคนที่แตกต่างกัน โดยเริ่มตั้งแต่

ระดับส่วนตัว (private) โดยคนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการผ่อนคลายความเครียดจากชีวิตประจำวัน เช่น พื้นที่สวนที่อยู่ภายในบริเวณบ้าน

พื้นที่ที่อยู่ในบริเวณกลุ่มบ้านพักอาศัย ซึ่งจัดระดับความเป็นสาธารณะที่สูงกว่า แต่ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์เฉพาะในกลุ่มเท่านั้น

พื้นที่โล่งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกบ้าน จัดว่ามีการใช้ประโยชน์ในระดับกึ่งสาธารณะ (semi-public) ด้วยมีความเป็นสาธารณะที่มีกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่กว้างขึ้นอีก คนสามารถปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีความคุ้นเคยกันในพื้นที่โล่ง

พื้นที่โล่งที่เป็นสาธารณะโดยสมบูรณ์ (public) เช่น พื้นที่โล่งหน้าอาคารรัฐบาลของเมือง ที่มีกลุ่มผู้ใช้ที่กว้างขวางคือประชากรโดยรวมของเมือง คนอาจต้องสูญเสียความรู้สึกปลอดภัยที่ได้ในพื้นที่โล่งสองแบบแรกไปบ้าง แต่ได้ความรู้สึกตื่นเต้นคึกคักและความหลากหลายมาแทน

ทั้งนี้พื้นที่โล่งพื้นที่หนึ่งสามารถมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงระดับความเป็นสาธารณะของมันได้ เมื่อการที่มีคนมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นเป็นประจำก็หมายความว่าพื้นที่นั้นได้พัฒนาอาณาเขตของความเป็นสาธารณะขึ้นมาแล้ว (Childs, 1999: 23)

เพราะว่ามนุษย์ต้องจัดสรรเวลาในแต่ละวันเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ กัน มนุษย์จึงมีความผูกพันกับเวลาอยู่เสมอ ในลักษณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นจึงมีมิติของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลาของวัน อีกทั้งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสัปดาห์ เดือน ปี หรือฤดูกาลด้วย (วิลลิสท์ ทรียงกูร, 2537: 2) อย่างไรก็ตามการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนี้มักจะมีรูปแบบของปรากฏการณ์ในการกระจายไปในพื้นที่แต่ละวันที่ค่อนข้างสม่ำเสมอใกล้เคียงกัน (Whyte, 1980: 18) นอกจากนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นยังใช้ระยะเวลาที่ยาวสั้นต่างกันด้วย (ถนอมศักดิ์ แก้วเขียว, 2536: 23)

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง

การพัฒนาโครงข่ายพื้นที่โล่งให้มีสภาพการใช้ประโยชน์ของพื้นที่โล่งอย่างมีประสิทธิภาพสามารถตอบสนองความต้องการของประชากรเมืองได้อย่างดีนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆหลายประการด้วยกัน ทั้งที่เป็นปัจจัยในระดับเมือง ระดับย่าน และระดับของพื้นที่โล่งและพื้นที่โดยรอบเอง ปัจจัยขั้นต้นในระดับเมืองที่มีผลต่อความสำเร็จของพื้นที่โล่งที่สำคัญ 2 ประการคือ

3.1 ปัจจัยทางธรรมชาติ หรือกายภาพ (Natural or Physical Determination) ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้เป็น

3.1.1 ขนาดของเมือง ความหนาแน่นที่สูงของเมืองขนาดใหญ่ ทำให้เกิดอุปทานคือผู้ใช้จำนวนมากที่มีศักยภาพต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของโครงข่ายพื้นที่โล่งภายในย่านพาณิชยกรรมหลักเมือง (Whyte, 1980: 90) ในทางกลับกัน ความหนาแน่นต่ำทำให้เกิดการกระจายตัวของประชากรและเหตุการณ์ต่างๆภายในเมืองออกไปอย่างกว้างขวาง (Gehl, 1987: 48)

3.1.2 ความต่อเนื่องของเนื้อเมือง เป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน ทั้งนี้หากเมืองมีขนาดใหญ่ แต่มีเนื้อเมืองที่กระจกระบาย เช่น เมืองฮุสตัน (Houston) ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งพื้นที่จอตลอดแทรก อยู่ในส่วนต่างๆของเนื้อเมืองแล้ว ก็ไม่อาจเกิดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งที่นับว่าประสบความสำเร็จได้ (White, 1980: 90) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Gehl (1987: 23-33) ที่ว่าเมืองที่มีการแบ่งแยกหน้าที่ของแต่ละเมืองอย่างชัดเจน ทำให้เกิดระยะระหว่างอาคารและประโยชน์ใช้สอยต่างๆของเมืองมากขึ้น เป็นการกระจายคนและกิจกรรมไปในเวลาและสถานที่ที่ต่างกัน ในขณะที่เดียวกัน การพึ่งพารถยนต์ในระดับสูงก็ส่งผลในทางเดียวกัน และยังทำให้กิจกรรมทางสังคมที่เคยเกิดขึ้นหายไปด้วย (Childs, 1999: 59)

3.1.3 ประเภทการใช้ที่ดินภายในพื้นที่ มีผลต่อลักษณะทางกายภาพและสภาพการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งเช่นกัน โดยกล่าวไว้ว่า บริเวณชุมชนที่มีการกระจุกตัวของอาคารสำนักงานและแหล่งงานประเภทอื่นๆ โดยเป็นการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้น จะมีผลทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในด้านอื่นๆ เช่น ในด้านการค้า การบริการ และการอุปโภคบริโภคด้วย อันจะส่งผลให้พื้นที่โล่งในพื้นที่ที่มีน้อยและขนาดเล็ก การใช้ประโยชน์นอกจากการเดินสัญจรไปมาแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นการพักผ่อนหย่อนใจและการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการบริการ เป็นสำคัญ สำหรับในพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ นั้นซึ่งมักจะมีการใช้ที่ดินที่เบาบางกว่า พื้นที่โล่งในพื้นที่นี้จึงมีมากกว่าและมีขนาดใหญ่กว่า โดยส่วนมากมักจะมีการใช้ประโยชน์ที่มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจแบบไม่ใช้แรงและการออกกำลังกายเป็นสำคัญ (Stuart อังใน ถนนอมสัคดิ์ แก้วเขียว, 2536: 269-270)

3.1.4 ปัจจัยด้านที่ตั้งและรายละเอียดของการออกแบบพื้นที่ โครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นต้องมีการประสานเชื่อมโยงกับเนื้อเมืองเป็นอย่างดี (city weaving) (Childs, 1999: 24-31) ทั้งนี้การเรียงตัวของพื้นที่โล่งมากน้อยเท่าไร (Stanley, 1970: 64) นอกจากนี้พื้นที่โล่งต้องมีการเชื่อมโยงอย่างหนาแน่นนั้น มักอยู่ในบริเวณเส้นทางเดินเท้าที่เชื่อมโยงจุดสำคัญ (choke points) ต่างๆของย่านเข้าด้วยกัน เช่น สถานีรถไฟ ป้ายรถประจำทาง อาคารขนาดใหญ่ เป็นต้น (Whyte, 1980: 12) พื้นที่โล่งของย่านที่ดีควรตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลขั้นแรก (primary catchment) ของบริเวณย่านที่มีความหลากหลายและความหนาแน่นการใช้ที่ดินในระดับสูง คือในรัศมีประมาณ 275 เมตร (900 ฟุต) ซึ่งโดยมากจะขยายออกไปถึงในระยะเวลาการเดิน 5 นาที หรือประมาณ 610 เมตร (2,000 ฟุต) (Childs, 1999: 24)

3.2 ปัจจัยทางวัฒนธรรมหรือพฤติกรรม (Civilization or Behavioral Determination) ซึ่งสามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

3.2.1 สภาพเศรษฐกิจ สาเหตุของการรวมกลุ่มกันในพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อการค้าเพื่อเป็นตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ธุรกิจหรือผลผลิต ประชาชนใช้สอยในทางธุรกิจ มีผลต่อขนาดรูปร่างและตำแหน่งของพื้นที่ว่างอย่างมาก

3.2.2 สภาพทางการเมือง พื้นที่ว่างถูกใช้เพื่อการรวมกลุ่มในทางการเมือง หรือทางการเมือง โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันในทางสังคม และการเมืองอย่างมาก มีการรวมกลุ่มกันแสดงความคิดเห็นของคนจำนวนมาก ดังนั้นขนาดและสัดส่วนของบริเวณพื้นที่ว่าง มักจะแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่

อย่างไรก็ดี จากผลการศึกษาของ Whyte (1980: 24-28) ปรากฏว่า ภายใต้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพที่ตั้งที่ใกล้เคียงกัน ไม่ใช่พื้นที่โล่งทั้งหมดจะมีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นเหมือนกันไปหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่โล่งและบริเวณโดยรอบด้วย โดยพื้นที่โล่งที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีนั้น มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของการใช้ประโยชน์ทั้งในด้านปริมาณผู้ใช้ระยะเวลาเฉลี่ยในการใช้ และความหลากหลายของประเภทกิจกรรมด้วย โดยเมื่อมีคุณภาพที่ดีนอกจากกิจกรรมจำเป็นจะมีมากขึ้นและด้วยระยะเวลาที่นานขึ้นแล้ว ยังเป็นผลให้เกิดกิจกรรมทางเลือก (optional activities) ขึ้นในจำนวนและความหลากหลายที่มาก แตกต่างจากพื้นที่ที่มีคุณภาพต่ำอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งยังก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคม (social activities) ต่างๆตามมาด้วย

เนื่องด้วยโดยทั่วไปโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นเป็นพื้นที่ที่เกิดโล่งโดยไม่มีการควบคุมสภาพอากาศ สภาพอากาศในพื้นที่ (microclimate) จึงมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลในการกำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งด้วย ทั้งนี้โดยมีแสงแดด อุณหภูมิ ความชื้นและลม เป็นองค์ประกอบหลัก (Whyte, 1980: 40-42) กล่าวได้ว่าแสงแดดทำให้คุณภาพของประสบการณ์ที่คนจะได้รับจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งดียิ่งขึ้น โดยทำให้คนมีทางเลือกได้มากขึ้น อยู่ในแดดในร่ม หรือร่มรำไรก็ได้ อย่างไรก็ตาม แสงแดดนั้นจะมีผลต่อระดับการใช้ประโยชน์ที่ต่างกันแล้ว ฤดูกาลและสถานที่ด้วย สำหรับเมืองที่มีฝนตกชุก ฝนอาจทำให้เกิดการลดลงของการใช้ประโยชน์ด้วย แต่ร่ม กันแดด หลังคากระจกและเฟอร์นิเจอร์ที่แห้งได้เร็ว ก็สามารถช่วยลดปัญหาดังกล่าวได้ นอกจากนี้ระดับเสียงและแสงที่พอเหมาะ ก็เป็นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงด้วย (Childs, 1999: 29)

สถานที่จะมีชีวิตชีวาที่ต่อเนื่องเมื่อพื้นที่นั้นเปิดโอกาสให้คนสามารถจะสื่อสารกับธรรมชาติรอบตัวได้ โครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นมีคุณลักษณะของธรรมชาติคือ “ความเปิดโล่ง” เป็นทุนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม คุณภาพทางกายภาพของพื้นที่โล่งในส่วนนี้ ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักอีก 2 ประการ อันได้แก่ ต้นไม้และน้ำ ต้นไม้เป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่เสริมสร้างพื้นที่โล่งด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ทั้งทำให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงาม และให้ความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยในการใช้พื้นที่ด้วย อีกทั้งยังช่วยลดอุณหภูมิและให้ร่มเงาที่พอเหมาะ อันส่งผลทำให้คนรู้สึกสบายเมื่ออยู่ใต้ต้นไม้ (Whyte, 1980: 46) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเมืองที่มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น (Golany, 1995: 170) ในขณะเดียวกันการใช้ “น้ำ” ร่วมเป็นองค์ประกอบในพื้นที่โล่งนั้น สามารถสร้างความใกล้ชิดกับทางธรรมชาติได้ ทั้งทางทัศนียภาพ การสัมผัสโดยตรง และรวมทั้งทางเสียงที่เกิดจากการใช้น้ำในรูปแบบของน้ำพุและน้ำตกด้วย ทั้งนี้โดยเสียงดังกล่าวมีส่วนช่วยในการกลบมลพิษทางเสียงภายในเมืองได้ด้วย (Whyte, 1980: 47-48)

พื้นที่โล่งต้องมีองค์ประกอบทางกายภาพที่ให้ความรู้สึกในเชิงจิตวิทยาที่เชื้อเชิญและให้ความรู้สึกว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ด้วย (public realm) โดยพื้นที่โล่งต้องมีความต่อเนื่องที่กลมกลืนกันกับพื้นที่รอบข้าง ในลักษณะที่ว่าไม่สามารถจะแบ่งพื้นที่โล่งออกมาได้อย่างชัดเจน การเชื่อมต่อนี้รวมไปถึงการเชื่อมต่อทางสายตาด้วย (Whyte, 1980: 57-58) คนใช้สายตาเป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการเลือกโดยสายตานั้นเป็นสื่อในการรับรู้ข่าวสารที่ดีที่สุดของมนุษย์ (Hall, 1982: 42) “ถ้ามีคนมองไม่เห็นพื้นที่โล่งนั้นคนก็จะไม่ใช้” (Whyte, 1980: 57) ทั้งนี้พื้นที่โล่งต้องให้ความรู้สึกปลอดภัยต่อการใช้ประโยชน์ด้วย เช่น ในพื้นที่ควรมีไฟให้แสงสว่างในตอนกลางคืนและ/หรือพนักงานรักษาความปลอดภัย การออกแบบต้องไม่ทำให้เกิดพื้นที่จุดอับ และพื้นที่ต้องสามารถมองเห็นจากบริเวณโดยรอบที่มีคนอื่น ๆ อยู่ด้วย (eye on streets) เป็นต้น องค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้พื้นที่โล่งปลอดภัย (Childs, 1999: 27) ทั้งนี้ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง คนส่วนใหญ่มักจะเลือกพื้นที่ในส่วนที่เป็น “ขอบ” คือพื้นที่ที่เป็นจุดยึดได้เชิงจิตวิทยา เช่น ที่นั่ง ผนัง เสา ต้นไม้ (Joardar and Neill, 1978: 489 อ้างถึงใน Childs, 1999: 27) ในลักษณะนี้คนจะรู้สึกว่าด้านหลังได้รับการปกป้อง ในขณะที่ด้านหน้าก็หันออกไปทางด้านที่มีมุมมองที่กว้างขวางได้ (Whyte, 1980: 22)

ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง คนต้องสามารถรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ (sense of belonging) ในพื้นที่โล่งนั้นด้วย อันจะทำให้คนที่ใช้ประโยชน์รู้สึกผ่อนคลายและเต็มที่กับการ

ประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ (Childs, 1999: 26) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่อคุณภาพของพื้นที่โล่งในด้านนี้ว่าคือที่นั่ง กิจกรรมในพื้นที่และขนาดของพื้นที่

- **ที่นั่ง** จำนวนที่นั่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อปริมาณของผู้ใช้พื้นที่โล่ง (Whyte, 1980: 28) นอกจากนี้ที่นั่งในพื้นที่โล่งนั้นควรจะต้องมีความหลากหลายในรูปแบบด้วย เช่น ที่นั่งที่เป็นเก้าอี้ ขอบกระเบื้องไม้ หรือพื้นสนามหญ้า เป็นต้น (Childs, 1999: 27)

- **กิจกรรมในพื้นที่** อาหารเป็นปัจจัยดึงดูดการใช้ประโยชน์ที่ดีมาก ทั้งนี้การบริการอาหารในพื้นที่โล่งอาจมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งร้านขายอาหารแผงลอย ร้านอาหารขนาดเล็กริมทางเดินเท้า (sidewalk café) ตลาดขายสินค้าเกษตร ฯลฯ ในขณะที่อาหารดึงดูดคนได้อย่างต่อเนื่องคนก็ดึงดูดคนอื่น ๆ ด้วย (Childs, 1999: 28) ดังที่ Whyte (1980: 19) กล่าวไว้ว่า “สิ่งที่สามารถดึงดูดคนได้ดีที่สุดคือคน” การเคลื่อนไหวของคนเป็นประสบการณ์ที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งเมื่อเทียบกับอาคารหรือสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ แล้ว ด้วยการรับรู้และสัมผัสคนที่พูดหรือเคลื่อนไหวอยู่นั้นเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าด้วยความหลากหลายทางความรู้สึก (sensual variation) ที่มากกว่า (Gehl, 1987: 23) ปัจจัยที่สำคัญอีกประการที่สำคัญที่ทำให้พื้นที่โล่งมีชีวิตชีวาและเป็นมิตรมากขึ้นคือองค์ประกอบต่างๆ อาทิ ภาพความคึกคักบนถนน พื้นที่แสดงสินค้าหน้าร้าน (window display) กิจกรรมประเภทคอนเสิร์ต การแสดงริมถนน การแสดงดนตรี และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ วัตถุประสงค์ที่สามารถดึงดูดความสนใจของคน (เช่น ประติมากรรม) ทักษะภาพที่แปลกตา เป็นต้น ทั้งนี้ องค์ประกอบเหล่านี้ สามารถกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ (triangulation) ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ด้วย (Whyte 1980: 94-98) นอกจากนี้ องค์ประกอบในด้านสาธารณูปการที่คอยบริการคนที่มาใช้พื้นที่โล่ง เช่น น้ำดื่ม เครื่องเอทีเอ็ม กระดานข่าว โทรศัพท์สาธารณะ ตู้ไปรษณีย์ ก็มีบทบาทต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งเช่นกัน โดยเฉพาะในเวลานอกเหนือจากช่วงที่มีการใช้ประโยชน์สูงสุด (Childs, 1999: 28)

- **ขนาดของพื้นที่โล่ง** “ธรรมชาติของมนุษย์เวลาที่มีพื้นที่ว่างเปล่าเหลือเพื่อรู้สึกอ้างว้าง มีไม่พอก็อึดอัด” (สมศรี, 2534: 83) อย่างไรก็ตาม ไม่มีขนาดที่ตายตัวสำหรับพื้นที่โล่ง แต่ที่สำคัญคือขนาดดังกล่าวต้องสามารถทำให้คนรู้สึกได้ถึงการใช้การโอบล้อม (sensory complexity) ได้อย่างเหมาะสม (Childs, 1999:29)

โดยสรุปแล้วในส่วนขององค์ประกอบทางกายภาพนั้น ความหลากหลายของพื้นที่โล่งอันจะทำให้เกิดความซับซ้อนของการรับรู้ (sensory complexity) แก่ผู้ใช้ประโยชน์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก (Childs, 1999: 30) กลิ่นของอาหาร คนตรีจากนักดนตรีข้างถนน เสียงใบไม้ไหว กลิ่นดอกไม้ การสัมผัสแสงแดดและลม ทิวทัศน์ภูมิทัศน์เมือง ภาพของคนที่ยักไขว่บนทางเดินเท้า คนบนลาน

เสกต์ การออกแบบของพื้นที่โล่งตลอดจนอาคารในพื้นที่ใกล้เคียง รูปทรง สี สัน และองค์ประกอบในพื้นที่เช่น น้ำพุ ประติมากรรมลานแสดง ฯลฯ สามารถทำให้พื้นที่โล่งดูน่าสนใจได้ ทั้งนี้กิจกรรมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละฤดูกาลช่วยเพิ่มจังหวะของชีวิตในพื้นที่โล่งด้วย (Childs, 1999: 30-31) สำหรับพื้นที่โล่งที่ไม่มีความหลากหลายนั้นมักมีการใช้ประโยชน์ในระดับต่ำ (Marcus and Francis, 1990: 19)

นอกเหนือจากปัจจัยเชิงกายภาพของพื้นที่โล่งข้างต้นแล้ว หากพื้นที่โล่งมีคุณสมบัติในเชิงนามธรรมของพื้นที่โล่งร่วมด้วย เช่น เอกลักษณะอันโดดเด่นของพื้นที่ที่สามารถเป็นสิ่งดึงดูดคนให้เข้าไปสัมผัสได้ (ถนอมศักดิ์, 2536: 28) หรือบริบทที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่โล่งหนึ่งๆ อันก่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ทางจิตใจและความผูกพันของผู้ใช้ต่อพื้นที่โล่งนั้น ก็สามารถทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ด้วยเช่นกัน เป็นต้น (kato, 1993: 6) ในทางกลับกันแม้พื้นที่โล่งจะองค์ประกอบทางกายภาพที่ดี หากแต่มีการบริหารจัดการที่กีดกันไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่โล่งแล้วนั้น ก็ไม่อาจจะเกิดกิจกรรมในพื้นที่โล่งดังกล่าวอย่างเต็มที่ได้ การกีดกันดังกล่าวมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการถือครองโดยเอกชนบางกลุ่มที่มีทัศนคติในแง่ลบต่อบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ เช่น คนจรจัด คนแก่ หาบเร่แผงลอย วัยรุ่น คนแก่ นักดนตรีริมถนน ฯลฯ ทั้งนี้โดยมักแสดงออกมาในรูปของการล้อมรั้ว ป้ายห้ามต่างๆ พนักงานรักษาความปลอดภัย การออกแบบพื้นที่โล่งที่ไม่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ ฯลฯ (Whyte, 1980: 60-65)

การรับรู้ของประชากรในเมืองที่มีต่อลานโล่งนั้นมีผลมาจากปัจจัยหลายประการทั้งในด้านของกายภาพและนามธรรม โดยการรับรู้ดังกล่าวนี้มีผลโดยตรงกับพฤติกรรมการเลือกใช้และการใช้งานของประชากร ดังนั้นสรุปได้ว่า ลานโล่งที่ดีนั้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงตั้งแต่เรื่องสภาพที่ตั้ง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพื้นที่โล่งส่วนอื่นๆ ของเมืองเพื่อจัดลำดับความสำคัญ ลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมกับพฤติกรรม ความต้องการ การใช้งานของประชากรในพื้นที่ ซึ่งเป็นการรับรู้ด้านกายภาพ รวมไปถึงความเป็นมาของพื้นที่ เอกลักษณะและบริบทของพื้นที่ที่สามารถมีผลต่อจิตใจของประชากรในพื้นที่ซึ่งเป็นการรับรู้ด้านนามธรรม เพื่อให้เกิดลานโล่งที่ใช้งานได้จริง และมีความเสมอภาคในการใช้งานของประชากรทุกกลุ่ม

แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์ด้วยการใช้งานที่เหมาะสม

การอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์ ด้วยการรักษารูปทรงประกอบทางกายภาพ และวิถีชีวิตของผู้คน อย่างไรก็ตามย่านประวัติศาสตร์แห่งนั้นจะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จำเป็นจะต้องได้รับการจัดกิจกรรมการใช้งานภายในอย่างเหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตในรูปแบบใหม่ อันเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้อยู่อาศัยอยู่ไม่ละทิ้งถิ่นฐาน รวมถึงการนำมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมมานำเสนอ เพื่อสื่อความหมายให้ผู้คนทั่วไปได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาและเห็นความสำคัญ นอกจากนี้สิ่งที่ควรให้ความสำคัญ คือ ความแท้ (Authenticity) ซึ่งความแท้ของย่านประวัติศาสตร์ นอกจากจะเน้นไปที่การรักษาสภาพกายภาพ ความต่อเนื่องของอาคาร พื้นที่ว่างระหว่างกลุ่มอาคารแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มชนด้วย ดังนั้นขั้นตอนหนึ่งของการจัดทำโครงการอนุรักษ์ที่มีความสำคัญ คือ การประเมินคุณค่าเพื่อเลือกสิ่งที่จะรักษาและสิ่งที่ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา แนวความคิดในการสร้างสรรค์กายภาพและกิจกรรมในรูปแบบใหม่ เพื่อดึงดูดผู้คนให้เห็นความสำคัญกลับเข้ามาทำกิจกรรมและอยู่อาศัยในเมืองเก่าอีกครั้ง เป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่มีการจัดทำในเมืองเก่าหลายแห่งทั่วโลก เนื่องจากเมืองเก่าต่างๆล้วนแต่ประสบปัญหาที่คล้ายกัน การศึกษาแนวความคิดและวิธีดำเนินการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์นี้ ได้เลือกกรณีศึกษาที่จะแสดงให้เห็นถึงด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมา กายภาพ และสังคม

กรณีศึกษา

1. กรณีศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง : เมือง Split ประเทศโครเอเชีย

1.1 ความเป็นมา

เมือง Split มีผู้อยู่อาศัยประมาณ 130,000 คน และตั้งอยู่ที่ Peninsula ทางภาคกลางของชายฝั่งตะวันออกของ Adriatic ซึ่งในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมเศรษฐกิจและการบริหารของประเทศโครเอเชีย

เมือง Split เป็นเมืองที่ยังคงเหลือมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ยังเห็นได้อย่างเด่นชัด โดยประวัติศาสตร์ของเมืองได้เริ่มต้นเมื่อ 400 ปี ก่อนคริสตกาล ในสมัยโรมัน ต่อเนื่องมา จนถึงยุคเรเนซองส์และบารอก ซึ่งศิลปะสถาปัตยกรรมต่างๆเหล่านี้ ได้อยู่ร่วมกันจนปรากฏเป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์ โดยในปัจจุบันยังคงเหลือ โบราณวัตถุ โบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างมากมาล้อมรอบพื้นที่ประมาณ 15 เอเคอร์ ที่มีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันราว 5,000 คน

ภาพที่ 2.16 พระราชวัง โบราณในเมือง Split

ที่มา : www.wikipedia.com (2554)

การเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นกับศูนย์กลางประวัติศาสตร์ จากการพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็วและขยายเมืองออกไปนอกกำแพงเมืองในศตวรรษที่ 19 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ทางด้านสังคม คือ ผู้มีฐานะดีได้ย้ายออกจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองแทนที่ด้วยการย้ายเข้าของคนยากจน ดังนั้นพื้นที่จึงมีสภาพเสื่อมโทรมลง นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จากการสร้างทางสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างส่วนของเมืองที่ขยายตัวออกไปตรงเข้าสู่ศูนย์กลางเมือง ซึ่งเป็นการทำลายองค์ประกอบที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของเมือง

1.2 หลักการในการอนุรักษ์

หลักการที่ใช้กับเมือง Split คือ การอนุรักษ์ในแนวทาง Active Preservation ซึ่งมีหลักการดังนี้

1.2.1 ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของเมืองควรได้รับการพิจารณาให้เป็นหนึ่งเดียว ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ รวมถึงพิจารณาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ศูนย์กลางประวัติศาสตร์จัดให้อยู่ในกรอบการพัฒนาเมืองทั้งหมด และเคารพต่อคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่

1.2.2 การอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพดีที่สุดและสอดคล้องกับการอนุรักษ์แบบ Active Preservation คือ การใช้งานอาคารหรือพื้นที่ที่มีคุณค่าให้สอดคล้องกับยุคสมัย สร้างสรรค์อาคารหรือพื้นที่ในรูปแบบใหม่เพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย สร้างชีวิตชีวาให้แก่เมือง ต้องคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ

1.2.3 การดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง ได้มีการจัดทำแผนการอนุรักษ์เมืองตั้งแต่ในปี ค.ศ.1961 โดยหน้าที่ของศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของเมืองคือ ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและเชื่อมต่อกับเมืองใหม่ โดยมีแนวทางดังนี้

ก. การสงวนการรักษาและการใส่การใช้งานในรูปแบบใหม่เข้าไปในอาคารหรือพื้นที่ จะต้องให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

ข. การบูรณะซ่อมแซมอาคารเก่า และเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และระบบอุปกรณ์ให้สอดคล้องกับแผนการใช้งาน โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาพอาคารที่พักอาศัยให้อยู่ในสภาพที่ดี

ค. การใช้งานพื้นที่ชั้นล่างของอาคารให้เกิดความเหมาะสม สร้างสรรค์การใช้งานใหม่ให้เกิดประโยชน์

ง. การคำนึงถึงเส้นทางเดินเท้าเพื่อช่วยฟื้นฟูย่านการค้า จัดทางบริการแก่ร้านค้า และจัดพื้นที่จอดรถโดยรอบพื้นที่ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ให้เพียงพอและสะดวกสบาย

จ. การจัดระบบการบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ พื้นที่จอดรถ ระบบระบายน้ำ การประปา การไฟฟ้า เป็นต้น

ภาพที่ 2.17 ทางเดินเล็กๆ ในเมือง Split

ที่มา : www.wikipedia.com (2554)

1.3 สรุป

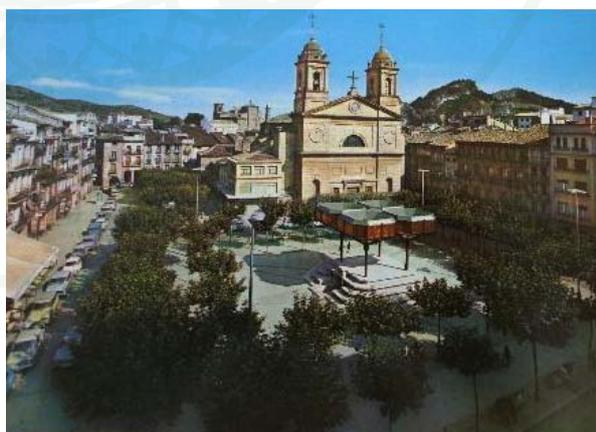
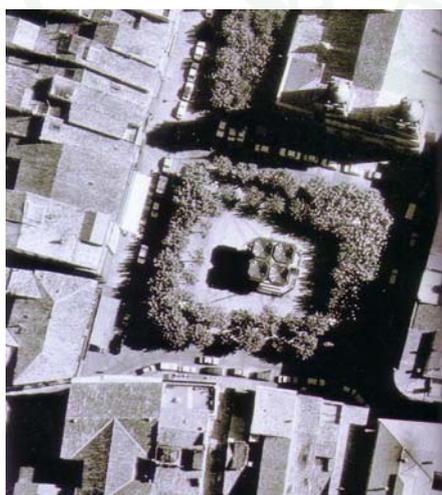
แนวความคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของเมือง Split คือ การป้องกันรักษา ได้แก่ การบูรณะซ่อมแซมอาคารเก่าที่มีคุณค่า และ การจัดระบบ คือ การจัดระบบให้แก่อาคารและเมืองเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ และเส้นทางสัญจรเพื่อการฟื้นคืนชีวิตให้แก่เมือง คือ ผู้คนสามารถอยู่อาศัยและทำกิจกรรมในพื้นที่ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ โดยใช้งานอาคารและพื้นที่อย่างสอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบันได้

2. กรณีศึกษาการปรับปรุงทางกายภาพของลานโล่ง : Plaza de los Fueros ประเทศ สเปน

2.1 ความเป็นมา

โดยทั่วไปแล้วในอดีต ที่ตั้งของลาน โล่งนั้นจะเกาะติดอยู่กับพระราชวัง ที่ทำการรัฐ หรือ โบสถ์หลักของเมืองหรือชุมชน และมีบทบาทหน้าที่เป็น ตลาด หรือที่สำหรับทำพิธีต่างๆที่เป็นทางการ ดังเช่นกรณีของ Plaza de los Fueros ซึ่งเป็นลาน โล่งที่ถูกสร้างขึ้นหน้าโบสถ์ของเมืองในยุคกลาง โดยใช้เป็นที่ตั้งตลาดและรองรับกิจกรรมทางการค้าของเมืองในยุคนั้น

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป สภาพเมืองมีวิวัฒนาการและพัฒนาต่อมามีการสร้างเมืองใหม่ และอาคารใหม่ๆขึ้นล้อมรอบ Plaza de los Fueros และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการใช้งาน รูปแบบกิจกรรมและความต้องการในการใช้ประโยชน์จากลาน โล่งของเมือง ทำให้ลักษณะทางกายภาพของ Plaza de los Fueros เดิม นั้นไม่สามารถตอบสนองและรองรับพฤติกรรมการใช้งาน รูปแบบกิจกรรมและความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของประชากร ได้อีกต่อไป ซึ่งส่งผลให้ประชากรใช้ประโยชน์จากลาน น้อยลง จนถูกลดบทบาทและคุณค่า ความสำคัญลงไปในที่สุด จึงนำมาซึ่งนโยบายการปรับปรุงทางด้านกายภาพเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน โดยมีผู้ออกแบบปรับปรุงคือ **Francisco Jose Mangado** สถาปนิกท้องถิ่น

ภาพที่ 2.18 Plaza de los Fueros ก่อนปรับปรุง

ที่มา: Asensio (1997:18)

2.2 หลักการในการปรับปรุง

เนื่องจากพื้นที่ใจกลาง Plaza de los Fueros ก่อนปรับปรุงนั้นมีสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ และมีการปลูกต้นไม้รอบพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งทำให้ Plaza de los Fueros ไม่สามารถรองรับกิจกรรมที่หลากหลายและยังส่งผลให้ตัว Plaza de los Fueros ขาดความเชื่อมโยงกับชุมชนและสถาปัตยกรรมที่อยู่โดยรอบ แนวความคิดพื้นฐานในการปรับปรุงจึงเป็นการออกแบบให้ตัวลานสามารถรองรับกิจกรรมที่หลากหลายและก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดกับเมืองและชุมชน โดยการเปิดพื้นที่ตรงกลางลานให้โล่งที่สุดเพื่อให้กลายเป็น จุดศูนย์กลางของลานและศูนย์กลางของชุมชนที่ล้อมรอบ Plaza de los Fueros อยู่ทั้งในด้านกายภาพและกิจกรรม โดยมีแนวทางปฏิบัติคือ

2.2.1 นำองค์ประกอบของลานเดิมทั้งในส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างและต้นไม้ออกให้เกิดเป็นที่โล่งตรงกลาง

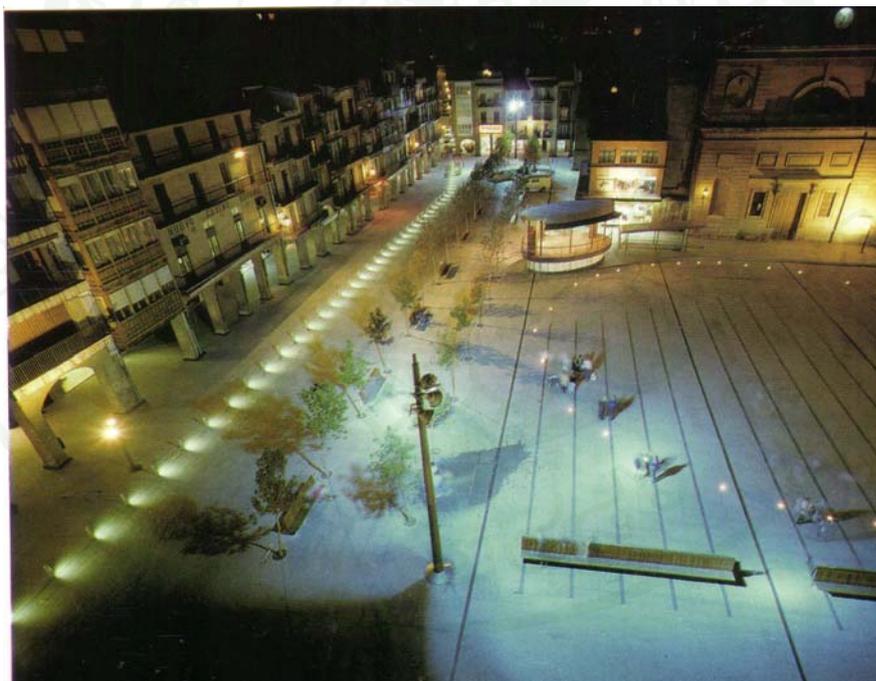
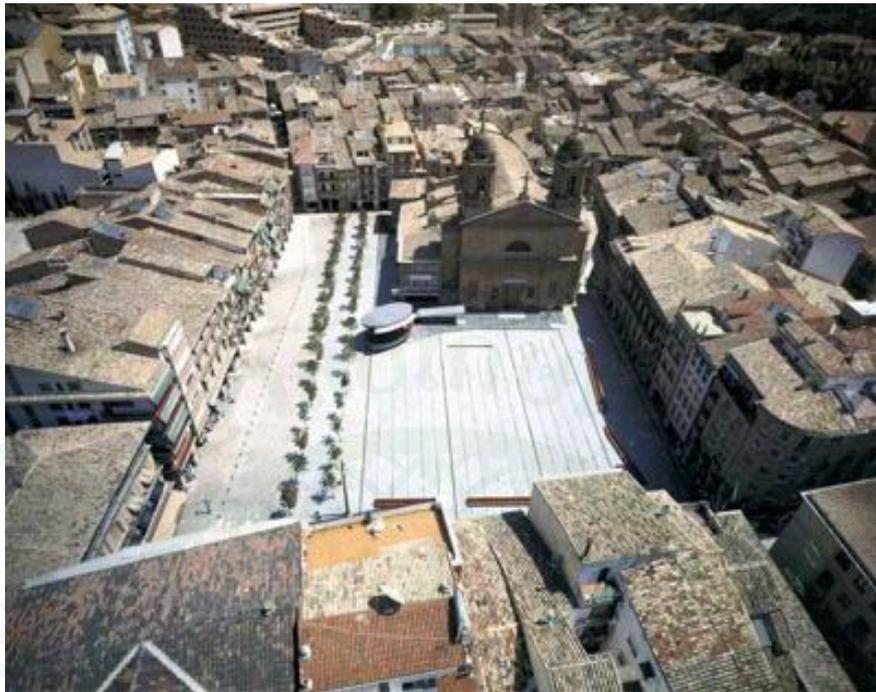
2.2.2 ปรับเปลี่ยนวัสดุผิวพื้นที่ทั้งส่วนลานตรงกลางและส่วนที่เป็นถนนโดยรอบ ซึ่งพื้นที่ใจกลางลานซึ่งเคยใช้เป็นตลาดในสมัยโบราณนั้น ได้ใช้หินแกรนิตตัดด้วยเส้นแนวตามยาวจากหินสีเข้มเพื่อแยกตัวออกจากลานส่วนอื่นๆ เพื่อสร้างขอบเขตที่ว่างในความรู้สึกให้กับผู้ใช้ได้รับรู้และระลึกถึงพื้นที่ในอดีต

2.2.3 ใช้องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ เช่น เสาไฟ แก้วอิฐ เป็นตัวกำหนดขอบเขตของลาน

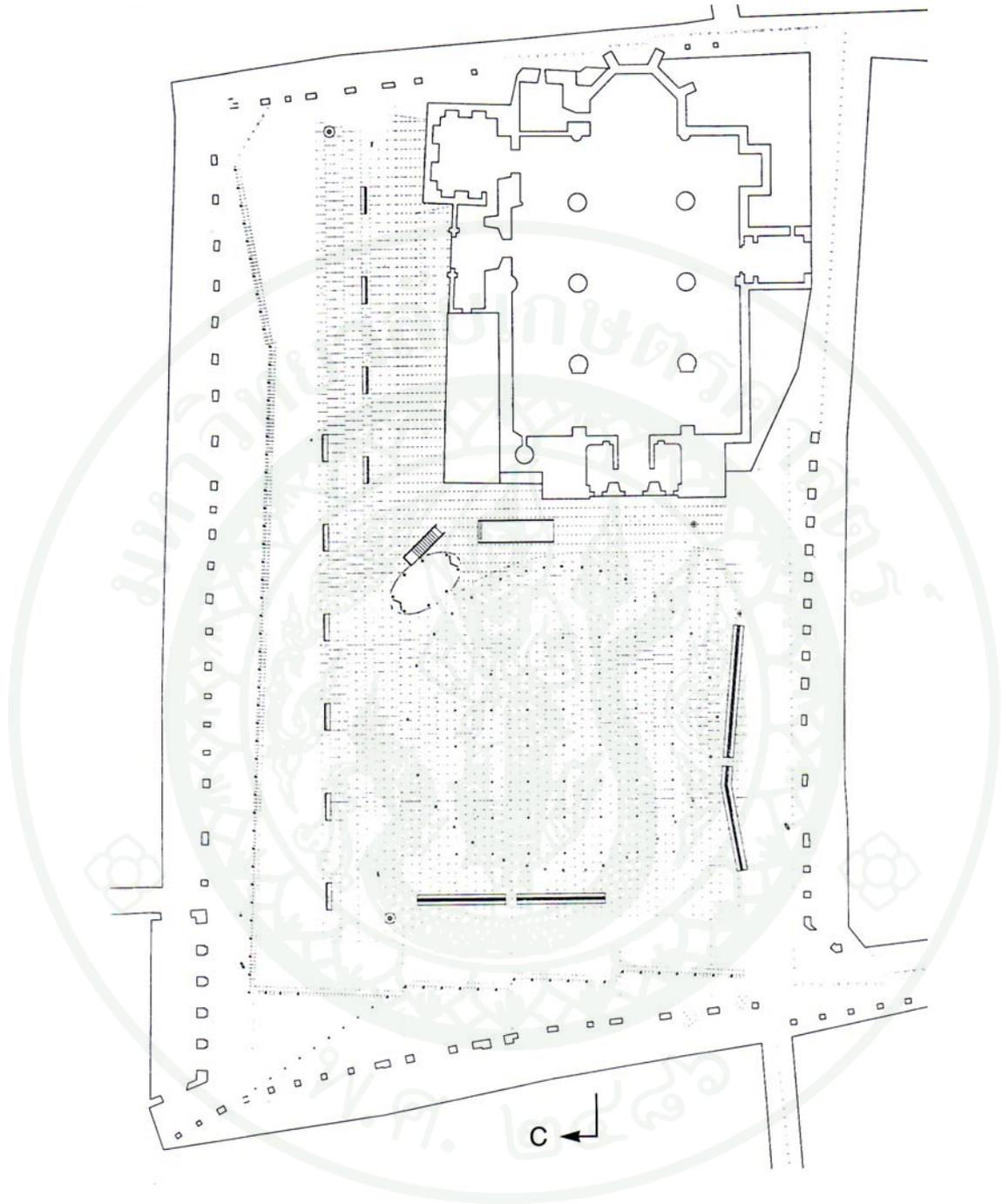
2.2.4 ใช้แนวต้นไม้ในการเชื่อมปลายทั้งสองฝั่งของลานเข้าด้วยกัน ซึ่งมีผลทั้งด้านการมองและความรู้สึก

2.3 สรุป

แนวความคิดในการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของ Plaza de los Fueros คือ การปรับปรุงโดยอยู่บนพื้นฐานของความต้องการด้านการใช้งานที่เป็นจริงตามยุคสมัย และสร้างพื้นที่ศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชนเพื่อผลทางสังคม แต่ไม่ลืมให้คุณค่าของที่มา ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่

ภาพที่ 2.19 Plaza de los Fueros ในปัจจุบัน
ที่มา: Asensio (1997:120)

ภาพที่ 2.20 ผังบริเวณ Plaza de los Fueros ในปัจจุบัน

ที่มา: Asensio (1997:21)

กรอบแนวคิดจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลาน โถ่งในด้านต่างๆแล้วนั้นทำให้สามารถสามารถสรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับลาน โถ่งในเชิงของบทบาทและเชิงองค์ประกอบด้านกายภาพที่สัมพันธ์กับเมืองเพื่อเป็นกรอบสำหรับใช้เป็นข้อพิจารณาคุณสมบัติและความเหมาะสมของลาน โถ่ง โดยทั่วไปในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านบทบาทและหน้าที่ของลานโถ่ง
2. ด้านกายภาพของลานโถ่ง

โดยข้อพิจารณาความเหมาะสมในแต่ละด้านก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและมีผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การสร้าง จัดให้มี หรือการพัฒนาลาน โถ่งที่เหมาะสมนั้น มีผลโดยตรงต่อด้านกายภาพเมือง โดยขึ้นกับบทบาทหน้าที่ ขนาด รูปร่าง ลักษณะทางกายภาพ การออกแบบองค์ประกอบต่างๆ ของลาน โถ่งที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกลมกลืนกับ ขนาด ลักษณะทางกายภาพของเมืองหรือชุมชนที่ลาน โถ่งเข้าไปตั้ง รวมถึงต้องสามารถรองรับกิจกรรมในด้านต่างๆให้ตรงตามความต้องการ และวัตถุประสงค์ของเมือง ชุมชนหรือผู้อยู่อาศัยในส่วนนั้นๆของเมือง โดยสามารถแยกข้อพิจารณาได้ดังนี้

1. ข้อพิจารณาด้านบทบาทและหน้าที่ของลานโถ่ง

จากการศึกษาพบว่าลาน โถ่งแต่ละแห่งนั้นจะมีบทบาทหน้าที่หลักต่อเมืองหรือชุมชน เช่น ลาน โถ่งเพื่อการค้า ลาน โถ่งเพื่อการสนทนา การ ลาน โถ่งเพื่อเน้นความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ของอาคาร ลาน โถ่งเพื่อการการวะศรัทธา ตามวัตถุประสงค์ในการสร้างลาน โถ่งนั้นๆ แต่ในขณะที่เดียวกันลาน โถ่งแต่ละแห่งก็มีหน้าที่รองอื่นๆที่ทับซ้อนกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันแต่อาจจะแตกต่างกันในด้านเวลาและความต้องการของผู้ใช้ กล่าวคือลาน โถ่งสามารถมีหน้าที่ได้หลากหลายหน้าที่ที่ทับซ้อนกันอยู่ในลาน โถ่งแห่งหนึ่งตามแต่เวลาที่เหมาะสมกับกิจกรรมนั้นๆ เช่น ลานพระบรมรูปทรงม้าซึ่งเกิดจากการพัฒนาระบบถนนของเมืองโดยมีบทบาทหน้าที่หลักคือเป็นลานเพื่อเน้นความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ของอาคารพระที่นั่งอนันตสมาคมและตัวพระราชานุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้า แต่ในขณะที่เดียวกันได้ใช้เป็นถนนเปิดให้มีการสัญจรเพื่อผลในการจัดการจราจร โดยในช่วงเย็นของบางวันตัวลาน ได้เปลี่ยนหน้าที่เป็นลาน โถ่งเพื่อการการวะศรัทธาในการ

ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องพิจารณาใช้เป็นลานเพื่อสักการะพระราชาอนุสาวรีย์ และได้กลายเป็นลานเพื่อกิจกรรมเฉพาะช่วงเวลาเช่น งานกาชาด และรองรับกิจกรรมต่อเนื่องจากงานรับพระราชทานปริญญาบัตรในอาคารสวนอัมพร เป็นต้น

นอกจากเงื่อนไขด้านเวลาที่ทำให้ลานโล่งมีความซับซ้อนในด้านบทบาทหน้าที่แล้วนั้น สภาพแวดล้อมรอบลานโล่งทั้งในด้านกายภาพของเมืองและความต้องการที่มีต่อลานโล่งที่เปลี่ยนแปลงของเมืองหรือชุมชน ไม่ว่าจะเกิดจากทิศทางการพัฒนาหรือบทบาทของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถมีผลทำให้บทบาทหน้าที่ของลานโล่งเปลี่ยนไปจากเดิมได้อีกด้วย

จึงสามารถสรุปได้ว่าข้อพิจารณาด้านบทบาทและหน้าที่ของลานโล่งนั้นขึ้นกับเงื่อนไขด้านเวลาและสภาพแวดล้อมซึ่งมีผลต่อลักษณะด้านกายภาพของลานโล่งในช่วงเวลานั้นๆ

2. ข้อพิจารณาด้านกายภาพของลานโล่ง

นอกจากข้อพิจารณาด้านบทบาทและหน้าที่ของลานโล่งแล้วนั้นข้อพิจารณาด้านกายภาพเป็นอีกหนึ่งด้านที่มีความสำคัญในการวิเคราะห์เพื่อนำไปกำหนดกรอบแนวคิดในงานวิจัยเกี่ยวกับลานโล่งในประเด็นต่างๆต่อไป โดยสามารถแบ่งข้อพิจารณาด้านกายภาพเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้

2.1 รูปร่างและขนาดของลานโล่ง

ลานโล่งที่คิโนั้นควรมีรูปร่างที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน ผู้ที่เข้าไปใช้งานสามารถรับรู้และเข้าใจพื้นที่ได้ง่าย จึงพอจะกล่าวได้ว่าควรมีการกำหนดรูปร่างของลานโล่งไปพร้อมๆกับการออกแบบวางผังของเมืองหรือกลุ่มอาคารที่ต้องการให้มีลานโล่งนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีทั้งต่อเมืองและอาคารในด้านความสวยงามและการใช้งาน แต่รูปร่างของลานโล่งในกรุงเทพมหานครนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากระบบถนนและระบบทางเท้าของเมือง หรือพื้นที่ที่เหลือจากการพัฒนาระบบถนนซึ่งทำให้เกิดรูปร่างที่หลากหลายมีรูปร่างที่ไม่แน่นอนทำให้มีผลต่อความสะดวกและความปลอดภัยในการใช้งาน

ขนาดของลานโล่งเป็นอีกข้อพิจารณาที่สำคัญในเรื่องลานโล่ง การกำหนดขนาดของลานโล่งในโครงข่ายระดับเมืองนั้น ถ้าไม่นับลานโล่งที่เกิดจากพื้นที่เหลือจากการพัฒนาและจาก

ข้อกำหนดทางกฎหมายเรื่องระยะถอยร่นของอาคารซึ่งเป็นตัวกำหนดขนาดของลาน โถงโดยปริยาย แล้วนั้น ขนาดของลาน โถงนั้นควรจะพิจารณาร่วมกับขนาดของเมืองหรือชุมชน ขนาดของความกว้างถนนและทางเท้าในบริเวณที่ลาน โถงจะเกิดขึ้นคือขนาดของชุมชน ถนนและทางเท้ามีขนาดใหญ่ขนาดของลาน โถงควรจะใหญ่ตามไปด้วย รวมถึงลำดับความสำคัญของหน้าที่ของลาน โถงนั้นๆต่อเมือง โดยถ้ลาน โถงนั้นเป็นลาน โถงหลักของเมืองลาน โถงนั้นควรจะมีความใหญ่ที่สุดในเมืองและไล่ลำดับขนาดให้เล็กลงตามลำดับความสำคัญของลาน โถง

นอกจากการกำหนดขนาดของลาน โถงในระดับเมืองและชุมชนแล้วนั้นการกำหนดขนาดของลาน โถงจากผลทางด้านจิตวิทยาก็มีความสำคัญไม่น้อยเนื่องจากมีผลโดยตรงกับประชากรในเมืองหรือผู้ใช้ลาน โถง โดยความรู้สึกที่สำคัญที่เป็นตัวกำหนดขนาดคือความรู้สึกอบอุ่น ความรู้สึกถึงการมีขอบเขตของพื้นที่ โดยลาน โถงที่มีขนาดใหญ่ที่สุดควรมีขนาดไม่เกิน 160 เมตรและระยะกึ่งกลางของลาน โถงไม่ควรมีระยะเกิน 3 เท่าของความสูงอาคารที่ล้อมรอบลาน โถงนั้นๆอยู่เพื่อความรู้สึกถึงขอบเขตของพื้นที่และรู้สึกปลอดภัยในการใช้งาน และในทางกลับกันทำให้ผู้ใช้สามารถมองเห็นรายละเอียดของอาคาร ได้ชัดเจนซึ่งมีผลกับลาน โถงเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของอาคาร

2.2 พฤติกรรมการใช้ประโยชน์บนลานโถง

พฤติกรรมการใช้ประโยชน์บนลาน โถงเป็นอีกข้อพิจารณาสำคัญในการกำหนดบทบาทหน้าที่ ขนาดและสภาพทางกายภาพของลาน โถง โดยกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นบนลาน โถงนั้นมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสภาพการใช้ประโยชน์บนลาน โถงหลากหลายปัจจัย เช่น สภาพภูมิอากาศ ขนาดของเมือง ประเภทการใช้ที่ดินภายในพื้นที่ที่ลาน โถงนั้นตั้งอยู่ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางการเมือง เป็นต้น โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนลาน โถงนั้นเป็นการผสมผสานกันของกิจกรรมประเภทต่างๆในหลากหลายรูปแบบและช่วงเวลา แต่ในขณะเดียวกันสภาพของลาน โถงก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการกำหนดบทบาทหน้าที่ ขนาดและลักษณะทางกายภาพของลาน โถงนั้นต้องพิจารณาไปพร้อมๆกับการศึกษาในเรื่องพฤติกรรมการใช้ประโยชน์บนลาน โถงในพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้เกิดลาน โถงที่สามารถรองรับกิจกรรมได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ในพื้นที่นั้นๆและในขณะเดียวกันก็สามารถจัดรูปแบบทางกายภาพที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมตามบทบาทและหน้าที่ที่กำหนดไว้ได้ด้วยเช่นกัน

กรอบแนวคิดในการนำไปใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดเกี่ยวกับลานโล่งในเชิงของบทบาทและเชิงองค์ประกอบด้านกายภาพที่สัมพันธ์กับเมืองดังที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นสามารถนำมากำหนดกรอบแนวคิดของงานวิจัยฉบับนี้ได้ดังนี้

เมื่อนำสมมติฐานการวิจัยมาวิเคราะห์ร่วมกับกรอบแนวคิดในเชิงของบทบาทและเชิงองค์ประกอบด้านกายภาพที่สัมพันธ์กับเมืองนั้นจะพบว่าเราสามารถสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยได้โดยการแบ่งการศึกษาเกี่ยวกับลานโล่งในงานวิจัยได้เป็นสองส่วน คือ

1. ส่วนที่เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

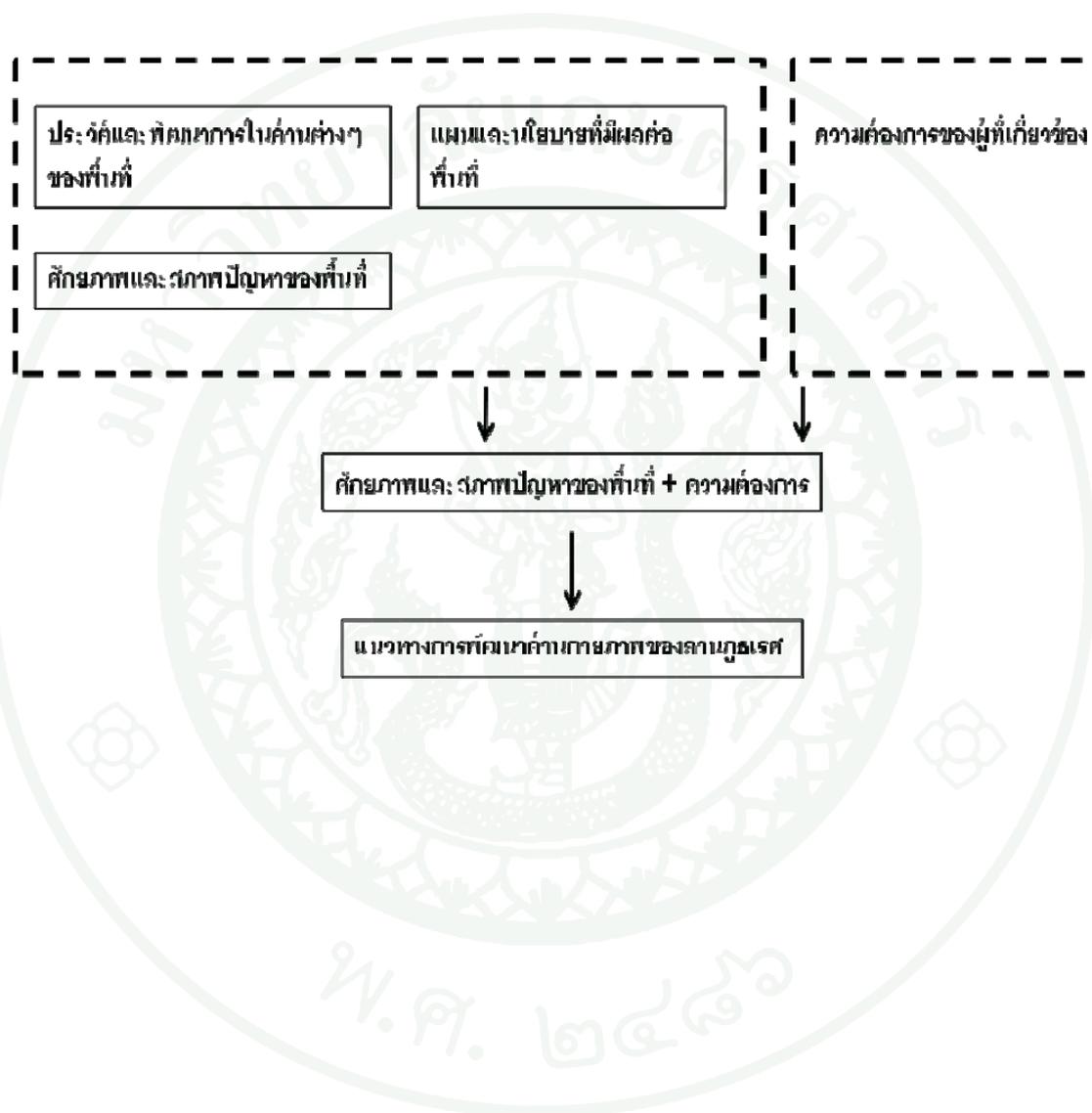
คือ ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของพื้นที่ สภาพปัจจุบันของพื้นที่ ทั้งในด้านบทบาทหน้าที่ สภาพและลักษณะด้านกายภาพของตัวลานโล่งและสภาพแวดล้อม ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ในปัจจุบัน รวมถึงแผนและนโยบายต่างๆของเมืองที่มีผลกับพื้นที่ศึกษา ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ทำให้สามารถทราบได้ว่าพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นลานโล่งหนึ่งนั้นมิบทบาท หน้าที่และมีผลต่อเมืองหรือชุมชนอย่างไรในแต่ละเงื่อนไขเวลาและสภาพแวดล้อม และมีแนวโน้มที่จะมีบทบาทหน้าที่อย่างไรต่อเมืองหรือชุมชนในอนาคต ในทางกลับกันเดียวกันสภาพแวดล้อมและบทบาทของเมืองหรือชุมชนที่เปลี่ยนไปมีผลอย่างไรต่อพื้นที่ศึกษา เพื่อสามารถเป็นข้อมูลในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของลานโล่งในอนาคตได้ต่อไป

2. ส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ประโยชน์บนลานโล่ง

คือส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมการใช้งาน การใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ศึกษา โดยต้องศึกษากิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบัน เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการใช้ประโยชน์กับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ตลอดจนศึกษาแนวโน้มกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในอนาคตคือการศึกษาความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ใช้พื้นที่ซึ่งส่วนสำคัญที่สุดที่จะทำให้ลานโล่งเกิดประโยชน์สูงสุดเนื่องจากเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการใช้ประโยชน์โดยตรง และจากการศึกษาทั้งสองส่วนนั้นจะสามารถนำมาวิเคราะห์และพิจารณาร่วมกันถึงการ

เปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่ศึกษาได้อย่างตรงตามความต้องการของเมืองและชุมชนมากที่สุด โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัยได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.1

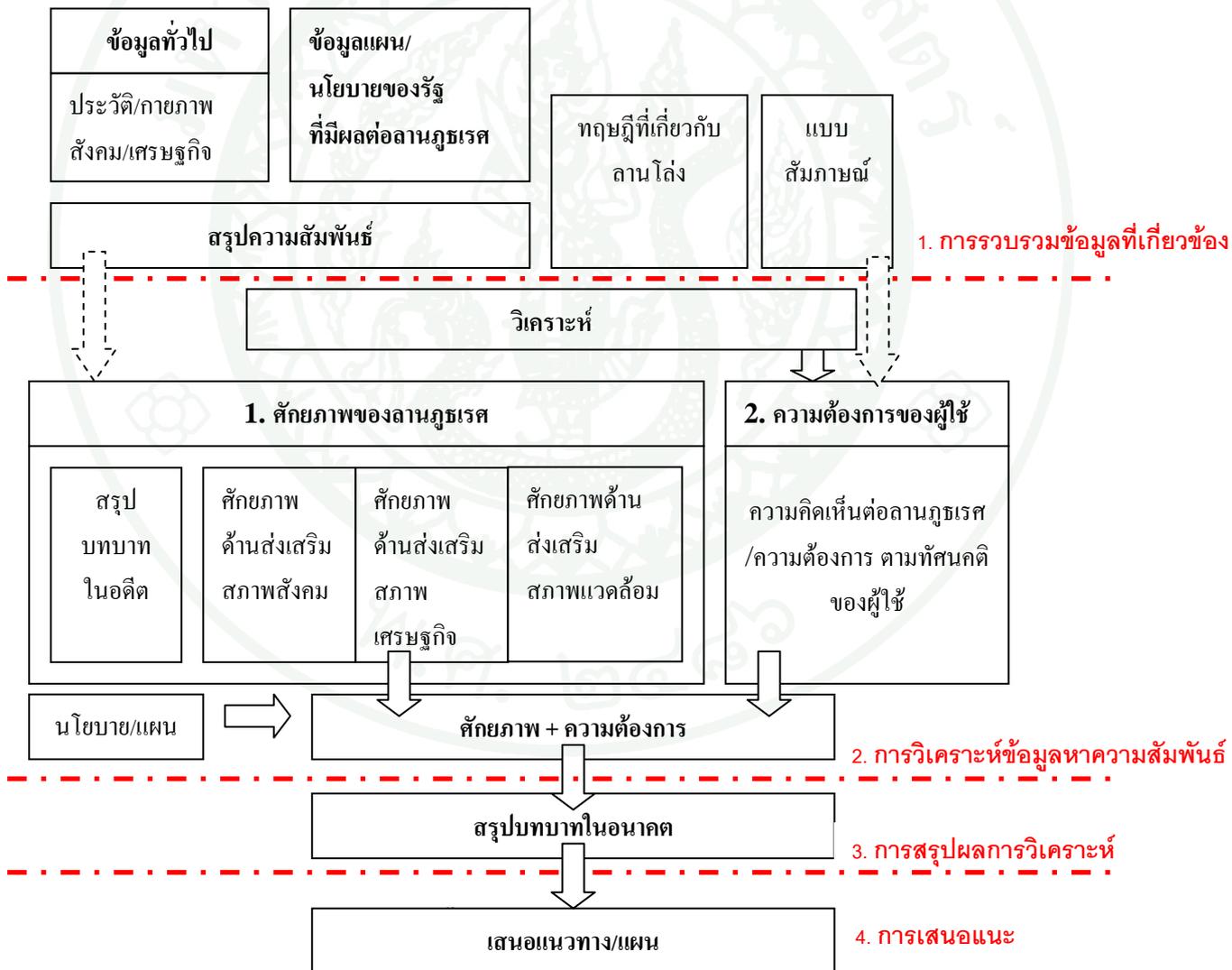
ภาพที่ 2.21 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่งในเมืองระดับชุมชน กรณีศึกษา ลานภูเรศ ชุมชนแพ่งภูธร วัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของ ลานภูเรศ ชุมชนแพ่งภูธร เป็นหลัก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังแสดงในภาพที่ 3.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากแผนภาพที่ 3.1 จะพบว่ามีกรอบโครงสร้างหลักของขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ออกเป็น 4 ช่วงหลักๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกและง่ายต่อการดำเนินการวิจัย คือ

1. ขั้นตอนการรวบรวม เรียบเรียงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์
3. ขั้นตอนการสรุปผลการวิเคราะห์
4. ขั้นตอนการเสนอแนะ

โดยในแต่ละขั้นตอนหลักๆ นั้น ได้มีการแบ่งเป็นขั้นตอนย่อยเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจทั้งสำหรับผู้ทำการวิจัยและสำหรับผู้อ่านงานวิจัยที่จะสามารถทำความเข้าใจกับงานวิจัยอย่างเป็นขั้นเป็นตอนดังนี้

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ศึกษาถึงปัญหาของพื้นที่ ตั้งคำถามและตั้งสมมติฐานในงานวิจัยเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาและกำหนดขอบเขตของการศึกษา โดยที่การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพ ของลานภูธเรศ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และทิศทางการพัฒนาเมืองในอนาคต

ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับลานโล่ง เริงพื้นที่และเชิงการใช้งาน จากการสืบค้นผ่านระบบสารสนเทศ เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน รวมทั้งทราบถึงขั้นตอน รูปแบบวิธีการและผลการศึกษาที่ผ่านมา โดยศึกษาข้อมูลดังต่อไปนี้

1. วิวัฒนาการของลานโล่ง
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพื้นที่
 - 2.1 ประโยชน์และหน้าที่ของลานโล่ง

- 2.2 อิทธิพลที่มีผลกระทบต่อลานโล่ง
 - 2.3 รูปร่างของลานโล่ง
 - 2.4 ขนาดของลานโล่ง
 - 2.5 องค์ประกอบของลานโล่ง
3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งในเชิงของพฤติกรรมการใช้ประโยชน์
 - 3.1 ทฤษฎีหลักเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นที่ว่าง
 - 3.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่ง
 - 3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง
 4. แนวความคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์

แนวความคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์ ด้วยการใช้งานที่เหมาะสม
 5. กรณีศึกษาตัวอย่างโครงการที่มีความคล้ายคลึงกัน ในหลายๆด้าน เพื่อเป็นแนวทางแบบอย่าง เพื่อนำไปแก้ไขหรือต่อยอดในการเสนอผลการวิจัยต่อไป
 - 5.1 กรณีศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง : เมือง Split ประเทศโครเอเชีย
 - 5.2 กรณีศึกษาการปรับปรุงทางกายภาพของลานโล่ง : Plaza de los Fueros ประเทศ สเปน

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ และการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประเภทของข้อมูล มีการกำหนดข้อมูลเพื่อการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
 - 1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาพถ่ายทางอากาศ และแผนที่ต่าง ๆ โดยศึกษาข้อมูลดังต่อไปนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ
 - 1.1.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลานโล่ง (รายละเอียดในหัวข้อที่ 2. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง)
 - 1.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับย่านสามแพร่งและลานภูธรศ

- ก. ประวัติศาสตร์ วัฒนาการ และบทบาท ของพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา
- ข. บริบทเดิมของพื้นที่
- ค. ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและที่ตั้ง
- ง. การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร
- จ. การสัญจรและการเข้าถึง
- ฉ. ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่
- ช. สภาพเศรษฐกิจและสังคม
- ซ. โครงการพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์บุคคล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.2.1 ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ดังนี้

- ก. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เช่น รูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
- ข. สภาพทางกายภาพ และบริบทเดิมของพื้นที่ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพอาคารและประเภทอาคาร การเข้าถึงพื้นที่ สภาพการสัญจรและการจราจร
- ค. พฤติกรรมการใช้พื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา

1.2.2 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ กลุ่มประชากรตัวอย่าง ดังนี้

- ก. ความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา
- ข. ความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนและนโยบายที่มีผลกับพื้นที่
- ค. ความต้องการของชุมชนและปัญหาในการใช้พื้นที่โล่งว่าง
- ง. พฤติกรรมการใช้พื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา
- จ. ความคิดเห็นของประชาชนต่อการคงอยู่ของลาน

2. วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การสืบค้นผ่านระบบสารสนเทศ หนังสือ จุลสาร วารสารวิชาการและเอกสารอ้างอิงต่างๆ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งวิชาการ เอกสารสรุปรายงาน

2.2 ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยการสังเกต (Observe Form) และใช้ภาพถ่าย โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกิจกรรมที่เห็นได้ในพื้นที่สาธารณะ และการช่วยให้สามารถทราบถึงการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพทางกายภาพ วิถีชีวิตของกลุ่มคนในพื้นที่ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา

2.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กล่าวคืองานวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งคือการวิจัยที่จะมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์และพฤติกรรมของคนในสังคม งานวิจัยในลักษณะนี้จะเป็นการศึกษาระยะยาว การเก็บข้อมูลก็จะหลากหลายแต่เน้นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยการสังเกตการนำเสนอข้อมูลจะเน้นในลักษณะของเชิงบรรยายคือพรรณนาจากข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่า หรือการสังเกต ในการวิเคราะห์ข้อมูลก็เน้นในการตีความหมาย การอธิบาย การสร้างข้อสรุปก็จะสรุปจากสิ่งที่ได้เห็นออกมาเป็นแนวคิด การเก็บข้อมูลด้านความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่ในงานวิจัยฉบับนี้นั้นจึงเลือกใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แทนการทำแบบสอบถามเนื่องจากข้อมูลที่ต้องการเพื่อใช้ในการวิเคราะห์นั้นเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพไม่ใช่ข้อมูลเชิงปริมาณ

2.3.1 วัตถุประสงค์การทำแบบสัมภาษณ์

วัตถุประสงค์การทำแบบสัมภาษณ์คือ เพื่อต้องการศึกษาและทราบถึงทัศนคติ ความคิดเห็นและความต้องการของคนในกลุ่มประชากรที่ศึกษาที่มีต่อลานภูเรศทั้งในด้านบทบาท ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต ทัศนคติต่อการดำรงอยู่ของลานภูเรศ ทัศนคติต่อภาพลักษณ์ เอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงผลกระทบของลานภูเรศต่อชุมชนแพรงภูธรและเมืองในด้านต่างๆ

2.3.2 การออกแบบแบบสัมภาษณ์

การกำหนดแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นดังต่อไปนี้

ก. ข้อมูลประชากร เช่น อายุ เพศ สถานภาพ จำนวนปีที่อยู่อาศัยในชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ของกลุ่มประชากรและความเที่ยงตรงของข้อมูล

ข. ด้านกายภาพและกิจกรรมการใช้ประโยชน์ลานภูธร เพื่อให้ทราบถึงกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่กลุ่มประชากรเข้าไปใช้งาน สภาพปัจจุบันของลานภูธร ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายวัตถุประสงค์ของคำถามแต่ละคำถามที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามดังนี้

1) ท่านเคยใช้ลานหรือทำกิจกรรมในแพรงภูธรหรือไม่อย่างไร ถ้าทำ บ่อยแค่ไหน

2) กิจกรรมร่วมกันของชุมชนมีอะไรบ้าง

3) กิจกรรมที่ท่านเข้าไปใช้งานในลานภูธรมีอะไรบ้าง

ค. ด้านการรับรู้ เพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ ความต้องการลานโล่ง และทัศนคติต่อลานภูธรและชุมชนแพรงภูธร ประกอบด้วยคำถามดังนี้

1) ท่านคิดว่าภาพลักษณ์และบทบาทของแพรงภูธรเป็นอย่างไร

2) ท่านคิดว่าลานภูธรมีลักษณะเด่นอย่างไร

3) ความรู้สึกที่ท่านมีต่อการมีอยู่ของลานภูธร

4) ลานภูธรมีความสำคัญกับชุมชนหรือเมืองหรือไม่เพราะอะไร

ง. ด้านความต้องการ เพื่อให้ทราบถึงความต้องการและความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและการปรับปรุงพื้นที่ลานภูธร ประกอบด้วยคำถามดังนี้

1) ท่านคิดว่าสภาพปัญหาของลานภูธรคืออะไร

2) ท่านเห็นด้วยกับโครงการพัฒนาชุมชนย่านสามแพรงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแพรงภูธรเป็นส่วนรองรับด้านการบริการ

3) บทบาทของแพรงภูธรในอนาคต

4) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับโครงการสร้างอาคารของสภาอากาศไทยบนพื้นที่ลานภูธร

5) บทบาทในอนาคตที่ท่านคิดว่าต้องการให้พื้นที่ลานภูธรเป็น

6) ควรพัฒนาด้านกายภาพอย่างไรบ้าง

2.3.3 กลุ่มประชากรที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ เลือกที่จะทำการวิจัยกลุ่มประชากรที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่ และมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ และเอกลักษณ์ของย่าน โดยแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคหน่วยงาน และภาคประชาชน

ก. ภาคหน่วยงาน ประกอบไปด้วยสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สภาอากาศไทยและสำนักงานเขตพระนคร กลุ่มโดยกลุ่มประชากรเหล่านี้ ได้ทำการศึกษาเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับเจ้าหน้าที่ผู้มีความรับผิดชอบ หรือเกี่ยวข้องกับนโยบาย โครงการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ย่านสามแพร่งในอนาคต และทัศนคติที่มีต่อพื้นที่ย่านสามแพร่ง ทั้งด้านศักยภาพ ปัญหาและข้อจำกัด

ข. ภาคประชาชน ประกอบไปด้วยประชาชนที่อยู่อาศัย ทำงาน และเข้าใช้บริการในพื้นที่ย่านสามแพร่ง โดยแบ่งกลุ่มประชากรที่ศึกษาออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ตามลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ในย่านสามแพร่งของประชาชนแต่ละกลุ่มได้แก่

1) ประชากรที่พักอาศัยในย่านสามแพร่งจำนวน 30 คน ซึ่งถือเป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนซึ่งคำถามจะเน้นไปในเรื่องกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลาน การให้ความสำคัญของการคงอยู่ของลานและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน

2) ประชากรที่พักอาศัยอยู่ในย่านสามแพร่ง แต่อยู่นอกแพร่งพุทธ ประกอบด้วยประชากรที่พักอาศัยและมีกิจการในย่านสามแพร่งบริเวณแพร่งนรา แพร่งสรรพศาสตร์ และพื้นที่ต่อเนื่องด้านทิศเหนือของพื้นที่แพร่งสรรพศาสตร์ไปจนถึงถนนบุญศิริจำนวน 10 คน ซึ่งถือเป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันระดับย่าน โดยคำถามจะเน้นไปในเรื่องการรับรู้ ภาพลักษณ์ ของลานและชุมชน กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลาน และความเข้าใจเรื่องลานโล่งกับเมือง

3) ประชากรที่อยู่นอกพื้นที่ย่านสามแพร่ง ประกอบไปด้วยกลุ่มประชากรที่ไม่ได้พักอาศัยหรือมีธุรกิจการค้า หรือทำงานในย่านสามแพร่งจำนวน 10 คน ซึ่งถือเป็นผู้อยู่อาศัยนอกพื้นที่โดยคำถามจะเน้นไปในเรื่องการรับรู้ ภาพลักษณ์ ของลานและชุมชน กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลาน และความเข้าใจเรื่องลานโล่งกับเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์บทบาทของลานภูเรศในอดีต เป็นการวิเคราะห์จากข้อมูลประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของพื้นที่
2. การวิเคราะห์ศักยภาพของลานภูเรศ
3. การวิเคราะห์ความต้องการและความคิดของผู้เกี่ยวข้อง
4. วิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพื้นที่ศึกษาในอนาคต

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เป็นการสรุปผลการศึกษา และเสนอแนวทางพัฒนาด้านกายภาพ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก และตอบรับกับแนวโน้มการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาขั้นต่อไปในอนาคต

บทที่ 4

ข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

เนื่องจากลานภูเรศเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่เกิดมาพร้อมกับการวิวัฒนาการการเกิดชุมชนสามแพร่ง ดังนั้นในการที่จะทำการวางแผนทางการพัฒนาทางกายภาพของลานภูเรศนั้น จึงต้องเริ่มทำการศึกษาดังแต่วิวัฒนาการไปจนถึงสภาพทั่วไปในปัจจุบันในด้านต่างๆของทั้งตัวลานภูเรศและชุมชนแพร่งภูธรซึ่งมีความสัมพันธ์กับลานภูเรศทั้งในเชิงที่ตั้ง ประวัติศาสตร์ ผู้ใช้กิจกรรม และยังเป็นตัวเชื่อมลานภูเรศกับชุมชนต่างๆในระดับเมืองอีกด้วย โดยข้อมูลในส่วนของชุมชนนั้นจะช่วยทำให้เราได้เห็นถึงวิวัฒนาการ บทบาทความสำคัญในอดีต รวมไปถึงแนวโน้มบทบาทของลานภูเรศในอนาคตได้อย่างเข้าใจและชัดเจนยิ่งขึ้น

การทำให้การศึกษาและวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทางกายภาพของลานภูเรศนั้นมีความสมบูรณ์ มีมิติและแง่มุมที่ครอบคลุมและเป็นจริงได้นั้น ข้อมูลของพื้นที่ศึกษาจึงต้องมีข้อมูลสองส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่เป็นข้อมูลทางกายภาพของลานภูเรศโดยตรง และส่วนที่เป็นข้อมูลภาพรวมของชุมชนแพร่งภูธร นำมาวิเคราะห์ร่วมกัน

ประวัติและความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาเพื่อแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของ ลานภูเรศ สิ่งสำคัญที่จะต้องทำการศึกษาในเบื้องต้น คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ บทบาท และความสำคัญของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่จุดกำเนิด การเปลี่ยนแปลงของย่านแพร่งภูธรและลานภูเรศที่มีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ของเมืองมาโดยตลอด โดยในการศึกษานั้นจะศึกษาประวัติศาสตร์ของย่านแพร่งภูธรเชื่อมโยงกับวิวัฒนาการของลานภูเรศตามลำดับเวลา เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญในช่วงเวลาต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แพร่งภูธรเป็นชุมชนหนึ่งในชุมชนย่านสามแพร่ง ซึ่งประกอบด้วย แพร่งภูธร แพร่งนรา และแพร่งสรรพศาสตร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่กรุงรัตน โกสินทร์ ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร โดยสามารถแบ่งพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ออกเป็นสามชั้น อันได้แก่ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันตก พื้นที่

ย่านสามแพร่งนี้ตั้งอยู่ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก โดยเป็นย่านประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง ในพื้นที่ศูนย์กลางประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาบทบาทความสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์พบว่า พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์มีความสำคัญในการเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดพระนคร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปี พ.ศ.2325 นับจากนั้นเป็นต้นมาพื้นที่นี้ ก็ได้เป็นศูนย์กลางของความเจริญและกิจกรรมที่มีความสำคัญในระดับประเทศทุกด้าน ทั้งทางด้านการบริหารและการปกครอง ในการเป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวังและเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ รวมถึงเป็นที่ตั้งของย่านการค้าที่สัมพันธ์กับเส้นทางการสัญจรและการเติบโตของเมือง ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการศึกษาและกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม

ในปัจจุบันถึงแม้ว่าพื้นที่กรุงเทพมหานครฯ จะขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง และย้ายศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจออกจากพื้นที่แล้วก็ตาม แต่พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ยังเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด และแสดงให้เห็นเค้าโครงของชุมชนเมืองในอดีต อันมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับวิถีชีวิตของผู้คนและประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานครฯ

1. ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

จุดกำเนิดของย่านสามแพร่งเริ่มต้นขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อพื้นที่ย่านสามแพร่งได้เปลี่ยนจากพื้นที่เรียกสวนไร่นา มาเป็นที่ตั้งของวังกลุ่มช่างโรงสี กลุ่มวังพระราชโอรส ริมคลองคูเมืองเดิม ที่ต่อเนื่องกับพระนครชั้นในเมื่อพระนครได้มีการขยายตัวออกมาทางด้านตะวันออก ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยของผู้คนในสมัยนั้น จึงมีทั้งกลุ่มอาคารในพื้นที่ “วัง” แต่ไม่มีหลักฐานรูปแบบอาคารที่แน่ชัด รัยล้อมพื้นที่ด้วยที่อยู่อาศัยของข้าราชการ ในลักษณะอาคารเรือนแถวไม้ตั้งอยู่ตามถนนซอยขนาดเล็ก ตลอดจนบ้านเรือนของผู้คนทั่วไปในลักษณะของเรือนแพเรียงรายไปตามคลองคูเมืองเดิม ซึ่งเป็นทางสัญจรสายหลักของเมือง

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 พื้นที่ย่านเริ่มพัฒนามาเป็น ย่านพักอาศัย ที่ชัดเจนมากขึ้น เมื่อย่านได้เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์กับพื้นที่ศูนย์กลางพระนคร ในบริเวณวัดสุทัศน์เทพวราราม โดย

ย่านได้กลายมาเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวไทย และชาวจีน ต่อเนื่องกับชุมชนพราหมณ์ ย่านตีทอง ตลอดจนชุมชนอื่นๆ โดยรอบพระนคร

บทบาทของย่านสามแพร่ง ในการเป็น “ย่านความเชื่อศรัทธา” ได้เริ่มขึ้น ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อมีการสร้างศาลเจ้าพ่อเสือ ในบริเวณถนนบำรุงเมือง ซึ่งเป็นย่านอาศัยของคนจีน และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการขยายถนนบำรุงเมือง โปรดเกล้าฯ ให้รื้อศาลเจ้านี้ไปสร้างในที่พระราชทานใหม่ริมถนนตะนาว

สำหรับศาสนสถานสำคัญที่สำคัญในย่าน คือ วัดมหรณพาราม และวัดบูรณะศิริมาตยารามเป็นวัดที่ได้รับการสร้างขึ้นคู่กัน ริมคลองหลอดวัดเทพธิดา โดยวัดมหรณพารามเป็นวัดที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอุดมรัตนราษี (พระองค์เจ้าอรรณพ) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น และวัดบูรณะศิริมาตยารามเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ในพื้นที่ที่เป็นบ้านเกิดของท่าน และเป็นวัดประจำตระกูล “บูรณศิริ”

2. ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในย่าน เมื่อย่านได้เป็นที่ตั้งของวังพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 3 พระองค์ ได้แก่ วังกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ วังกรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ และวังกรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ ทำให้อยู่อาศัยของชุมชนข้าราชการ อันประกอบด้วยเจ้านาย ขุนนาง และข้าทาสบริวาร อันเกิดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมที่มี “วัง” เป็นศูนย์กลาง

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของเมือง เมื่อมีการขยายเมืองและมีการตัดถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง และเฟื่องนคร โดยพื้นที่ย่านเป็นส่วนหนึ่งของจุดตัดระหว่างถนนเฟื่องนคร และถนนบำรุงเมือง หรือเรียกว่า “สี่กั๊กเสาชิงช้า” หรือ “สี่แยกข้างโรงสี” และเป็น “ศูนย์กลางของรตราง” สายสำคัญ 3 สาย รวมถึงพื้นที่ย่านตั้งอยู่ริมคลองคูเมืองเดิม ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่สำคัญ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางนี้ นับได้ว่าเป็นยุคแห่งการปฏิรูปการปกครองในประเทศไทย โดยแนวความคิดจากตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมือง และการปกครองของประเทศ

ไทยเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรมและย้ายสถานที่ทำงานของหน่วยงานจากที่ตั้งในวังของเจ้านาย ออกมาตั้งอยู่ในบริเวณโดยรอบของพระบรมมหาราชวัง ริมคลองคูเมืองเดิม อันได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงยุติธรรม และกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ ได้มีผลต่อการพัฒนาให้ย่านสามแพร่งเป็นย่านการค้าและบริการแก่ข้าราชการ ในช่วงเวลานับจากนี้เป็นต้นมา

นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครอง จะส่งผลให้มีการย้ายที่ตั้งหน่วยงานราชการสำคัญ และตั้งอยู่มาจนถึงในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงยังส่งผลทางอ้อมแก่พื้นที่ย่านสามแพร่งให้เกิดการจัดพื้นที่วังเพื่อประโยชน์ทางการพาณิชย์ และการกระจายสิทธิในการถือครองที่ดินสู่ประชาชน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2440 ได้มีการขายวังให้กับรัชกาลที่ 5 แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนผ่านบริเวณวัง เรียกว่า ถนนแพร่งภูธร ตัวตึกหน้าที่อยู่ตรงกลางถูกรื้อลง สร้างสถานีอนามัยแพร่งภูธร (สถานีอนามัยสุขุมมาลย์ หรือสถานีกาชาดที่ 2) ขึ้นในบริเวณพื้นที่วังเดิม โดยยังเหลือพื้นที่ว่างด้านหลังที่ปล่อยเป็นที่โล่ง (ซึ่งพัฒนามาเป็นพื้นที่ลานภูธรในปัจจุบัน) พร้อมกับโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกแถวขึ้นบริเวณริมถนนแพร่งภูธรที่ตัดขึ้นใหม่ล้อมรอบสถานีอนามัย โดยกลุ่มอาคารตึกแถวแพร่งภูธรล้วนได้รับรูปแบบมาจากตึกแถวในประเทศสิงคโปร์ ตลอดจนอาคารสถานีอนามัยก็เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยนั้นด้วย

และต่อมาได้มีการตัดถนนแพร่งนรา และสร้างตึกแถวสองชั้น ภายหลังจากการรื้อวังกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ส่วนพื้นที่บริเวณแพร่งสรรพศาสตร์ เป็นพื้นที่ส่วนสุดท้ายที่ยังคงเป็นพื้นที่วัง กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจจนถึงปี พ.ศ.2462 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ.2462 ภายหลังจากสิ้นพระชนม์ของกรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ การเปลี่ยนแปลงลักษณะกายภาพในย่านสามแพร่งจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อมีการตัดถนนแพร่งสรรพศาสตร์ และสร้างเป็นตึกแถวในพื้นที่ย่านที่ถูกขายให้กับเอกชนรายย่อย ดังนั้นอาคารตึกแถวรูปแบบดั้งเดิม ทั้งอาคารภายในและอาคารตึกแถว ที่มีความงดงาม จึงถูกรื้อออกจนเหลือเพียง “ซุ้มประตูวัง” และจากนั้นมา พื้นที่ย่านสามแพร่งจึงได้กลายเป็นการย่านการค้าชั้นนำที่มีการจำหน่ายสินค้าจากต่างประเทศ อันนับเป็นยุคแรกของการอยู่อาศัยร่วมกับการค้าและเป็นชุมชนใจกลางพระนครที่มีความหนาแน่น จนได้รับการสร้างสถานที่บริการชุมชนเกิดขึ้นในพื้นที่ย่าน กล่าวคือสถานที่บริการชุมชนทางการศึกษา ได้จัดให้มีโรงเรียนวัดมหรณพารามในพื้นที่วัดซึ่งเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่ประชาชนมาตั้งแต่อดีต ซึ่งถือได้ว่าเป็นโรงเรียนสำหรับราษฎรเป็นแห่งแรกของประเทศไทย

3. ประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 7- ปัจจุบัน

ในปีพุทธศักราช 2489 เมื่อมีการพัฒนาสนามหลวงเป็นศูนย์กลางการสัญจรระบบขนส่งมวลชนและเป็นตลาดนัด ได้ส่งผลให้ย่านสามแพร่งได้รับการพัฒนามาเป็นย่านการค้าที่ต่อเนื่องจากสนามหลวง นอกจากนี้ ย่านสามแพร่งยังมีความสำคัญในการเป็นย่านการค้า และการให้บริการให้แก่หน่วยงานราชการซึ่งตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ว่างหลังสถานีกาชาดที่ 2 ใจกลางแพร่งภูธรกลายเป็นศูนย์รวมรถเข็นขายอาหารที่มาจากทุกคนในชุมชน คนในย่านสามแพร่ง และบริเวณใกล้เคียง จนเกิดเป็นตลาดโต้รุ่งขึ้นในที่สุด และต่อมาทางสภาอากาศได้ทำการปรับปรุงพื้นที่จากที่ว่างที่ป็นตลาดโต้รุ่งนั้นให้กลายเป็นอาคารคอนกรีตสองชั้นและแบ่งพื้นที่ให้ผู้ค้าขายเข้ามาเช่าจำหน่ายอาหาร ทำหน้าที่เป็นตลาดโต้รุ่งแพร่งภูธร ซึ่งเป็นแหล่งขายอาหารที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไป จนอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่ย่านมีบทบาทในการเป็น ย่านต้อนรับขับสู้ ที่มีความสำคัญแก่พื้นที่ชุมชน โดยรอบ แต่ก็ทำให้พื้นที่โล่งว่างใจกลางชุมชนแพร่งภูธรหมดไป

ในปี 2525 ได้มีการย้ายตลาดนัดสนามหลวงตั้งที่ตลาดนัดจตุจักร และย้ายสถานที่ราชการและกำลังพลที่ทำงานในสถานที่ราชการโดยรอบย่านสามแพร่งออกไปบริเวณรอบนอกของเมืองเพื่อให้เป็นไปตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ในการลดความแออัดของพื้นที่ในเขตใจกลางกรุงเทพมหานคร ทำให้บทบาทของย่านที่เป็นย่านการค้าต่อเนื่องลดความสำคัญลง ทำให้ผู้ที่เข้ามาใช้บริการตลาดโต้รุ่ง และร้านขายอาหารในย่านแพร่งภูธรลดจำนวนลง ทำให้ร้านค้าในตลาดโต้รุ่งของสภาอากาศซบเซา และยังคงส่งผลให้คนจรจัดที่เคยอยู่ที่สนามหลวงหลังไหลเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนแพร่งภูธร โดยเฉพาะในอาคารตลาดโต้รุ่ง ทำให้เกิดปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในชุมชน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2538 ทางสภาอากาศไทยได้ขอยกเลิกสัญญาเช่าตลาดโต้รุ่งในชุมชนแพร่งภูธร เพื่อที่จะนำพื้นที่ใจกลางแพร่งภูธรมาสร้างอาคารสถานีอนามัยซึ่งเป็นอาคาร 4 ชั้นขึ้นใหม่ ซึ่งส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชาวชุมชนแพร่งภูธรก่อตั้งและขึ้นทะเบียนกับกรุงเทพมหานครเป็นชุมชนแพร่งภูธรขึ้นเพื่อต่อต้านการสร้างอาคารใหม่ของสภาอากาศไทย เนื่องจากทางชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่สาธารณะที่โล่งว่าง ซึ่งชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการสันทนาการพักผ่อนหย่อนใจ จึงทำให้สภาอากาศไทยจำต้องระงับโครงการก่อสร้างไปและปล่อยให้อาคารตลาดโต้รุ่งเดิมเป็นอาคารร้างจนกลายเป็นที่พักอาศัยของคนเร่ร่อน เป็นแหล่งมั่วสุมจากบุคคลภายนอกชุมชน สร้างความเดือดร้อนแก่คนในชุมชนเป็นอย่างมาก

การลดบทบาทความสำคัญของย่านสามแพร่งในการเป็นย่านการค้าได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งจากการย้ายศูนย์กลางเศรษฐกิจของเมือง การทยอยย้ายออกของหน่วยงานราชการ บางส่วนออกไปจากพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบกับในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือยุคฟองสบู่แตก ดังนั้นในปี พ.ศ. 2541 ผู้คนในย่านได้รวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” คือ “ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพร่ง” เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ (*transition period*) ที่นำมาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพร่งที่เกิดจากการเริ่มต้นและมีส่วนร่วมโดยผู้คนในชุมชน โดยทางชุมชนแพร่งภูธรชวนคนในชุมชนมารวมตัวทำกิจกรรมเพื่อชุมชนร่วมกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนให้น่าอยู่ และดึงดูดคนเข้ามาใช้บริการร้านค้าในชุมชน โดยเริ่มโครงการแรกคือการทาสีตึกแถวและที่อยู่อาศัยในชุมชนเสียใหม่ให้ดูสวยงามและเรียบร้อย โดยระหว่างนั้นทางชุมชนซึ่งได้รับความร่วมมือจากทั้งนักวิชาการ และองค์กรเอกชน ได้ต่อสู้เพื่อขอใช้พื้นที่บริเวณที่เป็นอาคารตลาดโต้รุ่งให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนในชุมชนแพร่งภูธรและชุมชนใกล้เคียง โดยจะทำการรื้ออาคารเก่าลงและจัดสร้างเป็นลานโล่งสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ จนในที่สุดเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2541 ก็ประสบความสำเร็จ ได้มีการเรียกรายเงินจากคนในชุมชนมาทำการรื้อถอนและจัดสร้างลานโล่งกลางชุมชนแพร่งภูธร ใช้ชื่อว่า ลานภูธรเรศ ซึ่งใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน

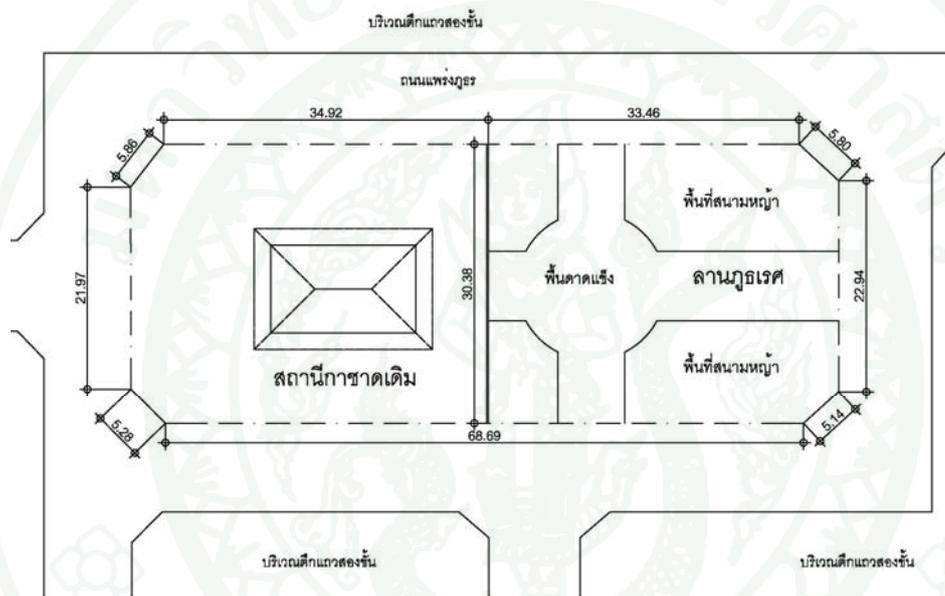
จากการศึกษาประวัติและความเป็นมาของพื้นที่ศึกษาจะเห็นได้ว่า ทั้งชุมชนแพร่งภูธรและลานภูธรเรศนั้นมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในทุกช่วงเวลาประวัติศาสตร์ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาต่างๆ นี้ ทำให้บทบาทหน้าที่ ของชุมชนและลานภูธรเรศเปลี่ยนแปลงตามไปในแต่ละช่วงเวลาด้วย โดยสามารถสรุปให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของย่านและลานภูธรเรศได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 สรุปบทบาทและกิจกรรมของย่านสามแพร่งและลานภูเรศในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลา	บทบาท(ชุมชน)	บทบาท (ลานภูเรศ)	ผู้ใช้พื้นที่	กิจกรรม
พ.ศ. 2440-2489	ย่านอยู่อาศัย	พื้นที่โล่ง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานี อนามัย	1. การพักผ่อนหย่อนใจ
พ.ศ. 2489-2541	ย่านการค้าและบริการ	1. พื้นที่โล่งเพื่อ การค้า 2. อาคารตลาดได้รุ่ง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานี อนามัย 3. ผู้ใช้งานตลาดนัด สนามหลวง 4. ข้าราชการจาก หน่วยงานต่างๆ	1. กิจกรรมการค้าและ บริการ
พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน	1. ย่านอยู่อาศัย 2. ย่านการค้าและ บริการ 3. ย่านประวัติศาสตร์ และอนุรักษ์	ลานโล่งสำหรับชุมชน	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานี อนามัย 3. ผู้ใช้จากภายนอก ชุมชน	1. พักผ่อนหย่อนใจ 2. พบปะสังสรรค์ 3. กิจกรรมทาง การเมือง 4. กิจกรรมการค้าและ บริการ

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและที่ตั้ง

ลานภูเรศ ในปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณะประเภทลานโล่ง โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด 1,130 ตารางเมตร มีที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนแพรงภูธร แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร โดยพื้นที่ลานนั้นตั้งอยู่ในที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของสภากาชาดไทย (สถานีกาชาดที่ 2 สุขุมลออนามัย) แต่ได้มีการยกพื้นที่ส่วนที่เป็นลานภูเรศให้ชุมชนแพรงภูธรใช้ประโยชน์

ภาพที่ 4.1 ฟังของลานภูเรศ

โดยแพรงภูธรนั้นอยู่ในชุมชนที่เรียกว่าย่านสามแพรง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมคลองคูเมืองเดิมฝั่งด้านทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ในเขตการปกครองของแขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ประมาณ 48 ไร่ 2 งาน หรือ 0.0672 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้

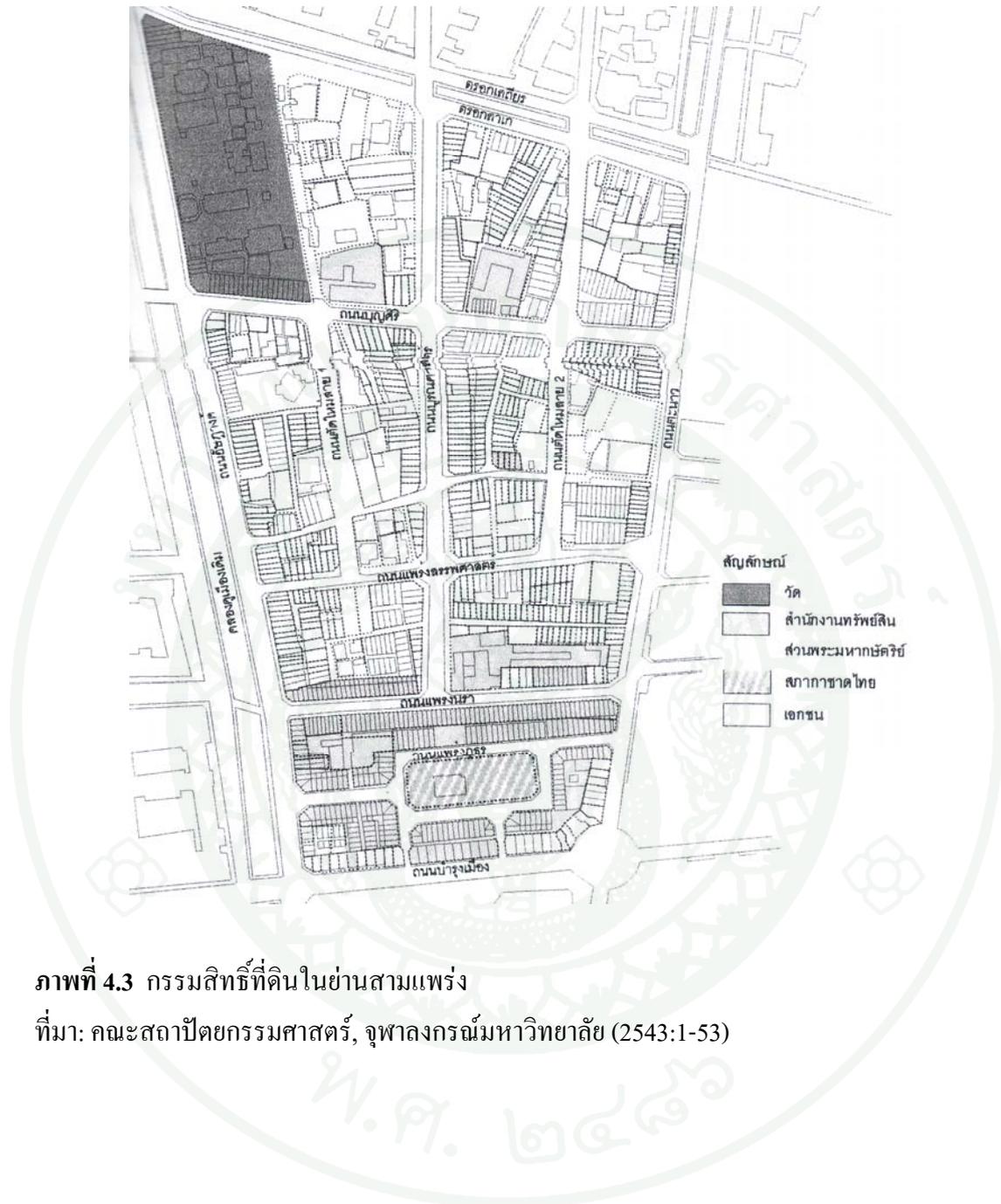
ทิศเหนือ	ติดถนนบุญศิริ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ
ทิศใต้	ติดถนนบำรุงเมือง แขวงวัดราชบพิธ
ทิศตะวันออก	ติดถนนอัษฎางค์ และคลองคูเมืองเดิม
ทิศตะวันตก	ติดถนนตะนาว แขวงเสาชิงช้า

กรรมสิทธิ์ที่ดิน

กรรมสิทธิ์ที่ดินในย่านสามแพร่ง จากการคัดลอกผังระวางที่ดินกรุงเทพมหานคร พบว่า ย่านสามแพร่งที่ดินตามโฉนดรวมทั้งหมด 42 ไร่ 60 ตารางวา หรือ 0.0672 ตารางกิโลเมตร แบ่งประเภทที่ดินตามเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้ 5 ประเภท คือ

1. **ที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์** จะครอบคลุมพื้นที่บริเวณชุมชนแพร่งภูธร และชุมชนแพร่งนราเกือบทั้งหมด ถือกรรมสิทธิ์มากเป็นอันดับ 2 ในย่าน คือ 7 ไร่ 3 งาน 39 ตารางวา หรือ 0.0124 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 18.45
2. **ที่ดินของสภากาชาดไทย** เป็นที่ดินผืนใหญ่ตรงกลางชุมชนแพร่งภูธร บริเวณที่เป็นที่ตั้งของสถานีอนามัยและลานภูธรเรศทั้งหมด ถือกรรมสิทธิ์มากเป็นอันดับ 3 ในย่าน คือ 1 ไร่ 1 งาน 71 ตารางวา หรือ 0.0018 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 2.68
3. **ที่ดินของศาลเจ้าพ่อเสือ** มีขนาดเล็กที่สุด คือ 1 ไร่ 66 ตารางวา หรือ 0.0016 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 2.38
4. **ที่ดินของเอกชน** กระจายอยู่ตามบริเวณพื้นที่ต่อเนื่อง ตรอกครุฑ ตรอกมาศ พื้นที่หลังอาคารตึกแถวบริเวณแพร่งภูธร แพร่งนรา เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์รายใหญ่ที่สุดในย่านคือ 31 ไร่ 2 งาน 4 ตารางวา หรือ 0.0504 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 75

แปลงที่ดินที่ขนาดใหญ่ที่สุดเป็นผืนเดียวที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนมีเนื้อที่ 1 ไร่ 1 งาน 37 ตารางวา ตั้งอยู่ริมถนนอัษฎางค์ด้านทิศเหนือติดกับถนนบำรุงเมือง เป็นที่ดินเก่าแก่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และแปลงที่ดินขนาดเล็กที่สุด มีเนื้อที่ 8 ตารางวา กระจายอยู่ทั่วไปในย่านสามแพร่ง

การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร

ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารในย่านสามแพร่งจากการสำรวจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการพักอาศัย มีจำนวน 298 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 46.06 เป็นประเภทการใช้ประโยชน์อาคารที่มากที่สุดในพื้นที่ โดยจะกระจุกตัวกันอยู่ในพื้นที่ด้านในของย่าน บริเวณที่ไม่ติดกับถนนสายหลัก มีตรอกซอย และ โพรงตึกเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมต่อระหว่างอาคารที่พักอาศัยกับพื้นที่ภายนอก
2. การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อพักอาศัยและพาณิชยกรรมในอาคารเดียวกัน ในย่านสามแพร่งมีประเภทอาคารเพื่อการพักอาศัยและพาณิชยกรรมมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากอาคารประเภทพักอาศัย จากจำนวนอาคาร 265 หลังคาเรือน มีสัดส่วนเป็นร้อยละ 40.96 ของอาคารทั้งหมดในย่าน
3. การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการพาณิชยกรรมไม่มีการพักอาศัยในอาคาร ได้แก่ อาคารบริษัท สำนักงาน และธนาคาร ย่านสามแพร่งมีอาคารประเภทนี้น้อยที่สุด เป็นจำนวน 26 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 4.02 ของอาคารทั้งหมดในพื้นที่ กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่
4. การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อเป็นห้องว่าง และโกดังเก็บสินค้า มีจำนวน 58 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.96 ของอาคารทั้งหมด แทรกอยู่ในบริเวณที่เป็นอาคารพักอาศัยภายในพื้นที่ย่านสามแพร่ง สำหรับโกดังเป็นที่เก็บสินค้าของร้านค้าบริเวณริมถนนอัยสุวงศ์เป็นส่วนใหญ่

เมื่อจำแนกตามพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่แพร่งภูธร ซึ่งเป็นที่ตั้งของลานภูเรศ จะมีรายละเอียดดังนี้

บริเวณแพร่งภูธร ที่ดินกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ปัจจุบันเป็นทรัพย์สินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริเวณกลางพื้นที่เป็นที่ดินของสภากาชาดไทย เป็นที่ตั้งของสถานีอนามัย สุขุมล หรือสภากาชาดที่ 2 และสวนหย่อมของชุมชนซึ่งมีชื่อว่าลานภูเรศ ลักษณะอาคารในพื้นที่แพร่งภูธรกว่าร้อยละ 80 เป็นอาคารสูง 2 ชั้น ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และในปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ โยกรรมศิลปากร มีอาคารในชุมชนแพร่งภูธรทั้งหมด 167 หลังคาเรือน คิดเป็น

ร้อยละ 25.81 ของอาคารทั้งหมดในย่าน ภายในพื้นที่ที่มีอาคารประเภท พักอาศัยมากที่สุดเป็น สัดส่วนร้อยละ 46 ของอาคารทั้งหมดในแฟรงกูธร์อันดับรองลงมาคืออาคารประเภทพักอาศัยและ ประกอบพาณิชย์กรรมในอาคารเดียวกันมีสัดส่วน ร้อยละ 33 อาคารประเภทห้องห้องว่าง โกดังเก็บ สินค้า และพาณิชย์กรรมประเภทบริษัทและสำนักงานคิดเพียงอย่างเดียวเป็นร้อยละ 21 ของจำนวน อาคารทั้งหมดในพื้นที่แฟรงกูธร์ โดยอาคารประเภทพาณิชย์กรรมกระจุกตัวอยู่บริเวณริมถนน อัยฎวงค์ ถนนบำรุงเมือง และถนนตะนาว

ตารางที่ 4.2 สรุปการใช้ประโยชน์อาคารในชุมชนแฟรงกูธร์

	การใช้ประโยชน์อาคาร	ร้อยละ
1	พักอาศัยอย่างเดียว	46.06
2	พักอาศัยร่วมกับประกอบกิจการค้าขาย	40.96
2	ประกอบกิจการค้าขายอย่างเดียว	4.02
4	โกดังและห้องว่าง	8.96
	รวม	100

การสัญจรและการเข้าถึง

1. การเข้าถึง

การเข้าถึงพื้นที่โครงการจะหมายถึงการเข้าถึงพื้นที่ลานกูธร์เป็นหลักโดยสามารถแบ่งได้ เป็น 3 ทางหลักๆดังนี้

1.1 ทางเท้า สามารถเข้าถึงได้จากทางเท้าที่เชื่อมต่อกันระหว่างถนนต่างๆ เป็นการเข้าถึง พื้นที่โครงการที่สะดวกทางหนึ่ง เพราะสามารถเข้าถึงได้จากทุกทิศทาง ได้แก่ ถนนอัยฎวงค์, ถนนบำรุงเมือง และถนนตะนาว ซึ่งโดยทั่วไปทางเท้าอยู่ในสภาพดี สามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่อง

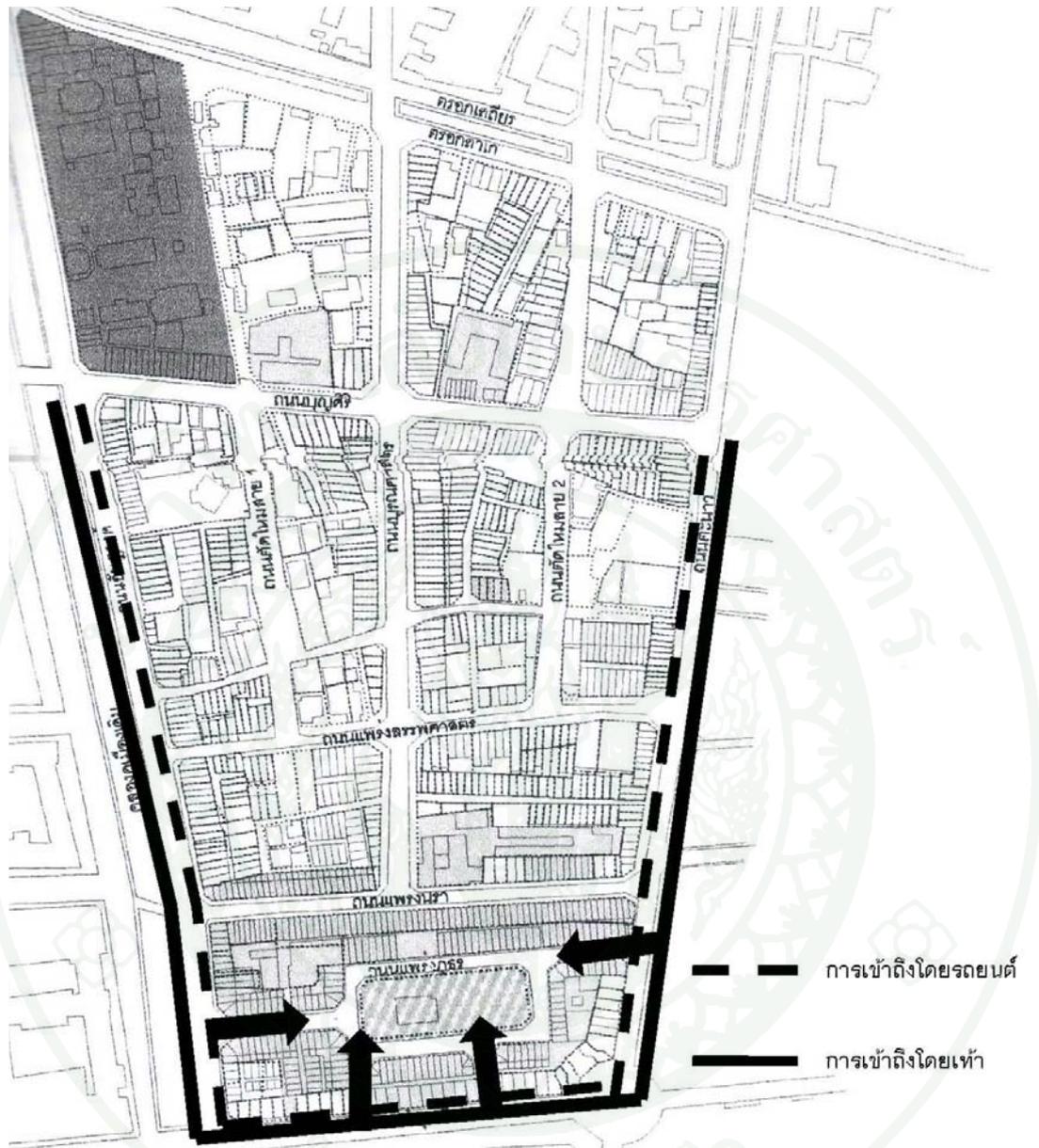
1.2 รถยนต์ สามารถเข้าถึงพื้นที่ศึกษาได้จากระบบโครงข่ายถนนต่างๆซึ่งเป็นการเข้าถึง พื้นที่ศึกษาที่มีความสะดวกที่สุด ถนนสายสำคัญที่ต่อเชื่อม และสามารถใช้ในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา ได้ ได้แก่

1.2.1 ถนนบำรุงเมือง เป็นถนนสายรองที่ตัดผ่านพื้นที่ศึกษาในบริเวณแพรงภูธร ขนาด 4 ช่องจราจร กว้างประมาณ 10 เมตร ห้ามจอดทั้งสองฝั่ง เดินรถสองทาง

1.2.2 ถนนตะนาว เป็นสายรองที่เชื่อมต่อระหว่างถนนราชดำเนินกลาง และถนนบำรุงเมือง ขนาด 2 ช่องจราจร กว้างประมาณ 6 เมตร ห้ามจอดทั้งสองฝั่ง เดินรถสองทาง ถือเป็นถนนสายหลักในพื้นที่ศึกษาที่แจกไปยังถนนสายอื่นๆ

1.2.3 ถนนอัษฎางค์ เป็นถนนสายรองที่เชื่อมต่อระหว่างถนนราชดำเนินกลาง และถนนบำรุงเมืองขนานไปกับคลองคูเมืองเดิม และเป็นถนนที่ใช้เชื่อมต่อไปยังเกาะรัตนโกสินทร์ ขนาด 3 ช่องจราจร กว้างประมาณ 10 เมตร เดินรถสองทาง

1.3 รถประจำทาง ถึงแม้พื้นที่โครงการจะมีการเชื่อมต่อกันโดยระบบถนนเป็นหลัก แต่ไม่มีรถประจำทางสายใดวิ่งผ่านถนนในพื้นที่ศึกษาโดยตรง แต่สามารถเข้าถึงพื้นที่ศึกษาโดยลงป้ายรถประจำทางที่บริเวณใกล้เคียงและมีระยะที่สามารถเดินถึง ได้แก่ บริเวณถนนราชดำเนิน ถนนอัษฎางค์

ภาพที่ 4.4 การเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

2. การสัญจร

การสัญจรที่สัมพันธ์กับย่านสามแพร่ง มี 2 ลักษณะ คือ

2.1 การสัญจรด้วยยานพาหนะประเภทรถโดยสารสาธารณะและพาหนะส่วนบุคคล

2.1.1 ถนนบูรพาศาสตร์ เป็นถนนเชื่อมต่อระหว่างถนนราชดำเนินกลาง และชุมชนแพร่งสรรพาศาสตร์ ขนาด 2 ช่องทาง กว้าง 8 เมตร จอดรถได้สองฝั่งถนนเดินรถ 2 ช่องทาง

2.1.2 ถนนบุญศิริ เป็นถนนสายรองที่เชื่อมต่อระหว่างถนนตะนาว และถนนอัษฎางค์ ขนาด 2 ช่องทาง กว้าง 8-10 เมตร จอดรถ 2 ฝั่ง เดินรถ 2 ช่องทาง มีปริมาณการจราจรหนาแน่นปานกลาง

2.1.3 ถนนแพร่งสรรพาศาสตร์ เป็นถนนที่เชื่อมต่อระหว่างถนนตะนาวและถนนอัษฎางค์ ขนาด 1 ช่องทาง กว้าง 6 เมตร จอดรถสองฝั่งถนน เดินรถทางเดียว ปริมาณการจราจรหนาแน่นต่ำ เนื่องจากเป็นถนนภายในชุมชนแพร่งสรรพาศาสตร์

2.1.4 ถนนแพร่งนรา เป็นถนนสายรองที่เชื่อมต่อระหว่างถนนตะนาว และถนนอัษฎางค์ เดินรถทางเดียว ขนาด 1 ช่องทาง กว้าง 5 เมตร จอดรถ 1 ฝั่งสลับวันคู่กับวันคี่ มีปริมาณการจราจรหนาแน่นตลอดทั้งวัน

2.1.5 ถนนแพร่งภูธร มีลักษณะเป็นวงล้อหมุนที่ปิดล้อม (rotary) เดินรถทางเดียว มีทางเข้าออกถนนได้ 4 ทิศทาง คือด้านถนนอัษฎางค์ ถนนตะนาวสายละ 1 ทาง ถนนบำรุงเมือง 2 ทาง ขนาดถนนกว้าง 8 เมตร จอดรถสองฝั่งถนน

2.1.6 ถนนตัดใหม่สาย 1 เป็นถนนตัดใหม่ แยกออกมาจากถนนบุญศิริและมาสิ้นสุดที่ถนนแพร่งสรรพาศาสตร์ ปัจจุบันมีปริมาณการสัญจรต่ำมาก มีลักษณะเป็นพื้นที่สำหรับขายสินค้าแบบตลาดนัดแผงลอย เป็นประจำทุกวัน

2.1.7 ถนนตัดใหม่สาย 2 มีขนาด 3 ช่องทางกว้าง 8 เมตร ไม่มีทางเท้าทั้งสองฝั่ง

2.1.8 ตรอกครุฑ เป็นทางสัญจรที่มีขนาดเล็กมาก กว้างประมาณ 3 เมตร ไม่มีทางเท้า เชื่อมต่อระหว่างถนนอัษฎางค์กับถนนตะนาว บริเวณศาลเจ้าพ่อเสือ รถวิ่งทางเดียว

สำหรับรถโดยสารประจำทางที่ผ่านพื้นที่ย่านสามแพร่งโดยตรงนั้นมีเพียง 1 สาย เท่านั้นคือ สาย 2 ซึ่งมีจำนวนน้อยและต้องคอยนาน

2.2 การสัญจรทางเท้า

การสัญจรทางเท้าในพื้นที่ศึกษาใช้เพื่อการติดต่อระหว่างพื้นที่ในส่วนต่างๆ ของย่านสามแพร่ง และติดต่อเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก ซึ่งเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการต่างๆ ที่อยู่โดยรอบ ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงยุติธรรม กรมอัยการ ศาลว่าการกรุงเทพฯ และถนนสายสำคัญของเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอกด้านทิศเหนือ คือ ถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งพื้นที่ต่างๆ เหล่านี้อยู่ในระยะเวลาที่สามารถเดินเข้าถึงกันได้โดยใช้พื้นที่ย่านสามแพร่งเป็นทางลัด สำหรับเส้นทางสัญจรทางเท้าที่สำคัญสามารถแบ่งได้ เป็น 2 ประเภท

2.2.1 เส้นทางสัญจรทางเท้าที่ใช้สำหรับชุมชนภายในย่าน ไม่สามารถใช้รถยนต์สัญจรผ่านได้ ตรอกพ่อเสือ แยกจากถนนตะนาวบริเวณด้านข้างศาลเจ้าพ่อเสือ ไปยังถนนตัดใหม่สาย 2 ตรอกมาศ แยกจากถนนบุญศิริลงมาด้านทิศใต้ ตรอกช่างทอง แยกจากถนนตะนาวบริเวณชุมชนแพร่งสรรพาศาสตร์เชื่อมกับถนนบูรณศาสตร์ ตรอกบ้านแปดหลังเชื่อมต่อระหว่างถนนแพร่งนรา และถนนบูรณศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีตรอกและซอกคอกที่ไม่มีชื่อกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ย่านสามแพร่ง เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงอาคารที่พักอาศัยที่ปลูกสร้างในพื้นที่ด้านหลังอาคารพาณิชย์ที่อยู่ติดริมถนนสายสำคัญๆ

2.2.2 เส้นทางสัญจรทางเท้าที่เชื่อมโยงกับพื้นที่นอกย่านสามแพร่ง ได้แก่ ทางเท้าที่อยู่ริมถนนรอบนอกของย่านสามแพร่ง คือ ถนนอัษฎางค์ ถนนบำรุงเมือง ถนนตะนาว และถนนบูรณศิริ และทางเท้าที่สามารถใช้เป็นทางลัดได้แก่ ถนนแพร่งภูธร ถนนแพร่งนรา ถนนแพร่งสรรพาศาสตร์

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

1. สภาพทั่วไปทางกายภาพเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม

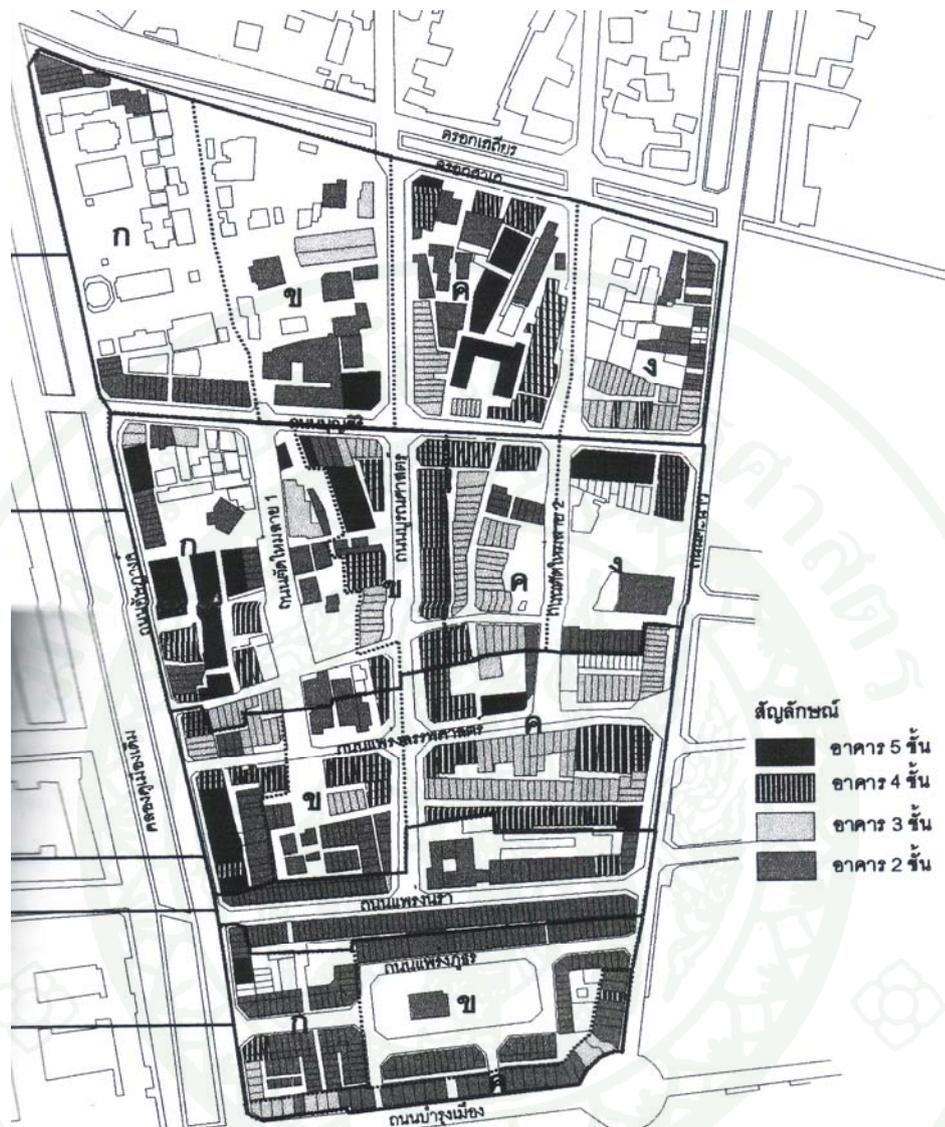
ความสูง ขนาด และสภาพอาคารย่านสามแพร่ง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ของแพร่งภูธร และแพร่งนรา อาคารในพื้นที่ทั้งสองแห่งมีลักษณะเป็นตึกแถวสองชั้น สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารพาณิชย์ยุคแรกของกรุงเทพมหานคร

ในพื้นที่แพร่งภูธร บริเวณริมสองฝั่งถนนแพร่งภูธร มีอาคารที่ยังคงสภาพแบบดั้งเดิมมากกว่า 100 คูหา และได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ โดยกรมศิลปากร เป็นอาคารที่มีความกว้างโดยเฉลี่ยต่อห้อง 3 เมตร และลึกโดยเฉลี่ย 8 เมตรต่อคูหา พื้นชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้ มุงกระเบื้องซีเมนต์หางว่าว โครงสร้างอาคารก่ออิฐฉาบปูน ผนังรับน้ำหนัก คล้ายคลึงกันกับอาคารบริเวณริมสองฝั่งถนนแพร่งนรา ซึ่งยังสภาพแบบดั้งเดิมกว่า 100 คูหา มีความกว้างโดยเฉลี่ยต่อห้อง 2.8 เมตร และลึกโดยเฉลี่ย 10 เมตร บริเวณพื้นที่แพร่งภูธรมีอาคารสูง 3 ชั้น ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนอภัยวงศ์ สะพานช้างโรงสี 18 คูหา และในเขตพื้นที่แพร่งนรา มีอาคารที่มีความสูง 4 ชั้น บริเวณทางเข้าด้านถนนตะนาว 4 คูหา ถนนอภัยวงศ์ 2 คูหา

พื้นที่ย่านสามแพร่งและพื้นที่บริเวณอื่นๆ ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกแม้ว่าจะตั้งอยู่ในเขตใจกลางเมือง ซึ่งมีความหนาแน่นของประชากรมาก และที่ดินมีราคาสูง แต่เนื่องจากข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ทำให้ไม่อาจก่อสร้างห้องแถว ตึกแถว หรืออาคารประเภทอื่น โดยที่พื้นที่อาคารทุกชั้นรวมมากที่สุดไม่เกิน 300 ตารางเมตร ซึ่งเทียบได้กับตึกแถว 4 ชั้น ความกว้างไม่เกิน 2 (ตึกแถว 4 ชั้น กว้าง 3.3 เมตร/คูหา ลึก 13.32 เมตร) ทำให้อาคารในบริเวณดังกล่าวมีความสูงอยู่ระหว่าง 2-5 ชั้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน อีกทั้งการรื้ออาคารเก่าเพื่อสร้างใหม่ทำให้ได้ประโยชน์ใช้สอยน้อยไม่ต่างไปจากเดิม เพราะฉะนั้นจึงแทบไม่ปรากฏอาคารสร้างใหม่ จึงทำให้อาคารในพื้นที่ที่มีสภาพเก่าและทรุดโทรม

ภาพที่ 4.5 อาคารพาณิชย์ 2 ชั้นซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์

ภาพที่ 4.6 การแยกประเภทอาคารตามจำนวนชั้นของอาคาร
 ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2543:1-47)

2. สภาพทั่วไปทางกายภาพเกี่ยวกับภูมิสถาปัตยกรรม

2.1 พื้นที่เปิดโล่ง

พื้นที่เปิดโล่งในพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งลักษณะตามผู้ครอบครองได้ดังนี้

2.1.1 เอกชน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และสภากาชาดไทย เนื่องจากพื้นที่ของเอกชน และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งส่วนใหญ่ นั้นจะมีลักษณะการใช้พื้นที่แบบส่วนตัว เป็นพื้นที่โล่งระหว่างอาคาร มีลักษณะการใช้งานแบบใช้ร่วมกันเฉพาะคนในชุมชนและมีลักษณะความเป็นเจ้าของสูง จะมีก็แต่พื้นที่ของสภากาชาดไทยบางส่วนซึ่งคือ ลานกุรเทศ นั้นที่มีการใช้งานแบบสาธารณะ แต่เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ในชุมชน จึงทำให้ความเป็นสาธารณะยังไม่ชัดเจน

2.1.2 กรุงเทพมหานครเป็นเจ้าของ พื้นที่เปิดโล่งที่กรุงเทพมหานครเป็นเจ้าของนั้น ได้แก่พื้นที่สาธารณะทั่วไป และมีการใช้งานเป็นทางสัญจร ถนน,ทางเท้าและคลอง

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

1. อาชีพ

คนในชุมชนแพรงกุรสนั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการให้บริการเป็นหลัก เช่น ค้าขาย ตัดเสื้อ ทำรองเท้า ทำกระเป๋า ชุบทองคำ และอยู่ซ่อมรถ โดยมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 9,500 บาทต่อเดือนต่อคน

2. ความสัมพันธ์และกิจกรรมของคนในชุมชน

ในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2541 ผู้ค้าขายริมคลองคูเมืองเดิมได้เป็นแกนนำในการจัดประชุมร่วมกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนย่านสามแพร่ง รวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” คือ “ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพร่ง” โดยต้องการให้คนในย่านได้พบปะ รวมตัวกัน เพื่อนำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมเริ่มต้นที่จัดขึ้นมี 3 กิจกรรม คือ

2.1 กิจกรรมทำบุญรวมสามแพรง เพื่อรวมจิตใจของชาวสามแพรง

2.2 กิจกรรม วันงามที่สามแพรง เพื่อฟื้นฟูสามแพรงให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป โดยปัจจุบันมีการจัดต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีที่ลานภูธรเส แพร่งภูธร

2.3 ทาสีอาคารพักอาศัย และเรียกร้องให้มีการจัดสร้างลานกิจกรรมของชุมชนขึ้นกลาง แพร่งภูธร ซึ่งคือ ลานภูธรเส ในปัจจุบัน

โดยในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ชุมชนแพร่งภูธรได้แยกมาจดทะเบียนตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ

3. องค์กรที่ไม่แสวงหาผลประโยชน์ภายในชุมชน

ในพื้นที่แพร่งภูธรมีองค์กร 2 องค์กรที่มีบทบาทสำคัญพื้นที่คือ

3.1 สถานีภาคที่ 2 กรุงเทพฯ (สุขุมลออนามัย) เดิมเรียกว่า สถานีประชานามัยพิทักษ์ที่ 2 เปิดทำการเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466

3.2 บางกอกฟอรัม (Bangkok Forum) เป็นองค์กรเอกชนที่ตั้งอยู่ในชุมชนแพร่งภูธร ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2537 โดยมีนายชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ เป็นผู้ประสานงานหลักและมีกลุ่มสมาชิกที่มาจากสาขาอาชีพต่างๆ คือ แพทย์ นักวิชาการ นักธุรกิจ ทนายความ และนักหนังสือพิมพ์ เป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางร่วมด้วยอีก 18 คน โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง คือการจัดกระบวนการเพื่อให้กลุ่มคนที่มีจิตสาธารณะได้มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสามารถนำไปสู่การร่วมขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่มาจากภาคประชาชน(Public Policy Formulation) และเชื่อมประสานทรัพยากรทุนในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างสุขภาวะที่ดีให้แก่ชาวกรุงเทพฯ สนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้เชิงกระบวนการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมเพื่อร่วมสร้างวิถีชีวิตเมืองน่าอยู่ให้เกิดขึ้นในกรุงเทพฯอย่างยั่งยืน และสนับสนุนให้เกิดพื้นที่สาธารณะให้แก่คนที่มีจิตอาสาทุกกลุ่ม ทุกวัย ที่พร้อมจะขับเคลื่อนสังคมกรุงเทพฯให้น่าอยู่

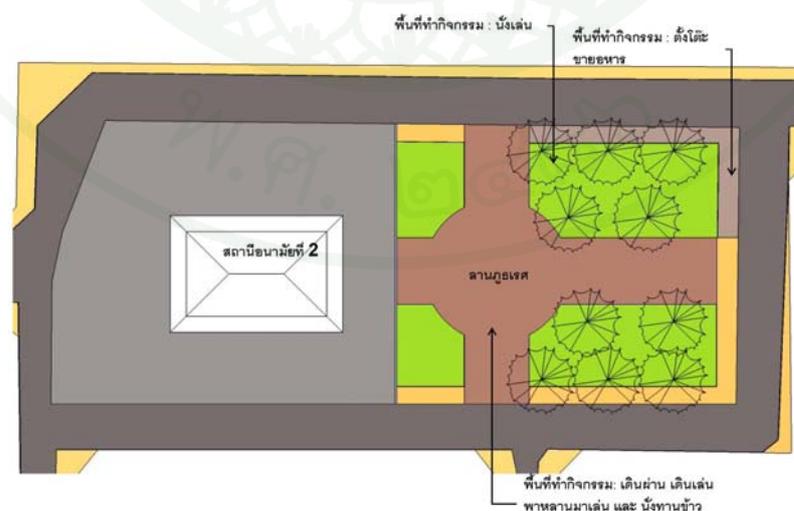
สภาพกิจกรรมที่เกิดบนลานภูษเรศ

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ใช้ลานภูษเรศสามารถสรุปกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนลานภูษเรศได้ 2 ประเภทหลักๆ คือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันและกิจกรรมตามเทศกาล โดยสามารถสรุปกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันได้ตามตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 สรุปกิจกรรมที่เกิดเป็นประจำบนลานภูษเรศ

กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนลานภูษเรศ		ร้อยละ
1	เดินผ่าน	37
2	เดินเล่น	30
3	นั่งเล่น	18
4	พาหลานไปเล่น	10
5	นั่งทานอาหาร	4
6	ตั้งโต๊ะขายอาหาร	1
รวม		100

และจากการสังเกตการณ์สามารถสรุปตำแหน่งการเกิดกิจกรรมต่างๆบนลานได้ดังภาพที่ 4.7

ภาพที่ 4.7 ผังแสดงตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม

จากผังแสดงตำแหน่งการเกิดกิจกรรมพบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันจะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่เป็นพื้นลาดแข็งมีเพียงกิจกรรมการนั่งเล่นเท่านั้นที่เกิดบนสนามหญ้า

โครงการพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

โครงการพัฒนา นโยบายและแผนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษานั้นเป็นปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่งที่มีผลต่อแนวโน้มบทบาทหน้าที่ของลานภูเรศในอนาคต เนื่องจากบางโครงการเป็นความต้องการของผู้ใช้งานโดยตรง บางโครงการเป็นกฎหมายซึ่งบังคับใช้ในพื้นที่

1. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ :โครงการปรับปรุงพื้นที่บริเวณแพร่งนรา แพร่งภูธร และแพร่งสรรพาศาสตร์ โดย คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์

1.1 วัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป ซึ่งหมายถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

1.2 แนวคิดหลักของโครงการ แบ่งเป็น 3 แนวคิดหลักดังนี้

1.2.1 แนวความคิดในด้านความหมาย ความหมายของพื้นที่ย่านสามแพร่งที่ควรได้รับการส่งเสริม คือ การปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าย่านยังไม่ได้มีสภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสภาพปัจจุบันอาคารเก่าที่มีอยู่เป็นจำนวนมากถูกบดบังจึงไม่เป็นจุดเด่นที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว ถ้าหากมีการปรับปรุงที่ดีจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้แหล่งหนึ่ง

1.2.2 แนวความคิดในด้านกายภาพ เน้นการรักษาภาพที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มก้อนของอาคาร โดยกลุ่มอาคารสร้างใหม่ต้องมีความกลมกลืนกัน มีการรื้อถอนอาคารที่ทรุดโทรมและสร้างใหม่ไม่ให้ความสูงมาก นอกจากนี้ยังรักษาอาคารที่มีลักษณะเป็นร้านค้า (shop house) ตลอดจนการเปิดโล่งให้มีพื้นที่สีเขียวมากขึ้น ส่วนการอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีตึกแถวเก่าที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ได้แก่ ตึกแถวเก่าบริเวณแพร่งนราและบริเวณแพร่งภูธร

1.2.3 แนวความคิดในด้านกิจกรรม บริเวณแพรง่นราและบริเวณแพรง่นฐรซึ่งยังคงสภาพเป็นลักษณะร้านค้า ดังนั้นจึงส่งเสริมกิจกรรมการค้าที่มีรูปแบบการค้าเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดกิจกรรมการค้าประเภทหนังสือ หรือของที่ระลึก และจัดให้มีบริเวณที่สามารถส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ลานโล่งที่มีความร่มรื่นสอดคล้องกับพื้นที่โครงการ รวมทั้งการสร้างทางเดินเท้า (pedestrian walk) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมในพื้นที่อีกด้วย

จากโครงการปรับปรุงพื้นที่บริเวณแพรง่นรา แพรง่นฐร และแพรง่นสรพาศาสตร์ ในแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ได้เป็นกรอบแนวทางมาสู่การจัดทำโครงการในระดับปฏิบัติ คือ โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ : บริเวณแพรง่นรา แพรง่นฐร และแพรง่นสรพาศาสตร์

2. โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ : บริเวณแพรง่นรา แพรง่นฐร และแพรง่นสรพาศาสตร์ เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับมอบหมายจาก สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

2.1 วัตถุประสงค์ เพื่อจัดทำข้อกำหนดชี้้นำในการพัฒนาพื้นที่บริเวณย่านสามแพรง่น (Development guide line)

2.2 แนวความคิดหลักของโครงการ เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป ซึ่งหมายถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน โดยอาศัยลักษณะทางกายภาพที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีอยู่ มาส่งเสริมกิจกรรมเดิมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องโดยมีรายได้ทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ รวมทั้งสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย โดยแบ่งเป็นแนวคิดย่อย 3 ด้านดังนี้

2.2.1 แนวความคิดการพัฒนาเพื่อการเข้าสู่เครือข่ายท่องเที่ยวในเกาะรัตนโกสินทร์ คือ การนำหน้าที่และบทบาทเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่แขวงศาลเจ้าพ่อเสือกลับมา ด้วยวิธีการปรับปรุงเครือข่ายระบบสัญจรทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ และดึงศักยภาพจากความทรงจำของพื้นที่เชิงประวัติศาสตร์ออกมา

2.2.2 แนวความคิดการพัฒนาเพื่อส่งเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
การกระตุ้นฟื้นฟูคุณค่า ศักยภาพทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในรูปแบบทางกายภาพและ
กิจกรรมที่ยังคงอยู่

2.2.3 แนวความคิดการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูความเป็นชุมชน องค์ประกอบหลัก โครงสร้าง
ชุมชนที่ช่วยเกื้อหนุนให้พื้นที่นี้สามารถดำรงอยู่ได้คือผู้อยู่อาศัยต้องมีจิตสำนึกในการเห็น
ความสำคัญของพื้นที่ย่านซึ่งมีความทรงจำเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งในอีกด้านหนึ่งคือศักยภาพให้เกิด
กิจกรรมเชิงพาณิชย์อันก่อให้เกิดรายได้ที่จะเป็นแรงจูงใจกลับไปให้ผู้อยู่อาศัยให้อยากอยู่ในพื้นที่
ต่อไป แต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรหลักที่ทำให้โครงสร้างชุมชนเสื่อม
ลง และเมื่อสูญเสียความทรงจำเชิงประวัติศาสตร์ก็จะเป็นตัวเร่งให้โครงสร้างชุมชนเสียหายไป
หรือ “ย่านตาย” ในที่สุดโดยการแก้ไข คือ การฟื้นฟูโครงสร้างชุมชนด้วยแนวความคิดในการ
ประสานความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลัก

2.3 แนวทางและวิธีดำเนินการของโครงการ

**2.3.1 เน้นย้ำความเป็นศูนย์กลางและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทั้งพื้นที่เกาะ
รัตนโกสินทร์** เชื่อมโยงจุดที่มีศักยภาพทางประวัติศาสตร์ กลุ่มชุมชนศักยภาพเชิงประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และเศรษฐกิจคือ พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในเกาะรัตน โกสินทร์ และเปิด
แนวทางเข้าสู่เส้นทางสายหลัก ได้แก่ ถนนบำรุงเมือง ถนนรอบวัง คลองคูเมืองเดิม ถนนราชดำเนิน
เป็นต้น โดยเน้นการสัญจรสาธารณะ

2.3.2 ปรับเปลี่ยนลักษณะกิจกรรม จากการย้ายออกของกลุ่มข้าราชการที่ทำงานของ
หน่วยงานโดยรอบพื้นที่ ส่งผลให้เศรษฐกิจของย่านตกต่ำลง ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องมีการจัดระบบ
กิจกรรมรูปแบบใหม่ที่คำนึงถึงศักยภาพในทุกๆ ด้านของพื้นที่ โดยกิจกรรมตามศักยภาพแบ่ง
ออกเป็น 3 กลุ่ม คือกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อการอยู่อาศัย และกิจกรรมการ
ในพื้นที่ส่วนต่อเติมเต็มอื่นๆ

2.3.3 ออกแบบผังแม่บทและแนวทางการปรับปรุงทางกายภาพ โดยคำนึงถึงมาตรการ
ทางด้านกฎหมายที่ควบคุมการใช้งานและการก่อสร้างในพื้นที่ซึ่งมีผลอย่างมากต่อความเป็นไปได้
ต่อการเกิดโครงการ เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดิน การอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และกิจกรรม

ทางสังคมของชุมชนยังคงดำรงอยู่ได้ โดยมีการพัฒนาไปในทางที่จะเกิดผลประโยชน์ที่ยั่งยืนแก่คนส่วนใหญ่และมีผลกระทบต่อผู้น้อยที่สุด โดยผังแม่บทมีแนวทางการปรับปรุงทางกายภาพในด้านต่างๆ ดังนี้

ก. ปรับปรุงการใช้ที่ดินโดยรวม แบ่งพื้นที่ย่านสามแพร่งออกเป็น 3 ส่วนตามศักยภาพ คือ **พื้นที่มีศักยภาพทางประวัติศาสตร์** บริเวณแพร่งภูธร และแพร่งนรา

พื้นที่มีศักยภาพทางกิจกรรมเสริมพาณิชย์ บริเวณแพร่งสรรพศาสตร์ถึงถนนบุญศิริ **พื้นที่มีสิ่งแวดล้อมดีเป็นพิเศษ** บริเวณตั้งแต่ถนนบุญศิริ ถึงคลองหลอดวัดเทพธิดา

ข. ปรับปรุงระบบพื้นที่เปิดโล่ง มีวัตถุประสงค์หลัก คือ ปรับปรุงพื้นที่เปิดโล่งที่มีอยู่ให้เกิดการใช้งานอย่างเต็มศักยภาพเพื่อรองรับกิจกรรมสาธารณะหรือกิจกรรมทางด้านอนุรักษ์และพัฒนา

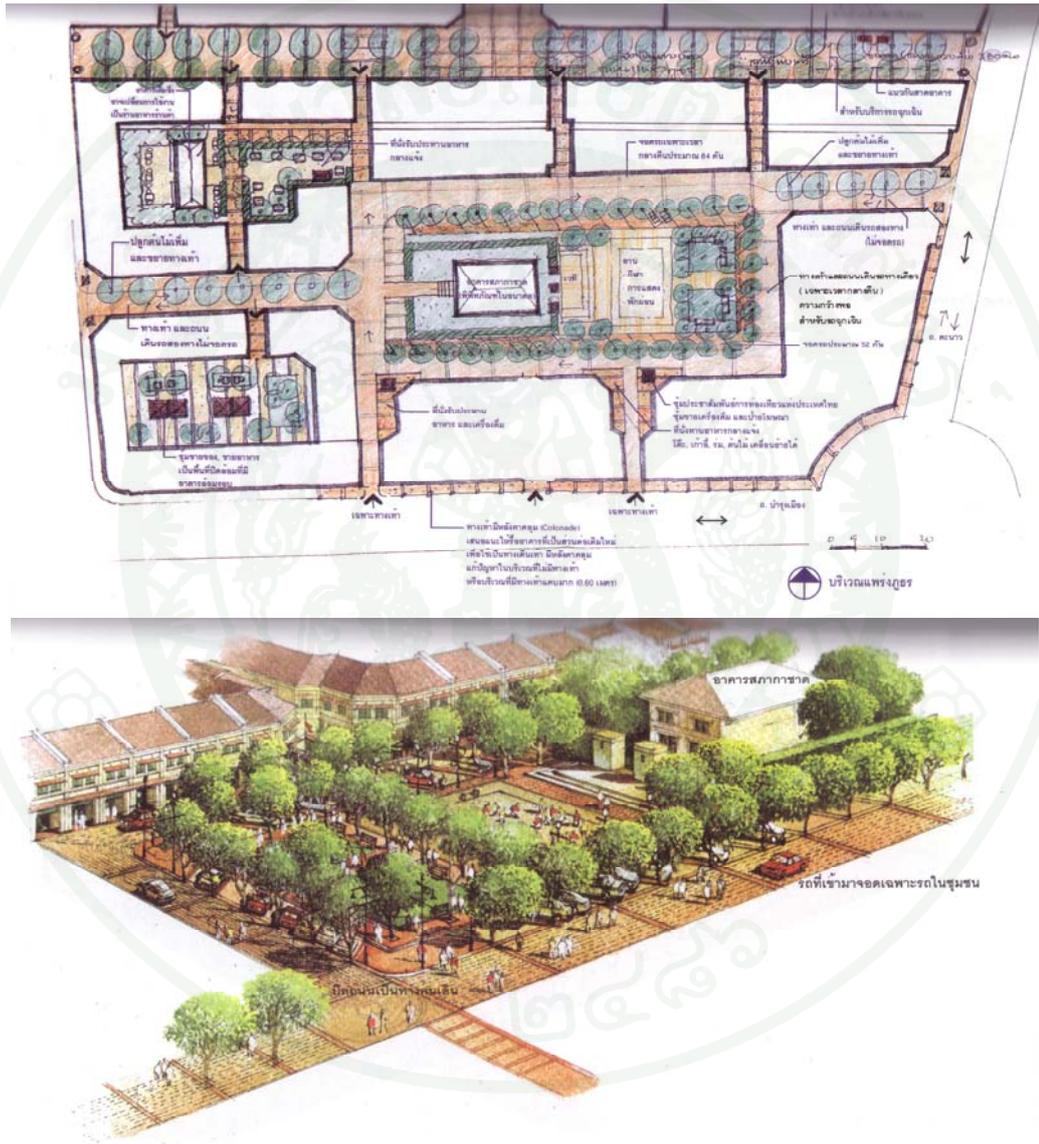
ค. ปรับปรุงระบบการสัญจร มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ประกอบกับการคำนึงถึงการใช้อยู่อาศัย

ง. การปรับปรุงทางภูมิสถาปัตยกรรม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อข้อกำหนดชี้้นำในการพัฒนาปรับปรุงทางกายภาพพื้นที่เปิดโล่งในย่านทั้งระบบและปรับปรุงเส้นทางสัญจรตามที่ผังแม่บทได้เสนอแนวทางไว้

จ. งานปรับปรุงทางสถาปัตยกรรม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการอนุรักษ์เชิงพัฒนาบริเวณชุมชนเก่าโดยการเสนอกิจกรรมใหม่ต้องไม่ทำลายรูปลักษณ์ของชุมชน และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิม กำหนดแนวทางจัดลำดับอาคารเพื่อการอนุรักษ์เพื่อช่วยในการจัดการด้านการอนุรักษ์ และควบคุมการเปลี่ยนแปลงและเสนอข้อกำหนดชี้้นำในการพัฒนา

จากโครงการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แนวคิดและแนวทางการดำเนินการนั้น เสนอให้มีการพัฒนาซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ โดยใช้ศักยภาพ เอกลักษณ์และกิจกรรมของความเป็นย่านชุมชนเก่าเป็นจุดเริ่มต้น และใช้การปรับปรุงพัฒนาทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งส่วนที่เป็นอาคารและส่วนที่เป็นภูมิสถาปัตยกรรมให้ดีขึ้น สอดคล้องและสามารถรองรับกับกิจกรรมที่จะ

เกิดขึ้นใหม่ซึ่งคือการท่องเที่ยว โดยเน้นไปในการจัดการและเพิ่มพื้นที่เปิดโล่งเพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ได้มากขึ้น และผลักดันพื้นที่ให้เข้าไปอยู่ในเครือข่ายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นภาพรวมของการท่องเที่ยวเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งเห็นการทำให้ชุมชนและพื้นที่ย่านสามแพร่งกลายเป็นพื้นที่ซึ่งขอบเขตการให้บริการกว้างขึ้นกว่าเดิมซึ่งให้บริการเฉพาะพื้นที่ย่านเองเท่านั้น

ภาพที่ 4.8 ผังเสนอแนะและทัศนียภาพการปรับปรุงทางกายภาพบริเวณลานภูเรศของโครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ : บริเวณแพร่งนรา แพร่งภูธร และแพร่งสรรพศาสตร์

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(2543:4-36)

3. ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

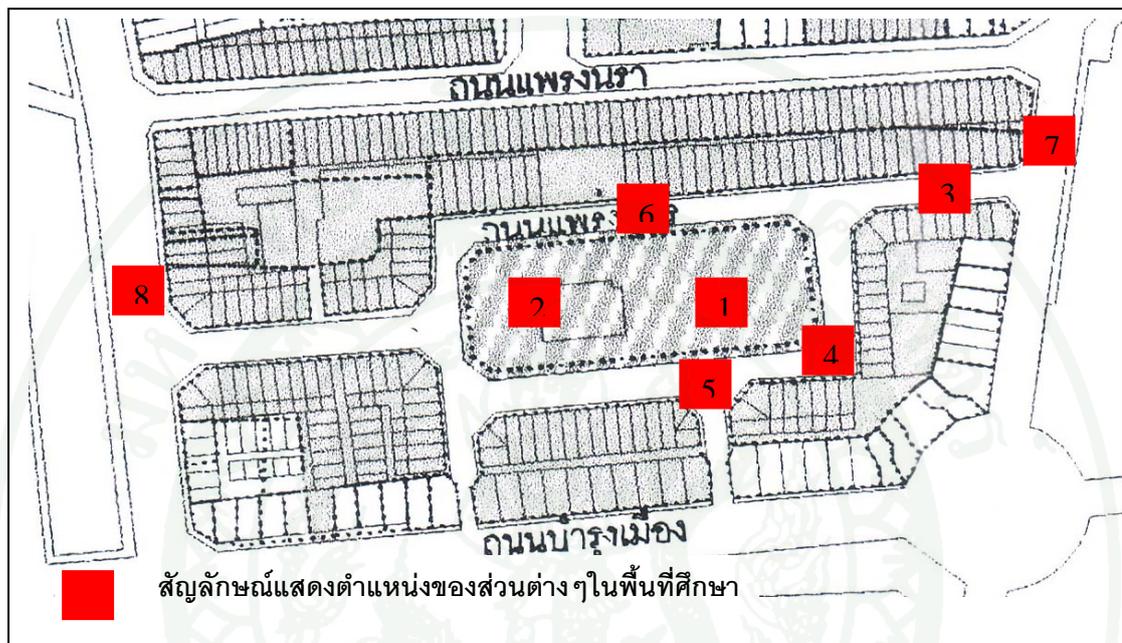
เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในท้องที่แขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยอด แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงบวรนิเวศ แขวงเสาชิงช้าแขวงราชพิตร แขวงสำราญราษฎร์ และแขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2530 มีการกำหนดหลักเกณฑ์ข้อบังคับ ดังนี้

ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างหรือตัดแปลงอาคารบางชนิด หรือบางประเภท ได้แก่ โรงงาน อาคาร ที่ใช้ประกอบการค้า ซึ่งเป็นที่รังเกียจหรือเป็นอันตรายแก่สุขภาพ ตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข สถานบริการ โรงแรม โรงมหรสพ สถานที่เก็บสินค้า ที่มีพื้นที่เกิน 80 ตารางเมตร ภัตตาคาร ที่มีพื้นที่สำหรับตั้งโต๊ะอาหารเกิน 300 ตารางเมตร ตลาด ตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข หอประชุม เว้นแต่หอประชุมของทางราชการ โรงเรียนมหาวิทยาลัย ห้องแถว ตึกแถว เว้นแต่การก่อสร้าง หรือตัดแปลงเพื่อทดแทนอาคาร ห้องแถว ตึกแถวเดิมที่มีสภาพชำรุด หรือถูกไฟไหม้ (ให้ดำเนินการก่อสร้าง หรือตัดแปลงได้ตามแบบที่กรุงเทพมหานครประกาศกำหนด สำหรับห้องแถว ตึกแถว ที่ได้ขึ้นทะเบียน โบราณสถานต้องก่อสร้าง หรือตัดแปลงในตำแหน่งอันเป็นที่ตั้งของอาคารเดิมโดยไม่ต้องรื้อแนวอาคารและต้องมีขนาดและรูปแบบเหมือนกับอาคารเดิม) ฌาปนสถาน อาคารสำนักงานเอกชน ที่มีพื้นที่ทำการทุกชั้นรวมกันเกิน 200 ตารางเมตร ห้างสรรพสินค้า ที่มีพื้นที่ทุกชั้นรวมกันเกิน 300 ตารางเมตร สถานที่เก็บและจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิง สถานีพา ย้าย เว้นป้ายชื่อ ถนน ป้ายทางการ ป้ายชื่อสถานประกอบการที่มีพื้นที่รวมกันไม่เกิน 5 ตารางเมตร อาคารที่มีความสูงเกิน 16 เมตร ข้อบัญญัตินี้มีให้บังคับใช้แก่ การก่อสร้าง เชื้อน สะพาน อุโมงค์ทางหรือท่อระบายน้ำ รั้ว หรือกำแพง การซ่อมแซมอาคารเพื่อให้คงสภาพเดิมหรือการตัดแปลงภายในตัวอาคารโดยไม่เปลี่ยนแปลงสภาพภายนอกของตัวอาคาร

จะเห็นได้ว่า กฎหมายดังกล่าวได้ควบคุมการใช้งานและการก่อสร้างในพื้นที่ย่านสามแพร่ง ทั้งการควบคุมกิจกรรมการค้าขายและองค์ประกอบชุมชนต่างๆ อย่างเคร่งครัด ทำให้เห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากปัจจัยหนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้

สภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาของพื้นที่ศึกษา

1. สภาพปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 4.9 ผังแสดงตำแหน่งของส่วนต่างๆในพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 4.10 ตำแหน่งที่ 1 สภาพปัจจุบันของลานภูเรศ

ภาพที่ 4.11 ตำแหน่งที่ 2 สถานีภาคที่ 2 (สุขุมาลัยอ่อนน้อม)

ภาพที่ 4.12 ตำแหน่งที่ 3 ถนนแพ่งภูธร ช่วงทางเข้าชุมชนแพ่งภูธร

ภาพที่ 4.13 ตำแหน่งที่ 4 อาคารอนุรักษ์ซึ่งเป็นอาคารพาณิชย์สองชั้นสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพที่ 4.14 ตำแหน่งที่ 5 ถนนเชื่อมไปสู่ถนนบำรุงเมือง

ภาพที่ 4.15 ตำแหน่งที่ 6 ถนนแพร่งภูธรด้านข้างลานภูเรศ

ภาพที่ 4.16 ตำแหน่งที่ 7 ถนนटनाว

2. สภาพปัญหาของพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 4.17 ปัญหาจากกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ภาพที่ 4.18 ปัญหาสภาพทางกายภาพที่ไม่สวยงาม

ภาพที่ 4.19 ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่

ภาพที่ 4.20 ปัญหาการใช้งานผิดประเภท

ภาพที่ 4.21 ปัญหาการจอดรถซึ่งทำลายทัศนียภาพ

บทที่ 5

การวิเคราะห์และสรุปบทบาท สภาพปัญหาและศักยภาพของลานภูเรศ

บทวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน เพื่อให้ครอบคลุมและเพียงพอต่อการเสนอแผนและนโยบายดังนี้ คือ

การวิเคราะห์บทบาทของลานภูเรศในอดีต

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ รวมถึงพัฒนาการของลานภูเรศและชุมชนย่านสามแพร่งนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของลานภูเรศในอดีตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงบทบาทและความเป็นไปของชุมชนสามแพร่ง โดยเฉพาะชุมชนแพร่งภูธร ดังนั้นการวิเคราะห์บทบาทของลานภูเรศในแต่ละสมัย การสรุปความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของลานภูเรศกับบทบาทของชุมชน การสรุปเหตุปัจจัยซึ่งเป็นที่มาของบทบาท โดยทำการแบ่งปัจจัยออกเป็นสองประเภทคือ ปัจจัยภายนอกซึ่งหมายถึงปัจจัยที่เกิดจากผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนแพร่งภูธร และปัจจัยภายในซึ่งหมายถึงปัจจัยที่เกิดจากผู้อยู่อาศัยหรือผู้ที่มีกิจการเกี่ยวข้องในชุมชนแพร่งภูธร รวมถึงผลที่เกิดจากบทบาทในแต่ละช่วงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำไปสู่การสรุปบทบาทในอนาคตของลานภูเรศและเสนอแนวทางการพัฒนาทางกายภาพได้อย่างดีต่อไป โดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ช่วงตามการเปลี่ยนแปลงบทบาท สภาพทางกายภาพและการใช้งานพื้นที่ดังนี้

1. ช่วงปี 2440-2489

1.1 บทบาท : พื้นที่โล่งสำหรับชุมชน

โดยเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นในช่วงกำเนิดชุมชนแพร่งภูธร (พ.ศ. 2440) ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นที่มาของบทบาทและผลที่เกิดจากบทบาทของพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

1.2 ปัจจัยที่สำคัญ แบ่งเป็นสองปัจจัยหลักคือ

1.2.1 ปัจจัยภายนอก กล่าวได้ว่า พื้นที่โล่งสำหรับชุมชน ในช่วงนี้ไม่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาเมืองอย่างชัดเจน เนื่องจากมีการย้ายที่ตั้งหน่วยงานราชการสำคัญเข้ามาตั้งรอบชุมชนสามแพร่งจากการปรับโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงส่งผลแก่พื้นที่ย่านสามแพร่งคือทำให้เกิดโครงการการจัดพื้นที่ว่างเพื่อประโยชน์ทางการพาณิชย์เพื่อให้บริการแก่หน่วยงานราชการ และต้องการกระจายสิทธิในการถือครองที่ดินสู่ประชาชน โดยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนผ่านบริเวณว่าง เรียกว่า ถนนแพร่งภูธร ในปี พ.ศ. 2440 ตัวดำหนักจึงถูกรื้อลง สร้างสถานีอนามัยแพร่งภูธร (สถานีอนามัยสุขุมาลัย) ขึ้นแทนที่ พร้อมกับให้สร้างตึกแถวขึ้นบริเวณริมถนนแพร่งภูธรที่ตัดขึ้นใหม่ โดยเว้นพื้นที่ว่างด้านหลังสถานีอนามัย หรือตรงกลางชุมชนไว้ทำให้เกิดเป็นพื้นที่โล่งขึ้น โดยคาดเดาว่าเนื่องจากมีความคิดด้านการขยายตัวในอนาคตของสถานีอนามัยแพร่งภูธร

1.2.2 ปัจจัยภายใน เนื่องจากเป็นนโยบายของรัฐที่ทำให้เกิดพื้นที่โล่งขึ้นจากการพัฒนาเมืองประกอบกับเป็นยุคที่การตื่นตัวเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เกิดขึ้น ทำให้กล่าวได้ว่าไม่มีปัจจัยภายในใดที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดพื้นที่โล่งดังกล่าว

1.3 ผลที่เกิดขึ้นกับพื้นที่

ลานโล่งในช่วงกำเนิดชุมชนแพร่งภูธรนั้นยังไม่ส่งผลต่อภาพรวมด้านกิจกรรมและชีวิตของชุมชนมากนัก เป็นเพียงพื้นที่โล่งสำหรับพักผ่อนหย่อนใจสำหรับผู้อยู่อาศัยในชุมชนย่านสามแพร่งเท่านั้น แต่ก็เริ่มส่งผลในด้านการเป็นพื้นที่ที่สร้างเอกลักษณ์ทางกายภาพให้เกิดขึ้นกับชุมชน โดยที่ทำให้คนทั่วไปจดจำและนึกถึงจากการรับรู้เกี่ยวกับที่ว่าง โดยเวลากล่าวถึงแพร่งภูธรจะนึกภาพชุมชนที่มีอาคารสองชั้นล้อมรอบพื้นที่ว่างไว้กลางชุมชน

1.3.1 กิจกรรม เนื่องจากบทบาทในช่วงแรกเป็นเพียงพื้นที่โล่งสำหรับชุมชน โดยชุมชนแพร่งภูธรยังเป็นเพียงย่านพักอาศัยเท่านั้น ยังไม่มีกิจกรรมการค้าขายหรืออื่นๆเกิดขึ้นในชุมชนมากนัก ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่โล่งกลางชุมชนมีเพียงกิจกรรมในด้านการพักผ่อนหย่อนใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแพร่งภูธร และผู้มาใช้บริการสถานีอนามัยแพร่งภูธรเท่านั้น

ประกอบกับวัฒนธรรมการออกมาใช้พื้นที่นอกอาคารหรือพื้นที่สาธารณะของสังคมไทยในสมัยนั้น ก็ยังไม่แพร่หลาย ลานจึงยังไม่ถูกใช้งานลักษณะอื่นๆ

1.3.2 ปัญหาและผลกระทบ ยังไม่พบปัญหาและผลกระทบใดในพื้นที่เนื่องจากยังไม่มี ความซับซ้อนทางกิจกรรม ผลประโยชน์และผู้ใช้พื้นที่

1.3.3 ผู้ใช้พื้นที่

- ก. คนในชุมชนย่านสามแพร่ง
- ข. ผู้มาใช้บริการสถานีอนามัย

1.3.4 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับชุมชนอย่างมาก คือจากชุมชนที่มีวังเป็นศูนย์กลาง มาเป็นชุมชนที่มีพื้นที่โล่งที่เกิดจากการพัฒนาระบบถนนเป็น ศูนย์กลางและล้อมรอบด้วยอาคารพาณิชย์สองชั้น

ภาพที่ 5.1 ลานยุทธศในอดีต
ที่มา: แพร่งภูธร (2554)

2. ช่วงปี 2489-2541

2.1 บทบาท : ตลาดโต้รุ่งแพรงภูธร

โดยเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากผลของนโยบายในการพัฒนาเมืองช่วง พ.ศ. 2489 ซึ่งชุมชนได้เปลี่ยนบทบาทจากย่านพักอาศัยเป็นย่านค้าขายและบริการ โดยสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นที่มาของบทบาทและผลที่เกิดจากบทบาทของพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

2.2 ปัจจัยสำคัญ แบ่งเป็นสองปัจจัยหลักคือ

2.2.1 ปัจจัยภายนอก การที่ย่านสามแพรงถูกพัฒนาให้เป็นย่านการค้าที่ต่อเนื่องจากตลาดนัดสนามหลวง และเป็นย่านให้บริการแก่หน่วยงานราชการซึ่งตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่ ถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากพื้นที่โล่งเพื่อการพักผ่อนของคนในชุมชนไปเป็นพื้นที่ให้บริการทางการค้าขายซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ โดยพื้นที่โล่งใจกลางแพรงภูธรถูกใช้เป็นศูนย์รวมรถเข็นขายอาหารที่มีผู้ขายและผู้ให้บริการซึ่งมาจากทั้งคนในชุมชน คนในย่านสามแพรง ข้าราชการซึ่งหน่วยงานตั้งอยู่บริเวณรอบชุมชน และผู้ใช้บริการตลาดนัดสนามหลวง จนเกิดเป็นตลาดโต้รุ่งซึ่งมีอาณาเขตการให้บริการกว้างขึ้นในที่สุด จนสภากาชาดไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ได้ทำการปรับปรุงพื้นที่จากที่ว่างที่ใช้สำหรับตั้งรถเข็นนั้นให้กลายเป็นอาคารคอนกรีตสองชั้นและแบ่งพื้นที่ให้ผู้ค้าขายเข้ามาเช่าจำหน่ายอาหาร ทำหน้าที่เป็นตลาดโต้รุ่งตามเดิม ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลงที่มีผลจากนโยบายการพัฒนาในระดับเมืองอีกครั้งหนึ่งของพื้นที่ศึกษา

2.2.2 ปัจจัยภายใน จากปัจจัยภายนอกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับเมือง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเพื่อตอบสนองและรองรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก คือชุมชนเกิดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนกิจกรรมในชุมชนจากการอยู่อาศัยอย่างเดียวมาเป็นการอยู่อาศัยพร้อมทำกิจกรรมด้านการค้าและบริการ และสภากาชาดไทยเปลี่ยนพื้นที่ซึ่งอยู่ในกรรมสิทธิ์ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเกิดความเป็นระเบียบกับผู้ค้าขายและผู้เข้ามาใช้บริการโดยการจัดสร้างอาคารเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุด

2.3 ผลที่เกิดขึ้นกับพื้นที่

บทบาทหลักของพื้นที่ลาน โถ่งในช่วงนี้เปลี่ยนมาเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมการค้าขายอาหารเป็นหลัก จนกระทั่งมีการสร้างอาคารบนพื้นที่ลาน โถ่ง ทำให้บทบาทของลาน โถ่งจบลงชั่วคราว ถูกแทนที่ด้วยองค์ประกอบของเมืองที่เป็นส่วนของอาคาร ไม่ใช่องค์ประกอบที่เป็นพื้นที่ว่างอีกต่อไป

2.3.1 กิจกรรม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนจากชุมชนพักอาศัย กลายเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการ ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ลาน โถ่งกลางชุมชนนั้นเปลี่ยนจากการพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน มาเป็นกิจกรรมด้านการค้าขายและบริการ คือที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดเมื่อมีการสร้างอาคารแทนที่ลาน โถ่งนั้น กิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะประเภทลาน โถ่งจึงหมดไปเปลี่ยนเป็นกิจกรรมการค้าและบริการเต็มรูปแบบในช่วงต้น และต่อมาเมื่อกิจกรรมการค้าแล้วบริการซบเซาลงเนื่องจากการย้ายออกของหน่วยราชการและตลาดนัดสนามหลวง กิจกรรมที่เข้ามาแทนที่คือ การอยู่อาศัยของคนจรจัด และกิจกรรมมั่วสุมของมิชชันนารีโดยอาศัยอาคารตลาดนัดในเวลากลางคืน

2.3.2 ปัญหาและผลกระทบ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ชัดเจนกับชุมชนคือ จากองค์ประกอบที่เป็นพื้นที่ โถ่งเปลี่ยนเป็นองค์ประกอบที่เป็นอาคาร ทำให้เกิดผลกระทบทางด้านทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมของชุมชนตามมา ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกแออัด ขาดพื้นที่ โถ่งซึ่งช่วยในเรื่องทัศนียภาพของตัวชุมชนและทัศนียภาพ มุมมองของอาคาร ขาดพื้นที่ระบายอากาศของชุมชน และจากการเป็นย่านการค้าและบริการ โดยเฉพาะตลาดนั้นทำให้เกิดปัญหาเรื่องขยะและสุขอนามัยในชุมชน รวมทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน เนื่องจากมีผู้เข้ามาใช้บริการในชุมชนที่หลากหลายและเพิ่มมากขึ้น

นอกจากผลกระทบทางกายภาพแล้ว กิจกรรมการใช้พื้นที่ที่เปลี่ยน ไปจากกิจกรรมพักผ่อนของคนในชุมชนเป็นกิจกรรมการค้าและบริการทำให้ เกิดผลดีทางเศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน แต่ก็ได้ทำให้กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจและการพบปะ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหายไปด้วย ทำให้ชุมชนที่เคยมีความใกล้ชิด แน่นแฟ้น กลายเป็นชุมชนซึ่งขาดการติดต่อ ใส่ใจ และดูแลซึ่งกันและกัน ทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนหายไป

2.3.3 ผู้ใช้พื้นที่

- ก. ผู้อยู่อาศัยในชุมชนย่านสามแพร่ง
- ข. ผู้ใช้งานตลาดนัดสนามหลวง
- ค. ข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆโดยรอบชุมชน
- ง. ผู้มาใช้บริการสถานีอนามัย

2.3.4 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนอีกครั้ง คือ จากชุมชนที่มีพื้นที่โล่งเป็นศูนย์กลางมาเป็นชุมชนที่มีอาคาร 2 ชั้นอยู่ตรงกลาง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และเอกลักษณ์ที่เกิดจากลักษณะทางกายภาพได้เปลี่ยนเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากกิจกรรมแทน

ภาพที่ 5.2 อาคารตลาดโต้รุ่งแห่งพุทธ
ที่มา: หทัยมาต ปุณณานนท์ (2546: 35)

3. ช่วงปี 2541-ปัจจุบัน

3.1 บทบาท : ลานสำหรับกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของเมือง

โดยเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2541- ปัจจุบัน ซึ่งชุมชนได้ถูกลดบทบาทจากย่านการค้าและบริการมาเป็นย่านพักอาศัย ย่านชุมชนเก่า โดยสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นที่มาของบทบาทและผลที่เกิดจากบทบาทของพื้นที่ศึกษาโดยเรียกพื้นที่ลานว่า **ลานภูธร** ได้ดังนี้

3.2 ปัจจัยสำคัญ แบ่งเป็นสองปัจจัยหลักคือ

3.2.1 ปัจจัยภายนอก จากนโยบายการย้ายตลาดนัดสนามหลวงไปที่ตลาดนัดจตุจักร และย้ายสถานที่ราชการโดยรอบย่านสามแพร่งออกไป เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง คือทำให้บทบาทของย่านการค้าต่อเนื่องลดความสำคัญลง จนมีการยกเลิกตลาดโต้รุ่งในชุมชนแพร่งภูธร เพื่อที่จะนำพื้นที่ใจกลางแพร่งภูธรมาสร้างอาคารสถานีอนามัยซึ่งเป็นอาคาร 4 ชั้นขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก และเป็นแรงผลักดันให้เกิด **ลานภูธร** ในเวลาต่อมา

3.2.2 การรวมตัวกันของชาวชุมชนแพร่งภูธรเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนให้น่าอยู่ และดึงดูดคนเข้ามาใช้บริการร้านค้าในชุมชน เพื่อลดปัญหาจากการที่มีอาคารไม่ได้ใช้งานอยู่กลางชุมชนสร้างความแออัด ปัญหาความปลอดภัยในชุมชนจากคนจรจัดและมิจฉาชีพ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมชุมชน และต่อต้านการสร้างอาคารใหม่ของสภากาชาดไทย และจากที่ทางชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่สาธารณะ ที่โล่งว่าง และอยากมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเรียกร้องให้มีการจัดการให้เกิดที่ทำกิจกรรมและพักผ่อนของชุมชน ขึ้นมานั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดซึ่งทำให้เกิด **ลานภูธร** ในปัจจุบัน

3.3 ผลที่เกิดขึ้นกับพื้นที่

พื้นที่กลางชุมชนแพร่งภูธรในช่วงนี้ รูปแบบทางกายภาพได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้ง จากองค์ประกอบของเมืองที่เป็นส่วนของอาคาร ไปเป็นองค์ประกอบที่เป็นพื้นที่ว่าง ทำให้บทบาทหลักของพื้นที่ลานโล่งหรือลานภูธรในปัจจุบันนั้น เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทางด้านันทนาการ ด้าน

สังคม การเมืองและการค้า เสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน ขับเน้นความสวยงามและความสำคัญของกลุ่มอาคารรอบลาน โถง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

โดยมีบทบาททรงเป็นจุดดึงดูดความสนใจของคนทั่วไปให้เข้ามาใช้พื้นที่ชุมชน และยังเป็นแหล่งรายได้ให้แก่ชุมชนเมื่อมีการมาขอเช่าพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ถ่ายละคร จัดงานเทศกาลต่างๆ เป็นต้น

3.3.1 กิจกรรม จากการเกิดลานภูเรศซึ่งบทบาทหน้าที่หลักเป็นพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมที่เกิดขึ้นคือ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เล่นกีฬา พบปะสังสรรค์ ปฏิสันถาร จัดกิจกรรมทางการเมืองเช่นการเลือกตั้ง ประกอบกับวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ภายนอกอาคารหรือพื้นที่สาธารณะของสังคมไทยในปัจจุบันนั้นแพร่หลายมากขึ้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากมีการขอใช้พื้นที่จากคนภายนอกสำหรับจัดกิจกรรมตามงานเทศกาลต่างๆ ที่สำคัญอีกด้วย อีกทั้งชื่อเสียงดั้งเดิมที่ขึ้นชื่อในเรื่องแหล่งอาหารอร่อยยังสามารถดึงดูดผู้คนจากผู้คนทั่วไปให้เข้ามาใช้พื้นที่ในการรับประทานอาหารซึ่งเป็นอีกกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่ช่วยสร้างบรรยากาศและรายได้ให้กับลานภูเรศและชุมชนได้แม้จะไม่เพียงพូเหมือนเดิมก็ตาม

3.3.2 ปัญหาและผลกระทบ เนื่องจากที่ดินที่เป็นที่ตั้งลานภูเรศนั้น กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสภาเทศบาลไทยไม่ใช่ของชุมชน ดังนั้นปัญหาหลักของพื้นที่จึงเป็นปัญหาขัดแย้งกันในเรื่องความต้องการการใช้ที่ดิน และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ลาน ระหว่างชุมชนกับสภาเทศบาลไทย ทำให้การพัฒนาพื้นที่ไม่มีความต่อเนื่อง เนื่องจากขาดความชัดเจนในการดำรงอยู่ของพื้นที่

นอกจากผลกระทบด้านลบแล้ว การเกิดลานยังก่อให้เกิดผลเชิงบวกทั้งด้านกายภาพสภาพแวดล้อม และความเป็นชุมชน คือ ช่วยให้เกิดเอกลักษณ์ทางกายภาพแก่ชุมชน เสริมสร้างทัศนียภาพแก่ชุมชนในการเป็นที่ว่างที่ช่วยเปิดมุมมองของอาคารซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์ และมีสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ช่วยให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นจากการลดความแออัดขององค์ประกอบที่เป็นอาคาร มีการระบายอากาศที่ดีในชุมชนไม่มีขยะจากการขายอาหาร ทำให้เกิดสุขลักษณะที่ดีแก่ชุมชน และยังส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีพื้นที่ในการพบปะพูดคุย ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนทุกข์สุขกัน ทำให้เกิดความเข้าใจและการรวมกลุ่มกันแน่นขึ้นในชุมชน และมีที่ว่างให้สามารถมองเห็นบ้านของเพื่อนบ้าน ได้ชัดเจนทำให้ช่วยกันระวัง

ป้องกันเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้ดีขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนดีขึ้น

3.3.3 ผู้ใช้พื้นที่

- ก. ผู้อยู่อาศัยในชุมชนย่านสามแพร่ง
- ข. ผู้มาใช้บริการสถานีอนามัย
- ค. ผู้ใช้จากภายนอก(ชุมชนใกล้เคียง)เข้ามาใช้พื้นที่สืบเนื่องจากการค้าในชุมชน การจัดงานเทศกาล และการท่องเที่ยว

3.3.4 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จากชุมชนที่มีอาคารเต็มพื้นที่ของชุมชนโดยมีพื้นที่โล่งเพียงส่วนที่เป็นถนนเท่านั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพอย่างชัดเจนอีกครั้ง คือ เกิดลานโล่งขึ้นบริเวณกลางชุมชนแทนที่อาคาร คสล. สองชั้นซึ่งทำหน้าที่เป็นตลาดได้รุ่ง โดยองค์ประกอบอื่นๆ เช่น อาคารพาณิชย์สองชั้นซึ่งล้อมรอบบริเวณกลางชุมชนยังคงสภาพเดิม

ภาพที่ 5.3 ลานยุทธเรศใน พ.ศ. 2541

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(2543:1-72)

ตารางที่ 5.1 สรุปบทบาทและกิจกรรมของพื้นที่ศึกษา

ช่วงเวลา	บทบาท(ชุมชน)	บทบาท (ลานภูอูเรศ)	ผู้ใช้พื้นที่	กิจกรรม	ผลต่อชุมชน
พ.ศ. 2440-2489	ย่านอยู่อาศัย	พื้นที่โล่ง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ใช้บริการสถานี อนามัย	1. การพักผ่อนหย่อนใจ	1. ชุมชนมีที่พักผ่อน 2. ชุมชนมีเอกลักษณ์ ทางกายภาพ
พ.ศ. 2489-2541	ย่านการค้าและบริการ	1. พื้นที่โล่งเพื่อ การค้า 2. อาคารตลาดใต้สูง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ใช้บริการสถานี อนามัย 3. ผู้ใช้งานตลาดนัด สนามหลวง 4.ข้าราชการจาก หน่วยงานต่างๆ	1. กิจกรรมการค้าและ บริการ	1. เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น 2. สภาพแวดล้อม ชุมชนเสียไป 3. เป็นแหล่งมั่วสุมของ มิจฉาชีพ 4. ความปลอดภัยใน ชุมชนลดลง
พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน	1. ย่านอยู่อาศัย 2. ย่านการค้าและ บริการ 3. ย่านประวัติศาสตร์ และอนุรักษณ์	ลานโล่งสำหรับชุมชน	1. คนในชุมชน 2. ผู้ใช้บริการสถานี อนามัย 3. ผู้ใช้จากภายนอก ชุมชน	1. พักผ่อนหย่อนใจ 2. พบปะสังสรรค์ 3. กิจกรรมทาง การเมือง 4. กิจกรรมการค้าและ บริการ	1. ชุมชนมีที่พักผ่อน 2. ชุมชนมีเอกลักษณ์ ทางกายภาพ 3. เศรษฐกิจชุมชนแย่ลง 4. สภาพแวดล้อม ชุมชนดีขึ้น 5. ความปลอดภัยใน ชุมชนมากขึ้น 6. เกิดความขัดแย้งกับ เจ้าของที่ดิน

บทบาท : พื้นที่
โล่ง
พื้นที่ให้บริการยัง
อยู่เฉพาะในพื้นที่
ชุมชนเท่านั้น

บทบาท : ตลาด
โต้รุ่ง
พื้นที่ให้บริการ
หลักถูกขยาย
ออกไปในระดับ
เมืองและยังมีผู้ใช้
จากส่วนอื่นของ
เมืองมาใช้บริการ
เป็นส่วนเสริมอีก
ด้วย

บทบาท : ลาน
ชุมชน
พื้นที่ให้บริการ
หลักถูกลดระดับ
ลงแค่ระดับย่านแต่
ยังมีผู้ใช้จากย่าน
อื่นมาใช้บริการ
บ้างจากศักยภาพ
ทางกายภาพเดิม
และชื่อเสียง
ร้านอาหารเดิม

ภาพที่ 5.4 ลำดับและขอบเขตพื้นที่การให้บริการของลานภูธรในแต่ละบทบาท

จากการสรุปบทบาทของลานภูเรศในแต่ละยุคนี้ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับบทบาทของชุมชนและนโยบายด้านการพัฒนาเมืองอย่างใกล้ชิด และในทางกลับกันแต่ละบทบาทของลานภูเรศนั้นจะมีหน้าที่ต่อชุมชน เมือง และจำนวนผู้ใช้ในระดับที่แตกต่างกันออกไปด้วย ซึ่งผลจากบทบาทและหน้าที่ของลานภูเรศนั้น ได้ส่งผลกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนย่านสามแพร่ง โดยเฉพาะชุมชนแพร่งภูธร ทั้งในด้าน การอยู่อาศัย สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยเช่นกัน และจากการวิเคราะห์ผลกระทบของแต่ละบทบาทของลานในแต่ละยุคที่เกิดขึ้นกับชุมชนนั้นทำให้สามารถสรุปผลกระทบ โดยแบ่งตามลักษณะทางกายภาพของลานภูเรศเป็นหลักนั้นสามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ ลานโล่งและอาคาร คสล. 2 ชั้น ดังตาราง 5.2

อีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของลานภูเรศนั้น คือปัจจัยที่เกี่ยวกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแพร่งภูธรและความต้องการใช้พื้นที่ของสภากาชาดไทยซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของลานภูเรศ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีผลอย่างมากกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของลานภูเรศในยุคหลังๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนจาก “พื้นที่โล่งสำหรับชุมชน” ในยุคแรกมาเป็น “ตลาดโต้รุ่ง” หรือจาก “ตลาดโต้รุ่ง” มาเป็น “ลานภูเรศ” ในปัจจุบัน

ดังนั้นการกำหนดทิศทางและบทบาทในอนาคตของลานภูเรศนั้น นอกจากทิศทางการพัฒนาและบทบาทของชุมชนแพร่งภูธรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญแล้วนั้น ความต้องการของชุมชนและความต้องการของสภากาชาดไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่จึงเป็นอีกปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก

ตารางที่ 5.2 สรุปผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพ		
ผลกระทบ	ลานโล่ง	อาคารคสล. 2 ชั้น
ด้านกายภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและพื้นที่ว่างที่มีลักษณะเฉพาะตัวจนเป็นเอกลักษณ์และภาพจำของชุมชน 2. ทำให้ชุมชนมีที่ว่างระหว่างอาคาร ไม่แออัด 3. ช่วยเน้นความสำคัญและความเป็นเอกลักษณ์ของอาคารเก่าซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์ในบริเวณชุมชนแพรงภูธร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดความแออัดในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ว่างน้อยลง 2. ไม่มีที่ว่างที่ต่อเนื่องกับตัวอาคารเพื่อรองรับกิจกรรมภายนอกอาคารของชุมชน
ด้านสังคมเศรษฐกิจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นของคนในชุมชน 2. เกิดความปลอดภัยในการอยู่อาศัย เนื่องจากเพื่อนบ้านสามารถมองเห็นซึ่งกันและกัน 3. เกิดสุขอนามัยที่ดีต่อชุมชนจากการมีพื้นที่รองรับกิจกรรม และยังทำให้เกิดการถ่ายเทอากาศที่ดีในชุมชน 4. ความเป็นย่านการค้าลดบทบาทลง ทำให้เศรษฐกิจการค้าในชุมชนซบเซาลง 5. มีคนภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่ในการออกกำลังกายซึ่งเกิดทั้งผลดีและผลเสียกับคนในชุมชน 6. เจ้าของพื้นที่ซึ่งคือสภาอากาศไทยเสียโอกาสในการจัดการพื้นที่ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เศรษฐกิจในชุมชนเติบโตได้ดีจากการค้า 2. มีการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า รองรับผู้ใช้ในวงกว้างขึ้นทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น 3. ขาดความเข้มแข็งในชุมชนเนื่องจากคนในชุมชนไม่สามารถเข้าถึงกันได้ง่าย 4. เกิดสุขอนามัยที่ไม่ดีในชุมชน เนื่องจากตัวอาคารทำให้แออัด การระบายอากาศในชุมชนไม่เพียงพอ และเป็นแหล่งสร้างขยะ 5. เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต จากการใช้อาคารเป็นแหล่งมั่วสุมในช่วงที่ยกเลิกตลาดไปแล้ว

การวิเคราะห์ศักยภาพของลานภูธร

จากการศึกษาเรื่องประโยชน์ หน้าที่ของลานโล่ง และการสรุปบทบาทของลานภูธรซึ่งทำให้พบว่าลานภูธรมีหลายบทบาทและหลายหน้าที่อยู่ในพื้นที่และเวลาเดียวกัน ประกอบกับการสังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลด้านการใช้ประโยชน์อาคารในชุมชน แพร่งภูธร การวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเข้าถึง ทำให้เห็นถึงศักยภาพในด้านต่างๆที่เกิดจากบทบาทหน้าที่ที่ต่างกัันดังนี้

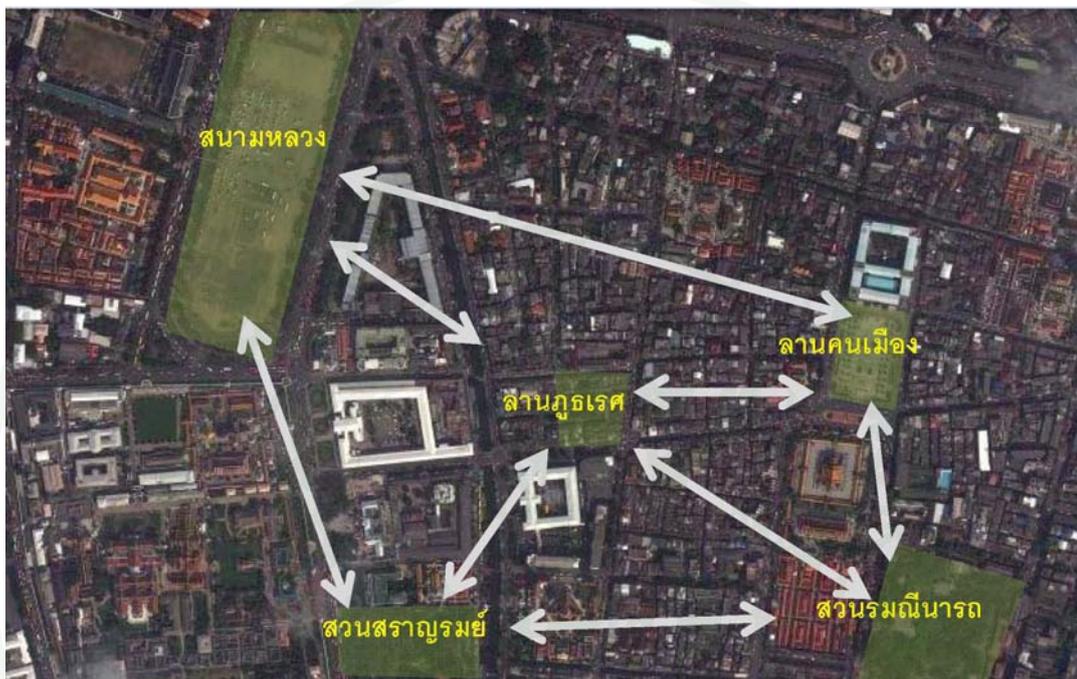
1. ศักยภาพด้านที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม

1.1 ด้านที่ตั้ง ของลานภูธรนั้น อยู่ภายในชุมชนแพร่งภูธร ย่านสามแพร่ง ซึ่งถูกจัดเป็นย่านที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ย่านหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ ให้ศักยภาพของย่านมีผลกับศักยภาพของชุมชนแพร่งภูธรและพื้นที่ลานภูธรไปด้วย คือ

1.1.1 มีผลให้ชุมชนแพร่งภูธรได้เข้าไปอยู่ในแผนพัฒนาและแผนอนุรักษ์ต่างๆจากทั้งส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีทั้งแผนในด้านชุมชน สังคม และด้านกายภาพชุมชน อันจะนำมาซึ่งงบประมาณซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนา บูรณะ ปรับปรุง ซ่อมแซม ส่วนต่างๆของชุมชนอันหมายรวมถึงลานภูธรซึ่งเป็นองค์ประกอบทางกายภาพอันหนึ่งของชุมชนแพร่งภูธร

1.1.2 ตำแหน่งที่ตั้งของย่านสามแพร่งนั้นอยู่ตรงกลางระหว่างศูนย์กลางความเจริญ(Node) สองแห่งของรัตนโกสินทร์ คือ สนามหลวงและพระบรมมหาราชวัง กับ ที่ว่าการกรุงเทพมหานคร ทำให้ย่านสามแพร่งเป็นจุดเชื่อมโยงทางกิจกรรม สังคม และเศรษฐกิจระหว่างสองจุด ดังจะเห็นได้จากการมีบทบาทเป็นย่านการค้าและบริการต่อเนื่องมาจากบริเวณสนามหลวง ทำให้ลานภูธรมีศักยภาพที่จะเป็นจุดเชื่อมต่อของโครงข่ายพื้นที่โล่งของเมืองให้มีลำดับขั้นที่สมบูรณ์มากขึ้นตามไปด้วยดังภาพที่ 5.5 กล่าวคือ จากทฤษฎีการพิจารณานำเอาระบบลำดับศักยภาพมาใช้กับความสัมพันธ์กลุ่มคนที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ การใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งก็สามารถจำแนกได้ในแง่ของระดับความเป็นสาธารณะ ลานคนเมืองและสนามหลวงซึ่งจัดเป็นพื้นที่โล่งสาธารณะโดยสมบูรณ์หรือลานโล่งในระดับเมือง รองลงมาเป็นสวนวังสราญรมย์ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกบ้านหรือลานโล่งในระดับย่าน และลานภูธรซึ่งจัดได้ว่าเป็นพื้นที่โล่งในบริเวณกลุ่มบ้านพักอาศัยหรือลานโล่งในระดับชุมชน ซึ่งทำให้ลำดับขั้นของพื้นที่โล่ง

ครบสมบูรณ์และสามารถจัดการเพิ่มลำดับให้เป็นพื้นที่โล่งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกบ้านหรือลานโล่งในระดับย่านได้เกิดการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในการใช้พื้นที่โล่งในกิจกรรม วาระ โอกาส ความสำคัญ และบริบทที่แตกต่างกันออกไป มีทางเลือกในการใช้งานพื้นที่โล่งได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุกๆกิจกรรม

ภาพที่ 5.5 ความเป็นจุดศูนย์กลางเครือข่ายลานโล่ง

1.1.3 การวางตัวอยู่ภายในใจกลางชุมชน โดยมีอาคารที่พักอาศัยล้อมรอบ ทำให้ลานสาธารณะมีความชัดเจนในความเป็นลานโล่งสำหรับชุมชน ทำให้คนภายนอกมีความรู้สึกถึงความเป็นลานส่วนตัวของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ทำให้เกิดทางเลือกในการพัฒนาได้มากขึ้นซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชนว่าจะพัฒนาไปในการเป็นลานกึ่งปิดของชุมชน หรือลานเพื่อรองรับการพัฒนาจากภายนอก

1.2 ด้านกายภาพ

1.2.1 ย่านสามแพร่งนั้นถือได้ว่ามีข้อได้เปรียบและศักยภาพทางด้านกายภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากสภาพผังบริเวณและสภาพอาคารย่านสามแพร่ง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ของแพร่ง

ภูธร และแพรงนรา อาคารในพื้นที่ทั้งสองแห่งมีลักษณะเป็นตึกแถวสองชั้น สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารพาณิชย์ยุคแรกของกรุงเทพมหานครในพื้นที่แพรงภูธร และได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ โดยกรมศิลปากร ซึ่งมีความสวยงามและมีเรื่องราวในตัวเอง ทำให้มีศักยภาพในการดึงดูดผู้คน ทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ที่ผ่านมาไปมาให้สนใจและเข้ามาสัมผัส

1.2.2 ตัวลานภูธรเรสนั้นประกอบด้วยพื้นที่สนามหญ้าประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่ลาน โดยปลูกไม้ยืนต้นไว้ 15 ต้น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 50 จัดเป็นลานที่ปูด้วยอิฐตัวหนอน (พื้นคาดแข็ง) มีเวทีขนาดย่อมตั้งอยู่ติดกับด้านสถานีกาชาดที่ 2 โดยลานภูธรเรสถือเป็นลานที่มีขนาดเหมาะสมทั้งในด้านการใช้งาน และในด้านจิตวิทยาเรื่องการมองและความรู้สึกโอบล้อม ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกในการใช้งาน โดยจากทฤษฎีการกำหนดขนาดของลาน โถงจากการพิจารณาด้านจิตวิทยาและกรอบแนวคิดในการพิจารณาลาน โถงว่าระยะกึ่งกลางของลาน โถงไม่ควรมีระยะเกิน 3 เท่าของความสูงอาคารที่ล้อมรอบลาน โถงนั้นๆ เพื่อความรู้สึกถึงขอบเขตของพื้นที่และรู้สึกปลอดภัยในการใช้งาน และในทางกลับกันทำให้ผู้ใช้สามารถมองเห็นรายละเอียดของอาคารได้ชัดเจน ซึ่งจุดกึ่งกลางลานภูธรเรสถึงขอบอาคารมีระยะ 25 เมตร (นับรวมถนนแพรงภูธรซึ่งล้อมรอบลานอยู่ด้วย) ซึ่งถือเป็นสัดส่วนประมาณ 3 เท่าของความสูงอาคารที่ล้อมรอบลานดังกล่าวที่ 5.6 ซึ่งทำให้ตัวลานภูธรเรสเองมีศักยภาพที่ดีในด้านการรองรับความหลากหลายของกิจกรรมและด้านความรู้สึกที่ดีในการใช้งาน

ภาพที่ 5.6 ระยะศูนย์กลางลานถึงขอบอาคารเทียบกับความสูงอาคาร

1.3 ด้านสภาพแวดล้อม

1.3.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนแพรงภูธรนั้น พบว่าเป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบทางกายภาพที่จำเริญกับชุมชนครบถ้วนสมบูรณ์ คือมี

องค์ประกอบส่วนที่เป็นอาคาร และองค์ประกอบส่วนที่เป็นที่ว่างหรือพื้นที่โล่ง โดยแต่ละองค์ประกอบมีความน่าสนใจ ความพร้อม และศักยภาพที่จะสามารถจัดการและพัฒนาให้เกิดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนที่มีความสวยงาม เป็นระเบียบ น่าอยู่ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันทั้งสององค์ประกอบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง ส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เกิดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีที่มีความสมดุล มีความสวยงาม น่าอยู่ต่อไป

ก. องค์ประกอบส่วนที่เป็นอาคาร ลักษณะของอาคารในปัจจุบันนั้นยังคงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งนับว่าเป็นอาคารพาณิชย์ยุคแรกของกรุงเทพมหานครและยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ จึงถือว่าเป็นกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเป็นอย่างยิ่งทั้งในแง่ของความสวยงามและประวัติศาสตร์

ข. องค์ประกอบส่วนที่เป็นที่ว่าง ที่ว่างในชุมชนแพรงภูธรนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ถนน (หมายรวมถึงทางเท้า) และลานภูธรซึ่งเป็นลานโล่งสาธารณะ ที่ว่างทั้ง 2 ประเภทนั้นเป็นองค์ประกอบทางกายภาพพื้นฐานของชุมชนที่ดี สามารถตอบสนองความต้องการใช้พื้นที่ชุมชนได้เป็นอย่างดี และยังช่วยส่งเสริมสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นอีกด้วยลานภูธรนั้นจะส่งเสริมทัศนียภาพชุมชนโดยส่งผลด้านการมองเห็น คือ กลุ่มอาคารอนุรักษ์ที่มีคุณค่านั้นต้องการที่ว่างรอบอาคารหรือที่ว่างหน้าอาคารเพื่อให้คนมีที่ว่าง มีระยะในการมองเห็นการส่งเสริมความสำคัญและความสวยงามของอาคาร และจากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลานโล่งที่ว่าลานโล่งมีหน้าที่อย่างหนึ่งคือเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของอาคารและจากการที่จุดกึ่งกลางลานภูธรถึงขอบอาคารมีระยะ 25 เมตรซึ่งถือเป็นสัดส่วนประมาณ 3 เท่าของความสูงอาคารอนุรักษ์ที่ล้อมรอบลาน โดยผู้ใช้สามารถมองเห็นรายละเอียดของอาคารได้ชัดเจนซึ่งมีผลทำให้เกิดความเหมาะสมในการส่งเสริมการมองกลุ่มอาคารอนุรักษ์ ทั้งยังทำให้ทัศนียภาพของชุมชนมีความสวยงามมากขึ้นด้วย ส่วนถนนนั้นนอกจากจะเป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่เป็นเส้นทางสัญจรแล้วยังทำหน้าที่ช่วยเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆเข้าด้วยกัน โดยจากผังบริเวณของชุมชนจะเห็นว่ามีบางช่วงถนนอยู่ต่อเนื่องกับลานภูธรซึ่งทำให้ระยะห่างของอาคารมีมากขึ้นและในบางโอกาสยังสามารถรวมกับลานภูธรเป็นพื้นที่เดียวกันเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆได้อีกด้วยนอกจากจะช่วยส่งเสริมองค์ประกอบที่เป็นส่วนของอาคารให้สวยงามและมีความสำคัญขึ้นแล้วนั้นตัวองค์ประกอบที่เป็นที่ว่างทั้งส่วนที่เป็นถนนและลานโล่งนั้นยังสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีได้ด้วยตัวมันเองอีกด้วย กล่าวคือ ในชุมชนแพรงภูธรนั้นองค์ประกอบที่เป็นส่วนของที่ว่างนั้นมีพื้นที่เกือบครึ่งหนึ่งของ

พื้นที่ทั้งหมด ดังนั้นการจัดการให้ทั้งถนนและลานชุมชนใช้งานได้เต็มที่ เป็นระเบียบเรียบร้อย และสวยงาม จึงมีผลกับการจะทำให้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนดีขึ้นได้เป็นอย่างมาก

1.3.2 สภาพแวดล้อมทางสังคม จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแพรงภูธรนั้น แสดงให้เห็นว่าการที่มีลานโล่งกลางชุมชนนอกจากจะทำให้เกิดข้อได้เปรียบในด้านของสภาพแวดล้อมทางกายภาพแล้วยังส่งผลต่อสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสังคมด้วย

ก. การระบายอากาศที่ดีในชุมชนที่เกิดจากพื้นที่ว่างกลางชุมชนนั้นมีพื้นที่กว้างพอให้แดดและลมสามารถผ่านชุมชนได้นั้นทำให้เกิดสุขลักษณะที่ดีในชุมชน ทำให้ชุมชนไม่เกิดความแออัดอันเป็นบ่อเกิดของปัญหาด้านสุขภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ข. มีพื้นที่สำหรับออกกำลังกายพบปะพูดคุยกันในหมู่ผู้อยู่อาศัย การมีลานโล่งในชุมชนแทนการสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้างหรือสิ่งกีดขวางอื่นๆ ทำให้ผู้คนในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์ พูดคุย ทำความรู้จักกันมากขึ้นมีความสนิทสนม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น มีความเป็นเพื่อนบ้านความเข้มแข็งของชุมชนที่มากขึ้นตามไปด้วย

ค. ลานโล่งยังมีส่วนช่วยในเรื่องของความปลอดภัยในทรัพย์สินด้วยส่วนหนึ่งจากการที่คนในชุมชนสามารถมองเห็นบ้านของเพื่อนบ้านได้ชัดเจน ทำให้คอยช่วยระวังหรือช่วยกันดูแลทรัพย์สินของกันและกันได้มากขึ้น ชุมชนมีความปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย แม้ว่าจากการสังเกตจะพบว่าช่วงเวลากลางคืนนั้นจะมีคนจรจัดเข้ามาอาศัยพื้นที่ลานชุมชนเป็นที่หลับนอนบ้าง ทำให้เกิดความไม่สบายใจกับผู้อยู่อาศัยในชุมชน แต่การจัดการ การพัฒนาที่ถูกต้องและการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้นจะสามารถจัดการปัญหาได้อย่างยั่งยืน

2. ศักยภาพในด้านสังคมและกิจกรรมการใช้งาน

2.1 กิจกรรมต่างๆในระดับย่านและระดับเมือง

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่ง นั้นแสดงให้เห็นว่าเมืองหรือชุมชนที่ดี ที่มีความสุขและปลอดภัยสำหรับผู้อยู่อาศัยนั้นต้องให้โอกาสในการเลือกทางเลือกที่หลากหลายในทุกทาง ตั้งแต่ความต้องการความเป็นส่วนตัว และความต้องการ

ชุมชน โดย "ลานโล่ง" นั้นมีบทบาทสำคัญต่อเมืองและชุมชนเป็นอย่างมากในส่วนของความเป็นที่รองรับความต้องการด้านการเข้าร่วมกับผู้คนในวิถีชีวิตทางสังคมและการเมือง รวมไปถึงด้านการผ่อนคลายจากความตึงเครียดต่างๆอันเกิดจากปัญหาในชีวิต โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนลานโล่งนั้นสามารถจำแนกกิจกรรมหลักได้ 3 ประเภทและจากการศึกษาและเก็บข้อมูลด้านกิจกรรมที่เกิดขึ้นใน ลานภูเรศมีความสามารถในการรองรับกิจกรรมทั้ง 3 ประเภทคือ

2.1.1 กิจกรรมจำเป็น (necessary activities) คือ การเดินผ่านเพื่อนไปทำกิจกรรมในที่อื่นๆ

2.1.2 กิจกรรมทางเลือกหรือกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ (optional or recreational activities) คือ การพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย นั่งเล่น รับประทานอาหาร พาเด็กๆมาเดินเล่น ดังภาพที่ 5.8

2.1.3 กิจกรรมผลลัพธ์หรือกิจกรรมทางสังคม (resultant or social activities) คือ การประชุมชุมชน การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสนทนากันของคนในชุมชน

แต่ในปัจจุบันผู้ที่เข้ามาใช้งานส่วนใหญ่ยังเป็นคนในชุมชนแพ่งภูธรเท่านั้น ซึ่งจากการวิเคราะห์เครือข่ายพื้นที่โล่งนั้นจะเห็นว่า ที่ตั้งและขนาดที่ไม่ใหญ่และไม่เล็กเกินไปของลานภูเรศทำให้ลานภูเรศสามารถพัฒนาให้เป็นลานโล่งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกบ้าน จัดว่ามีการใช้ประโยชน์ในระดับกึ่งสาธารณะ (semi-public) ได้ โดยมีระยะห่างจากลานโล่งหลักของเมืองทั้งลานคนเมืองและสนามหลวงพอสมควร ทำให้ประชาชนในชุมชนสามแพ่งมีทางเลือกในการใช้งานโดยไม่ต้องใช้เวลาในการเดินทางและประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงมีทางเลือกในการเลือกพื้นที่ทำกิจกรรมที่มีศักยภาพในการรองรับคนได้มากกว่าเฉพาะคนในชุมชนแพ่งภูธรเท่านั้นและสามารถรองรับรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นได้ ขณะเดียวกันยังสามารถรองรับกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาจากลานโล่งหลักของเมืองได้อีกด้วย ดังจะเห็นจากการศึกษาพัฒนาการที่ลานภูเรศได้เคยเป็นศูนย์รวมร้านอาหารซึ่งเป็นกิจกรรมรองรับกิจกรรมการค้าของตลาดนัดสนามหลวงมาแล้วอีกด้วย

นอกจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำแล้วยังมีกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นบนลานภูเรศได้คือการจัดงานหรือกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆด้วยความร่วมมือของชุมชน

กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เนื่องจากลานภูเรศตั้งอยู่ในชุมชนอนุรักษ์ เป็นย่านที่มีเรื่องราว และประวัติศาสตร์ที่เป็นที่สนใจของคนทั่วไปและยังมีอาคารอนุรักษ์ที่มีคุณค่าและมีความสวยงาม ที่สามารถดึงผู้ใช้จากภายนอกซึ่งไม่ใช่คนในระแวกใกล้เคียงมาใช้งานลานโล่งได้จากการจัดงาน ตามวันสำคัญและงานเทศกาลต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น จัดการเลือกตั้ง จัดงานวันเด็ก จัดนิทรรศการ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ เป็นต้นดังภาพที่ 5.7

จากการวิเคราะห์จะพบว่า ลานภูเรศ นั้น มีศักยภาพที่จะรองรับและตอบสนอง กิจกรรม ความต้องการที่หลากหลายของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากคนในชุมชนและบุคคลภายนอก สามารถเข้ามาใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในด้านต่างๆ ทั้งกิจกรรมทางการค้า ด้านสันตนาการ สังคม และการเมือง

2.2 ความเข้มแข็งของชุมชน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ คือ ได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย บุคคลหลากหลายที่ รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยว กันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็น เครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่าง ต่อเนื่อง มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี มีการเสริมสร้างผู้นำการ เปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลานภูเรศสามารถส่งเสริมแนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็งในด้านของ การเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของการพบปะหรือปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งทำให้คนในระแวกบ้าน พบเห็นกันเป็นประจำหรือรู้จักกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นและการปฏิสัมพันธ์จึงมักจะลึกซึ้ง เพราะ นอกจากจะมีการทำกิจกรรมประเภทพักผ่อนหย่อนใจแล้วนั้น ยังทำให้เกิดการพูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ องค์ความรู้ซึ่งกันและกันของเพื่อนบ้านทั้งคนในชุมชนแพร่ งูรรวมไปถึงชุมชนย่านสามแพร่งและชุมชนใกล้เคียง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจกันมากขึ้นของคน ในชุมชน มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชนทั้งกิจกรรมที่

เป็นสาธารณะทั้งทางด้านการค้า ด้านสังคมและการเมือง เกิดความเป็นเอกภาพ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนเกิดชุมชนเข้มแข็งอันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิต สุขภาพ ความปลอดภัยในชุมชนที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลดีกับสภาพสังคมในภาพรวมทั้งในชุมชนและเมืองโดยรอบ

ภาพที่ 5.7 กิจกรรมตามเทศกาลต่างๆที่เกิดขึ้นบนลานภูธรเรศ

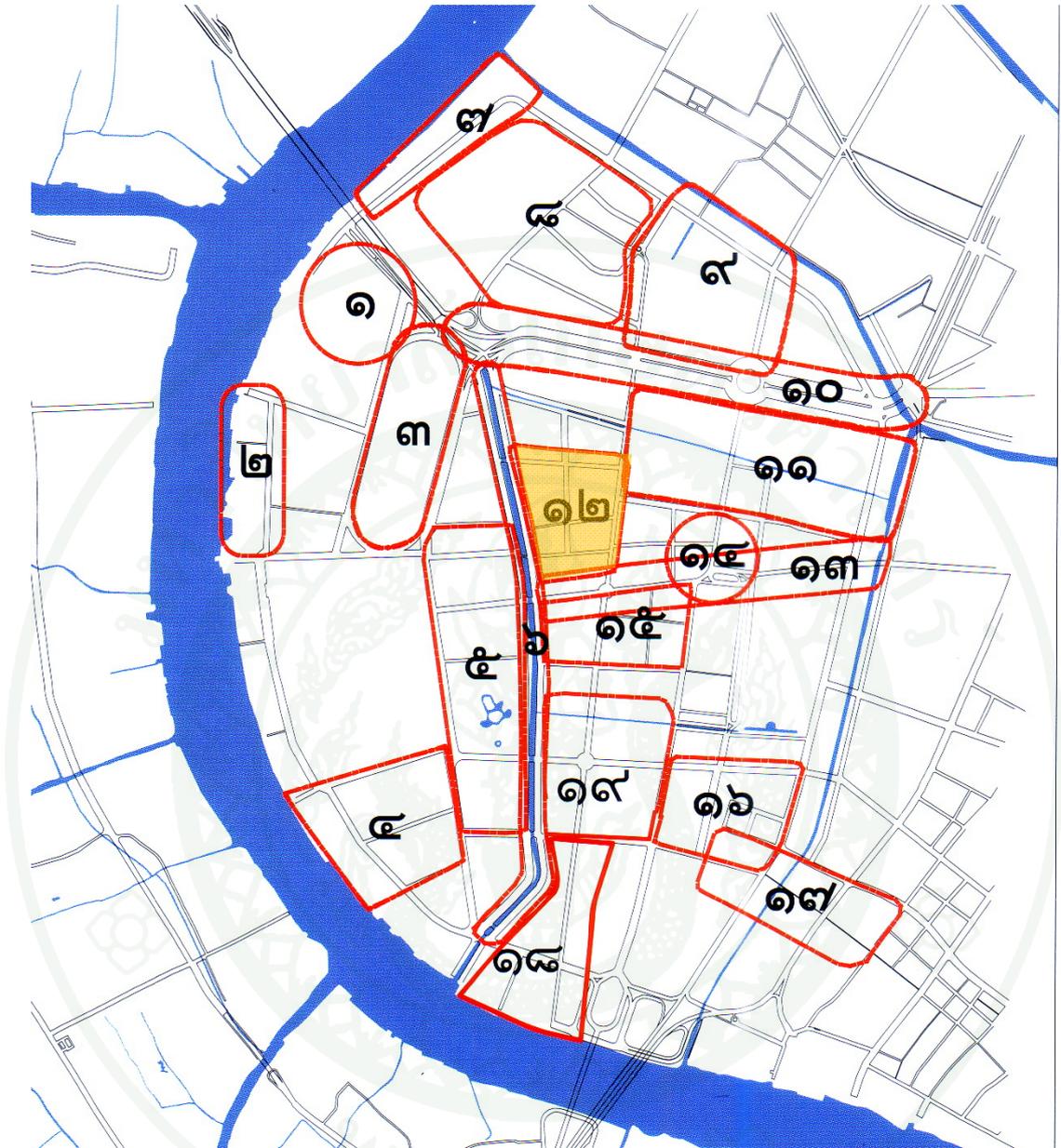

ภาพที่ 5.8 กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำบนลานภูเรศ

3. ศักยภาพในด้านเศรษฐกิจ

3.1 เศรษฐกิจภาพรวมด้านการท่องเที่ยว

จากการศึกษาโครงการ แผนนโยบาย ต่างๆที่มีผลต่อลานภูเรศและชุมชนย่านสามแพร่งนั้น ได้มีการวางแผนและกำหนดบทบาทของชุมชนย่านสามแพร่งให้เป็นส่วนหนึ่งในโครงข่ายที่เชื่อมโยงกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และเศรษฐกิจในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อการท่องเที่ยวคือการวางให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ดังภาพที่ 5.9 และนอกจากการที่ชุมชนสามแพร่งจะเป็นชุมชนอยู่อาศัยเก่าแก่ซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวแล้วนั้นยังเป็นชุมชนพาณิชย์กรรมและบริการจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยที่เดิมมีการให้บริการกับลูกค้าที่เป็นผู้อยู่อาศัยและข้าราชการที่ทำงานอยู่บริเวณ โดยรอบจึงมีศักยภาพที่จะสามารถปรับตัวเองเป็นจตุรกรับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวจากส่วนต่างๆของเกาะรัตนโกสินทร์ได้อีกด้วย โดยเฉพาะชุมชนแพร่งภูเรศซึ่งเป็นที่ตั้งของลานภูเรศนั้นเป็นพื้นที่ที่เหลือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มีอาคารอนุรักษ์ และวิถีการอยู่อาศัยแบบชุมชนดั้งเดิมที่เป็นจุดขายของย่านสามแพร่งนั้น ลานภูเรศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแพร่งภูเรศนอกจากจะเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆของชุมชนซึ่งทำให้วิถีชีวิตยังคงอยู่ในรูปแบบเดิมแล้วยังจัดเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญมากองค์ประกอบหนึ่งของแพร่งภูเรศที่ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นในเกาะรัตนโกสินทร์อันทำให้เกิดความหลากหลาย เกิดเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว และลานภูเรศนั้นยังเป็นที่วางที่ช่วยทำให้เกิดพื้นที่และระยะในการมองซึ่งส่งเสริมอาคารอนุรักษ์ต่างๆโดยรอบให้มีความสำคัญ ความสวยงามโดดเด่นและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมากขึ้นอีกด้วย ซึ่งจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวรู้จักย่านสามแพร่งมากขึ้นและเข้ามาท่องเที่ยวย่านสามแพร่งได้เป็นอย่างดีทำให้เกิดการใช้พื้นที่และใช้บริการด้านต่างๆในย่านสามแพร่ง เศรษฐกิจภาพรวมของย่านสามแพร่งและของกรุงเทพมหานครดีขึ้นด้วย

ภาพที่ 5.9 แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์
ที่มา: สำนักผังเมือง, กรุงเทพมหานคร(ม.ป.ป.)

3.2 ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

ลานภูเรศนั้นนอกจากจะทำหน้าที่ส่งเสริมความสำคัญของอาคารอนุรักษ์ซึ่งเป็นหน้าที่ในเชิงกายภาพแล้วนั้น ยังมีศักยภาพในการรองรับลูกค้าที่จะเข้ามาใช้บริการร้านค้า ร้านอาหารและโรงแรมในชุมชนแพรงภูธรอันเนื่องมาจากแผนและนโยบายที่จะส่งเสริมให้ย่านสามแพรงเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เป็นพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาจากร้านค้าต่างๆที่มีพื้นที่ในร้านจำกัดหรือรองรับกิจกรรมที่ต้องการใช้พื้นที่นอกอาคารในการให้บริการ เช่น จากการศึกษาประวัติชุมชนแพรงภูธรนั้นมีชื่อเสียงในด้านอาหารอร่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และจากผังการใช้ประโยชน์อาคารในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าร้านค้าส่วนใหญ่ยังคงเป็นร้านอาหารนั้น จึงอาจมีการนำโต๊ะอาหารจากร้านโดยรอบมาตั้งในพื้นที่ลานเพื่อเพิ่มความสามารถในการรองรับจำนวนลูกค้าที่เพิ่มขึ้นทั้งยังสามารถสร้างบรรยากาศที่แตกต่างในการรับประทานอาหาร เป็นต้น

นอกจากลานภูเรศจะมีศักยภาพในการรองรับกิจกรรมต่อเนื่องจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแล้วนั้น ยังสามารถรองรับกิจกรรมที่เกิดจากการจัดงานเทศกาล หรือการแสดงต่างๆที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราวที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายและแผนที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยหน่วยงานรัฐและเอกชนต่างๆที่ต้องการพื้นที่ที่มีความสวยงาม มีคุณค่าในด้านชุมชนและศิลปวัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกิดจากแนวคิดของชุมชนเอง ที่นอกจากจะทำให้ชุมชนสามารถเก็บค่าสถานที่ร้านค้าและบริการในชุมชนสามารถขายสินค้าและบริการได้มากขึ้นอันเป็นรายได้ทางตรงแล้วนั้นยังทำให้ย่านสามแพรงโดยเฉพาะแพรงภูธรเป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งเกิดผลดีในระยะยาวกับชุมชนในการดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจทั้งที่จะเข้ามาใช้บริการต่างๆหรือผู้ที่สนใจในด้านของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมให้เข้ามาใช้พื้นที่และใช้บริการต่างๆในชุมชนอันจะมีผลทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

การวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่

จากการสังเกตการณ์ การลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ได้พบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งเกิดกับตัวพื้นที่ลานและผลกระทบจากลานต่อชุมชน โดยแยกออกเป็นด้านต่างๆดังนี้

1. สภาพปัญหาด้านที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม

1.1 ด้านที่ตั้ง ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นปัญหาสำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งของการพัฒนาลาน กุศลเรศ กล่าวคือในชุมชนแพรงกุศرنั้นประกอบไปด้วยอาคารและที่ว่างซึ่งมีเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินหลายเจ้าของคือ เอกชน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สภากาชาดไทย โดยในส่วนของลานกุศลเรศนั้นเป็นที่ดินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของสภากาชาดไทย โดยชุมชนแพรงกุศรเป็นผู้ขอใช้พื้นที่เพื่อเป็นลานโล่งชุมชน ซึ่งจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของลานกุศลเรศและชุมชนแพรงกุศร ทำให้ทราบว่า สภากาชาดไทย (สถานีกาชาดที่ 2) มีโครงการที่จะขอคืนพื้นที่เพื่อก่อสร้างส่วนต่อขยายอาคารที่ทำการสถานีอนามัยเนื่องจากอาคารเดิมไม่เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน อีกทั้งข้อจำกัดในด้านกฎหมายซึ่งพื้นที่ลานกุศลเรศและชุมชนแพรงกุศรนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์ภายใต้ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ซึ่งห้ามสร้างอาคารใหม่เกิน 2 ชั้น และห้ามตัดแปลงอาคารซึ่งขึ้นทะเบียน โบราณสถาน ทำให้การจัดการขยายพื้นที่ของสถานีอนามัยในเขตตัวเดิมมีข้อจำกัดมากขึ้น ทำให้เป็นการยากในการที่จะวางแผนหรือกำหนดแนวทาง นโยบายในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ลานกุศลเรศ ตำแหน่งที่ตั้งของลานกุศลเรศซึ่งวางตัวอยู่ใจกลางชุมชนแพรงกุศรนั้น ในแง่หนึ่งถือได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว (ในศักยภาพด้านที่ตั้ง) แต่ในอีกแง่หนึ่งถือเป็นปัญหาได้เช่นกัน เนื่องจากการที่จะกำหนดบทบาทของลานกุศลเรศเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาไปในแนวทางเพื่อเปิดรับกิจกรรมจากภายนอกมากขึ้นตามแผนและบทบาทที่คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์หรือนโยบายด้านการท่องเที่ยวได้กำหนดแนวทางไว้จึงเป็นเรื่องยาก เนื่องจากมีโอกาสที่จะส่งผลกระทบกับความเป็นส่วนตัว ความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนโดยตรง

อีกประการหนึ่งคือโดยรอบชุมชนแพรงกุศรนั้นเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ร้านค้า และสถานที่สำคัญ เช่น กระทรวงมหาดไทย ศาลเจ้าพ่อเสือ แต่ถนนโดยรอบไม่สามารถจอดรถได้ จึงทำให้ผู้มาใช้บริการสถานที่ต่างๆบางส่วนใช้ชุมชนแพรงกุศรและบริเวณลานกุศลเรศเป็นที่จอดรถ

ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านความแออัด ไม่สะดวก ปัญหาด้านมลพิษ ปัญหาด้านความปลอดภัยและ ปัญหาด้านทัศนียภาพแก่ลานภูเรศและชุมชน

1.2 ด้านลักษณะทางกายภาพ จากการสำรวจสภาพปัจจุบันของลานภูเรศจะพบว่า พื้นที่ลานในส่วนที่เป็นพื้นลาดแข็งซึ่งเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมหลักของลาน โลงนั้นมีส่วนที่เท่ากับพื้นที่ส่วนที่เป็นต้นไม้และสนามหญ้า ซึ่งทำให้การรองรับกิจกรรมและผู้ใช้ได้ไม่มากและหลากหลายอย่างที่น่าจะเป็น ประกอบกับรูปร่างของพื้นที่ส่วนที่เป็นพื้นลาดแข็งนั้นเป็นรูปร่างที่ไม่เหมาะสมกับการรองรับกิจกรรมที่มีคนมากมาย และส่วนที่เป็นสนามหญ้าและต้นไม้ นั้นขาดการดูแลรักษาที่ดีทำให้เกิดความทรุดโทรมไม่สวยงาม ปัญหาอีกประการที่พบจากการสำรวจคือการใช้พื้นที่ลานเป็นที่รวมขยะและจอร์จนต์ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบและความสะอาดเรียบร้อยของพื้นที่

1.3 ด้านสภาพแวดล้อม ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อลานภูเรศนั้นมีดังนี้

1.3.1 ความสะอาด โดยรอบลานภูเรศนั้นมีร้านอาหารอยู่บนลานและโดยรอบ ทั้งกลางวันและกลางคืน ทำให้มีการใช้พื้นที่ลานในการตั้งโต๊ะรับประทานอาหารหรือนำอาหารเข้ามานั่งรับประทานในลาน และเนื่องจากขาดการควบคุมและจัดการที่ดีทำให้เกิดขยะขึ้นในพื้นที่ลานและพื้นที่โดยรอบ และประกอบกับลานภูเรศเป็นลานเปิดทำให้มีสุนัขจรจัดเข้ามาอุจจาระ จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ลานภูเรศลดความสวยงามและน่าใช้ลง

1.3.2 รถยนต์ เนื่องจากอาคารในชุมชนแพ่งภูธรซึ่งล้อมรอบลานภูเรศอยู่นั้นเป็นอาคารพาณิชย์ไม่มีที่จอดรถ ทำให้ผู้อยู่อาศัยต้องนำรถยนต์มาจอดไว้บนถนนรอบลานภูเรศ รวมทั้งมีผู้ที่มารับประทานอาหารในร้านอาหารในชุมชนและผู้ที่มาทำกิจกรรมในส่วนราชการและร้านค้าโดยรอบชุมชนแพ่งภูธรซึ่งไม่สามารถหาที่จอดรถริมถนนใหญ่ได้ ได้นำรถยนต์มาจอดในบริเวณถนนรอบๆลาน รวมไปถึงบนพื้นที่ลาน ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีต่อลานภูเรศ บดบังทัศนียภาพของลานทำให้ไม่สามารถเห็นลานได้ชัดเจนจึงไม่เข้ามาใช้ลานเพราะเข้าใจว่าเป็นที่จอดรถ ทำให้ผู้ที่ใช้ลานอยู่มีความรู้สึกอึดอัด แออัดในการใช้งานเนื่องจากไม่สามารถมองสภาพแวดล้อมได้อย่างชัดเจน และยังทำให้ทัศนียภาพของชุมชนแพ่งภูธรถูกลดทอนความสวยงามไปอีกด้วย

ภาพที่ 5.10 ปัญหาทางกายภาพและด้านที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5.11 ปัญหาจิตสำนึกในการใช้งาน

2. สภาพปัญหาด้านสังคม

2.1 ปัญหาจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่ จากการที่มีสถานีอนามัยอยู่กลางชุมชน ชุมชนแพรงภูธรเองมีชื่อเสียงด้านของกินมาแต่เดิม ประกอบกับการที่มีลานโล่งกลางชุมชนซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมหลายๆอย่างเช่นการออกกำลังกาย การใช้เป็นพื้นที่พักผ่อน การใช้เป็นพื้นที่จัดงานเทศกาลต่างๆ โดยมีทั้งทางชุมชนจัดขึ้นเองและการเข้ามาขอใช้พื้นที่จากบุคคลภายนอก รวมไปถึงการอนุญาตให้ใช้เป็นที่ถ่ายทำภาพยนตร์ต่างๆ ทำให้มีการเข้ามาใช้พื้นที่ของบุคคลที่ไม่ได้อยู่อาศัยหรือมีกิจการอยู่ในชุมชนอยู่ตลอดเวลา ทำให้ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยในชุมชนลดน้อยลง และเนื่องจากชุมชนแพรงภูธรเป็นชุมชนเปิดคือมีทางเข้า-ออกที่ไม่สามารถปิดกั้นได้ ทำให้มีคนจรจัดเข้ามาอาศัยพื้นที่ลานภูธรเรศพักผ่อนและหลับนอนในเวลากลางคืน ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยกับคนในชุมชน

2.2 ปัญหาจากความขัดแย้งภายในชุมชน เนื่องจากมีการเข้ามาขอใช้พื้นที่ลานภูธรเรศเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การถ่ายภาพยนตร์ การจัดงานตามเทศกาลต่างๆ โดยเสียค่าเช่าพื้นที่ให้กับคณะกรรมการชุมชน แต่เนื่องจากเกิดความไม่เข้าใจและไม่มีความชัดเจนในเรื่องค่าเช่าพื้นที่ ทำให้เกิดไม่เข้าใจ และความรู้สึกถึงความไม่โปร่งใสของการเก็บค่าเช่า ทั้งระหว่างคณะกรรมการชุมชนกับสถานีอนามัยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน และคณะกรรมการชุมชนกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนบางส่วน ทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความต้องการความเป็นส่วนตัว และความเป็นห่วงเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในหลายระดับของชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบและเป็นปัจจัยที่สำคัญจะต้องพิจารณาในการวางแผนและนโยบายเกี่ยวกับการคงอยู่ ความเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ลานภูธรเรศ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพของลานภูธรเรศในอนาคต

3. สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ

จากการย้ายออกของตลาดนัดสนามหลวง ตลาดใต้รุ่งแพรงภูธร และหน่วยงานราชการ โดยรอบพื้นที่ย่านสามแพรงนั้น ทำให้ชุมชนแพรงภูธรและลานภูธรเรศถูกลดบทบาทและรัศมีการให้บริการลง จากการเป็นพื้นที่ให้บริการและมีชื่อเสียงระดับเมืองกลายเป็นย่านที่ให้บริการเฉพาะคนในชุมชนเป็นหลัก ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนซบเซาลงไม่เฟื่องฟูเหมือนสมัยก่อน

การวิเคราะห์ความต้องการและความคิดของผู้เกี่ยวข้อง

ความต้องการและความคิดของผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความต้องการของชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากพื้นที่ลานโดยตรงนั้นมีความสำคัญกับทิศทางการพัฒนาพื้นที่อย่างมาก เนื่องจากการพัฒนาที่เริ่มมาจากความต้องการของผู้ใช้โดยตรงนั้น ถ้าได้รับการตอบสนองและการสนับสนุนที่สอดคล้องกันจากภาครัฐแล้วจะสามารถเกิดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เพราะสามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างตรงประเด็น และจากการสำรวจภาคสนามโดยการสัมภาษณ์นั้น ทำให้ทราบว่าผู้เกี่ยวข้องที่มีผลต่อการกำหนดบทบาทเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากายภาพของลานภูเรศนั้นอาจแบ่งได้เป็น 3 ฝ่ายหลักๆ ดังนี้ ผู้ใช้ เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน และรัฐ

1. ผู้ใช้

เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญของแต่ละบทบาท หน้าที่ รูปแบบทางกายภาพรวมถึงการคงอยู่ของลานโล่ง ความคิดเห็นของผู้ใช้จากการสัมภาษณ์จึงมีความสำคัญในการกำหนดบทบาทหน้าที่ รูปแบบทางกายภาพในอนาคตของลานโล่ง ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพของตัวลานต่อไปได้อย่างสมบูรณ์และเป็นจริง ผลของการสัมภาษณ์ในที่นี้แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน คือ ความคิดเห็นด้านการรับรู้และการใช้งาน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงลานภูเรศ (รวมไปถึงความคิดเห็นต่อนโยบายต่างๆของภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่) และความคิดเห็นด้านความสำคัญของลานโล่ง (แบบสอบถามแสดงรายละเอียดในภาคผนวก)

1.1 ความคิดเห็นด้านความสำคัญของลานโล่ง จากผลการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่ทั้งที่เป็นผู้อยู่อาศัยและไม่ได้อยู่อาศัยในชุมชนยังมีความเห็นว่า ลานโล่งมีความสำคัญกับชุมชนและเมืองในเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป แม้ส่วนใหญ่จะยังไม่เข้าใจนิยามของคำว่าลานโล่งอย่างถูกต้อง โดยส่วนใหญ่ของผู้ที่เห็นความสำคัญจะให้เหตุผลในเรื่องของการทำให้เกิดพื้นที่ว่างลดความแออัดของชุมชน และใช้เป็นที่ทำกิจกรรมชุมชน

โดยผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ให้ความสำคัญต่อลานโล่งนั้นเพราะเห็นว่ามีความซ้ำซ้อนกับลานและสวนใกล้เคียง และมีการจัดการที่ยังไม่ดีพอ ซึ่งไม่ใช่เหตุผลที่ชี้ถึงการไม่ต้องการลานโล่ง ทำให้สรุปได้ว่าความต้องการของคนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญและอยากให้มีลานภูเรศอยู่

ต่อไป แต่ต้องมีการจัดการ การวางแผนในด้านต่างๆให้ชัดเจนและเป็นระเบียบกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.2 ความคิดเห็นด้านการรับรู้และการใช้งาน ความคิดเห็นด้านการรับรู้แบบสัมภาษณ์ มุ่งประเด็นไปถึงเรื่องการรับรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ ภาพลักษณ์ และบทบาทของลานภูเรศโดยเชื่อมโยงผ่าน เอกลักษณ์ ภาพลักษณ์ และบทบาทของชุมชนแพรงภูธร แม้ชุมชนแพรงภูธรจะมีชื่อเสียงในด้านร้านอาหารแต่โดยส่วนใหญ่แล้วมีความรู้สึกที่ชุมชนแพรงภูธรนั้นเป็นชุมชนพักอาศัยที่เงียบสงบ อยู่กันแบบครอบครัว มีวิถีชีวิตและสถาปัตยกรรมที่มีความเก่าแก่ จึงส่งผลทำให้การรับรู้ต่อลานภูเรศนั้นเป็นลานของชุมชนพักอาศัย ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่มีส่วนในความเป็นชุมชนแพรงภูธร จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าลานภูเรศโดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพ มีผลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนแพรงภูธรเป็นอย่างมาก เช่น ผู้ที่ให้สัมภาษณ์ว่าชุมชนแพรงภูธรนั้นเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ล้อมโอบ จะมองลานภูเรศว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนสงบ คุตฤคโอบ และไม่มีจัดการที่ดีทำให้ชุมชนมีความไม่เรียบร้อย จึงสามารถสรุปได้ว่าลักษณะทางกายภาพของลานภูเรศมีผลต่อภาพลักษณ์ของชุมชนแพรงภูธรเป็นอย่างมาก

ส่วนในด้านการใช้งานนั้น ร้อยละแปดสิบของผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยหรือมีกิจการในชุมชนแพรงภูธรเคยได้เข้ามาใช้ลานสำหรับทำกิจกรรมต่างๆเป็นประจำ เช่น ออกกำลังกาย พบปะระหว่างคนในชุมชน เป็นต้น และจากการสังเกตสามารถเห็นคนภายนอกชุมชนเข้ามาใช้งานอยู่เป็นประจำ ทั้งผู้ที่มาขอใช้สถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์ ผู้ที่มาใช้พื้นที่นั่งรับประทานอาหาร ทำให้สามารถกล่าวได้ว่ายังมีการใช้งานบนพื้นที่ลานอย่างสม่ำเสมอ

1.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงลานภูเรศ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าสภาพทางกายภาพที่ผู้ใช้ต้องการให้มีการปรับปรุงเป็นอันดับแรกคือเรื่องความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และความสะอาดของพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดความไม่น่าใช้เข้าไปงาน ลำดับรองลงมาเป็นเรื่องของแสงสว่างซึ่งมีผลกับการใช้งานเวลากลางคืนและความปลอดภัยในการใช้งาน แต่จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาของลานภูเรศนั้นทำให้ทราบถึงสิ่งที่ควรจะต้องปรับปรุงเพิ่มเติมจากเดิม คือเรื่องการจัดการ ทั้งการใช้สอยที่มีรถยนต์เข้าไปจอดในพื้นที่ลานทำให้เกิดการใช้ลานผิดวัตถุประสงค์ และการจัดหางบประมาณในการบำรุงรักษา

2. เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน

สภากาชาดไทย ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องหลักที่จะส่งผลถึงการคงอยู่ของลานภูเรศ เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในการคงอยู่ พัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงบทบาทและรูปแบบทางกายภาพของลานภูเรศ จากการสัมภาษณ์หัวหน้าสถานีกาชาดที่ 2 นั้นพบว่าทางสถานีกาชาดมีโครงการจะเปลี่ยนสถานีกาชาดเป็นโรงพยาบาลย่อยเนื่องจากอาคารเดิมที่ให้บริการประชาชนอยู่นั้นคับแคบไม่สามารถรองรับประชาชนผู้มาใช้บริการได้อย่างเพียงพอและสะดวกสบาย สถานีกาชาดจึงมีความต้องการที่จะนำพื้นที่ลานภูเรศไปใช้ในการก่อสร้างอาคาร แต่เนื่องจากยังไม่สามารถทำการตกลงกับชุมชนเรื่องการขอพื้นที่คืนได้จึงทำให้ยังไม่สามารถก่อสร้างอาคารเต็มพื้นที่ได้ แม้จะมีการสร้างอาคารเพิ่มเติมในพื้นที่เดิมไปแล้ว 1 อาคาร แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการรองรับผู้ป่วยที่มาใช้บริการ ทำให้โครงการขอพื้นที่คืนยังคงเป็นความต้องการของทางสถานีกาชาดต่อไป และจากการสัมภาษณ์ผู้ใช้งานนั้นทำให้ทราบว่า ร้อยละ 60 ของผู้ให้สัมภาษณ์เห็นด้วยในการที่สภากาชาดจะนำพื้นที่ไปสร้างอาคารด้วย แต่ไม่ต้องการให้ใช้พื้นที่ทั้งหมดของลานไปในการสร้างอาคาร เพราะเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ชุมชนทางหนึ่ง และเกิดความเบื่อหน่ายการจัดการของเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยของลาน แต่ยังมีความต้องการให้คงพื้นที่โล่งบางส่วนไว้

3. รัฐ

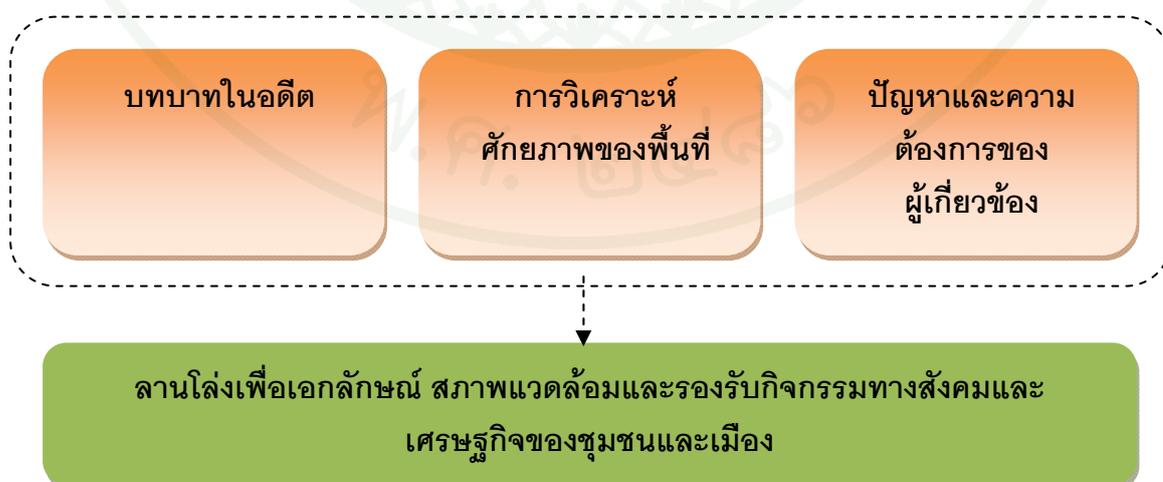
ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและแผน หรือกรอบแนวคิดต่างๆ ในหลายๆระดับ ที่มีผลต่อการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง บทบาทและรูปแบบทางกายภาพของลานภูเรศ จากการวิเคราะห์นโยบายและแผน พอจะสรุปได้ว่าตามที่รัฐได้วางบทบาทไว้นั้นชุมชนแพรงภูธรถูกวางให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและลานภูเรศนั้นเป็นส่วนเสริมแล้วช่วยรองรับกิจกรรมต่างๆที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวแต่ก็ ทำให้ทราบว่ารูปแบบทางกายภาพที่ทางรัฐได้ออกแบบเป็นแนวทางมานั้นเกิดขึ้นได้ยากและยังไม่มีการนำมาใช้งานได้จริง แต่จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนแพรงภูธรนั้น ร้อยละ 83 เห็นด้วยกับแผนงานดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าจะสามารถช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจในชุมชนได้ ทำให้สรุปได้ว่าถ้าหากมีการปรับปรุงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของลานภูเรศรวมไปถึงการจัดการในชุมชนแพรงภูธรให้มีความเป็นไปได้และใช้งานได้จริงก็สามารถดำเนินการตามแผนและนโยบายดังกล่าวต่อไปได้

วิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพื้นที่ศึกษาในอนาคต

การวิเคราะห์เพื่อสรุปบทบาทในอนาคตของลานภูเรศซึ่งจะเป็นตัวกำหนดแนวทางการปรับปรุงทางด้านกายภาพของลานซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นั้น จำเป็นจะต้องนำผลสรุปจากการวิเคราะห์ศักยภาพ ความต้องการของผู้ใช้ และข้อจำกัดต่างๆทางด้านกฎหมาย แผนและนโยบายของรัฐที่มีผลต่อพื้นที่ลานภูเรศ มาหาความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง เพื่อที่จะได้มาซึ่งบทบาทของลานภูเรศที่ตรงกับความต้องการของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายซึ่งเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นอันดับแรกและเป็นบทบาทที่เอื้อหรือนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดทั้งต่อพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

1. บทบาท : ลานโล่งเพื่อเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมและรองรับกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนและเมือง

ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพของลานภูเรศในบทต่อไป โดยบทบาท ลานโล่งเพื่อเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมและรองรับกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนและเมือง นั้น ได้จากการวิเคราะห์บทบาทในอดีต วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ ปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อจำกัดต่างๆตามลำดับหัวข้อของการศึกษา(ตามแผนภาพที่ 5.1) ทำให้สามารถสรุปสาเหตุ และปัจจัยที่สำคัญที่มีผลในการนำมาซึ่งบทบาทดังกล่าวได้ดังนี้

ภาพที่ 5.12 สรุปที่มาของบทบาทในอนาคต

2. ปัจจัยที่สำคัญ แบ่งเป็นสองปัจจัยหลักคือ

2.1 ปัจจัยภายนอก

2.1.1 โครงการพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาแนวทางของโครงการพัฒนาต่างๆนั้น มีความชัดเจนว่าได้กำหนดบทบาทของย่านสามแพร่งให้เป็นย่านที่อยู่ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและย่านการค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวหนึ่งของเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งโครงการพัฒนาต่างๆจากภาครัฐนั้นเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากปัจจัยหนึ่งที่จะสามารถกำหนดทิศทางของย่านสามแพร่งรวมถึงลานภูเรศในอนาคต ซึ่งลานภูเรศนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในแผนต่างๆ คือมีบทบาททั้งในด้านความหมาย กายภาพ และด้านกิจกรรม คือเป็นพื้นที่โล่งที่ช่วยส่งเสริมความสวยงาม สภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมและชุมชนสร้างเอกลักษณ์ให้กับย่าน และเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

2.1.2 ความต้องการลานโล่งในเมือง ในปัจจุบันซึ่งองค์ประกอบส่วนที่เป็นอาคารมีมากเกินไปทำให้เมืองเกิดความแออัด การจัดให้มีองค์ประกอบส่วนที่เป็นพื้นที่ลานโล่งหรือการเก็บรักษาพื้นที่ลานโล่งที่มีอยู่ไว้จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดจากความแออัดของเมืองได้เป็นอย่างดีทั้งด้านทัศนียภาพ สภาพแวดล้อม สุขภาพของประชากรและโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการรองรับกิจกรรมต่างๆของประชากรซึ่งในปัจจุบันมีความต้องการพื้นที่สำหรับกิจกรรมภายนอกอาคารเพิ่มมากขึ้น เช่น ออกกำลังกาย พักผ่อน จัดงานเทศกาลต่างๆ ชุมนุมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และจากการวิเคราะห์ศักยภาพของย่านสามแพร่งและลานภูเรศนั้นแสดงให้เห็นว่าตำแหน่งที่ตั้งของลานภูเรศนั้นเหมาะสมที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงเครือข่ายพื้นที่โล่งในเมืองให้สมบูรณ์ได้ทั้งในด้านตำแหน่งที่ตั้ง ขนาด บริบทและรัศมีในการให้บริการ

2.2 ปัจจัยภายใน

2.2.1 ความต้องการของชุมชน ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญมากปัจจัยหนึ่งเนื่องจากเป็นความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดในการพัฒนา จากการวิเคราะห์สรุปความต้องการของผู้ใช้หรือคนในชุมชนนั้นพบว่าผู้ใช้ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของลานภูเรศในหลายๆด้าน และมีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากลานภูเรศทั้งทางตรงคือ ความต้องการในด้านการทำกิจกรรมต่างๆบนพื้นที่ลานทั้งออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ จัดงานเทศกาลต่างๆ พบปะ

ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน และทางอ้อมคือใช้ประโยชน์จากสถานในด้านของสภาพแวดล้อมชุมชน และในด้านเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะความคิดเห็นของชุมชนที่ไปในแนวทางเห็นด้วยกับบทบาทของพื้นที่ย่านสามแพร่งที่แผนพัฒนาต่างๆของรัฐเสนอนั้นทำให้เกิดความสอดคล้องกันของปัจจัยภายนอกและภายในในการกำหนดบทบาทการพัฒนาซึ่งมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือเกิดจากความต้องการของชุมชนและมีการตอบสนองที่ถูกต้องของนโยบายของรัฐ

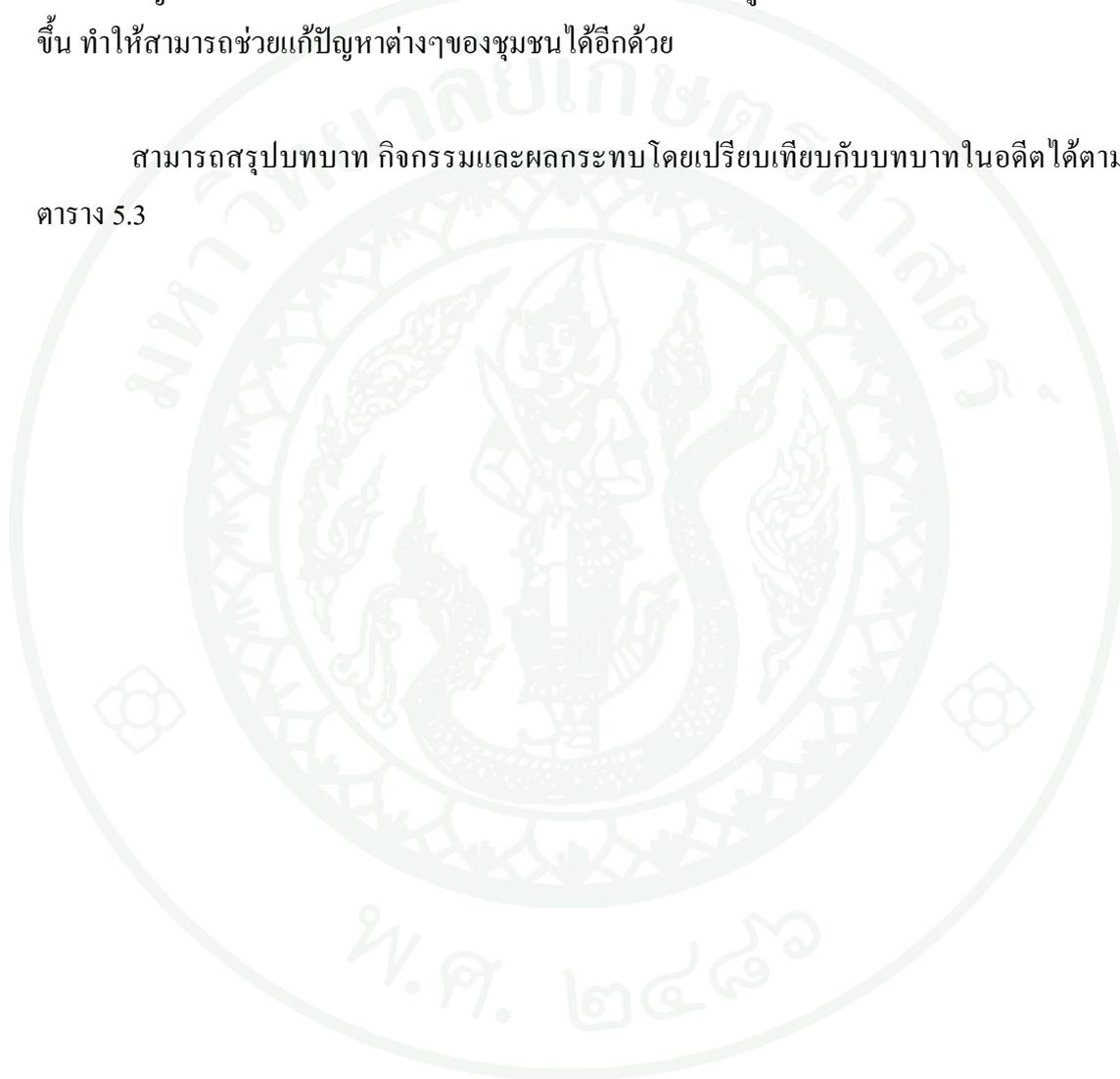
2.2.2 ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน และความต้องการของสถาปนาชาติไทยซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการกำหนดบทบาทเพื่อการพัฒนาพื้นที่ลาน เนื่องจากความต้องการของสถาปนาชาติไทยในการใช้ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งลานภูเรศในการสร้างอาคารเพิ่มเติมเพื่อรองรับผู้ใช้บริการที่มีมากขึ้นของสถานีอนามัย ซึ่งขัดแย้งกับความต้องการของชุมชนแพร่งภูธรที่ต้องการพื้นที่โล่งสาธารณะ และการเกิดข้อขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายซึ่งมีความต้องการที่แตกต่างกันที่ทับซ้อนกันแต่ไม่มีการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและหาทางออกร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมทำให้เกิดการหยุดชะงักของการพัฒนาพื้นที่ลาน มีผลให้การใช้งานพื้นที่ของทั้งสองฝ่ายไม่มีความชัดเจนและเต็มศักยภาพของพื้นที่และนำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ ในชุมชนอีกด้วย การกำหนดบทบาท แนวทางแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ที่ชัดเจนจึงมีความสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง

2.2.3 การคงเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชน ตามแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น การเก็บรักษาเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งต้องมีการจัดการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการกิจกรรมภายในชุมชน และจากการศึกษาทัศนียภาพและพื้นที่จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่เป็นที่ว่างสามารถช่วยส่งเสริมเมืองหรือชุมชนมีรูปแบบทางกายภาพแตกต่างกันในแต่ละชุมชนด้วยความแตกต่างของรูปแบบที่ว่างนั้นๆ และความแตกต่างเหล่านี้ทำให้เกิดความทรงจำและเอกลักษณ์ของแต่ละเมืองหรือชุมชน ดังจะเห็นได้จากชุมชนแพร่งภูธรซึ่งมีเอกลักษณ์ทางกายภาพที่ชัดเจนคือเป็นอาคารพาณิชย์สองชั้น มีลานโล่งใจกลางชุมชน ดังนั้นการอนุรักษ์ลานภูเรศถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ชุมชนแพร่งภูธรเป็นอย่างมาก

2.2.4 การถูกลดความสำคัญ จากการศึกษาพัฒนาการและบทบาทในอดีตนั้นกล่าวได้ว่าย่านสามแพร่งและลานภูเรศในปัจจุบันนั้นถูกลดบทบาทความสำคัญต่อเมืองในการเป็นย่านการค้าบริการ และพื้นที่รองรับการค้าต่อเนื่องจากส่วนการท่องเที่ยวอื่นๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์ จาก

ที่เคยมีรัฐมีการให้บริการในระดับเมือง จากสนามหลวง ริมคลองคูเมือง จนถึงย่านเสาชิงช้า แต่ปัจจุบันยานสามแพร่งและลานภูธรเรศนั้นส่วนใหญ่จะให้บริการแก่ผู้อยู่อาศัยในย่านเองเป็นหลัก และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการบ้าง ทำให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจชุมชน และการขาดจุดเชื่อมต่อของเมือง การกำหนดบทบาทในอนาคตของลานภูธรเรศดังกล่าวนี้ จะช่วยให้พื้นที่ให้กลับมา มีความสำคัญต่อย่านและเมืองได้มากขึ้นและสามารถให้บริการแก่ผู้ใช้ได้มากขึ้นและหลากหลายมากขึ้น ทำให้สามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆของชุมชนได้อีกด้วย

สามารถสรุปบทบาท กิจกรรมและผลกระทบโดยเปรียบเทียบกับบทบาทในอดีตได้ตามตาราง 5.3

ตารางที่ 5.3 สรุปบทบาทและกิจกรรมของพื้นที่ศึกษาในอนาคต

ช่วงเวลา	บทบาท(ชุมชน)	บทบาท(ลานภูเรศ)	ผู้ใช้พื้นที่	กิจกรรม	ผลต่อชุมชน
พ.ศ.2440-2489	ย่านอยู่อาศัย	พื้นที่โล่ง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานีอนามัย	1. พักผ่อนหย่อนใจ	1. ชุมชนมีที่พักผ่อน 2. ชุมชนมีเอกลักษณ์
พ.ศ.2589-2541	ย่านการค้าและบริการ	1. พื้นที่โล่งเพื่อการค้า 2. อาคารตลาดใต้รุ่ง	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานีอนามัย 3. ผู้ใช้ตลาดนัดสนามหลวง 4. ข้าราชการโดยรอบ	1. กิจกรรมการค้าและบริการ	1. เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น 2. สภาพแวดล้อมชุมชนเสีย 3. เป็นแหล่งมั่วสุม 4. ความปลอดภัยลดลง
พ.ศ.2541-ปัจจุบัน	1. ย่านอยู่อาศัย 2. ย่านการค้าและบริการ 3. ย่านประวัติศาสตร์ และอนุรักษ์	ลานโล่งสำหรับชุมชน	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานีอนามัย 3. ผู้ใช้จากภายนอกชุมชน	1. พักผ่อนหย่อนใจ 2. พบปะสังสรรค์ 3. กิจกรรมทางการเมือง 4. กิจกรรมการค้าและบริการ	1. ชุมชนมีที่พักผ่อน 2. ชุมชนมีเอกลักษณ์ 3. เศรษฐกิจชุมชนแย่ลง 4. สภาพแวดล้อมดีขึ้น 5. ความปลอดภัยดีขึ้น 6. จัดแข่งกับเจ้าของที่ดิน
อนาคต	1. ย่านอยู่อาศัย 2. ย่านการค้าและบริการ 3. ย่านท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์	ลานเพื่อเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมและ รองรับกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจ	1. คนในชุมชน 2. ผู้ให้บริการสถานีอนามัย 3. ผู้ใช้จากภายนอกชุมชน 4. นักท่องเที่ยว	1. พักผ่อนหย่อนใจ 2. พบปะสังสรรค์ 3. กิจกรรมทางการเมือง 4. กิจกรรมการค้าและบริการ 5. กิจกรรมเชิง ศิลปวัฒนธรรม	1. ชุมชนมีที่พักผ่อน 2. ชุมชนมีเอกลักษณ์ 3. เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น 4. สภาพแวดล้อมดีขึ้น 5. ความปลอดภัยมากขึ้น 6. เลิกขัดแย้งกับเจ้าของที่ดิน

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา

สรุปหลักการและเหตุผล

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและลานโล่ง ทำให้สรุปได้ว่า พื้นที่โล่งในเมืองนั้นมีความสำคัญอย่างมากกับเมืองและชุมชนเมือง ทั้งในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของเมืองหรือชุมชนเมืองนั้นๆ รวมไปถึงมีผลหรืออิทธิพลต่อพฤติกรรม ความเป็นอยู่และกิจกรรมของประชากรในเมืองอีกด้วย ซึ่งความสำคัญ รูปแบบและบทบาทหน้าที่ของพื้นที่โล่งนั้นแปรเปลี่ยนไปตามความสัมพันธ์ระหว่างบริบทในด้านต่างๆของเมืองหรือชุมชนเมืองนั้นๆกับพื้นที่โล่ง

โดยลานโล่งซึ่งจัดเป็นพื้นที่โล่งในเมืองประเภทหนึ่งนั้นจึงมีความสัมพันธ์ เกี่ยวโยง และมีอิทธิพลต่อเมืองและชุมชนเมืองนั้นๆ ทั้งในด้านกายภาพ ด้านความเป็นอยู่และมีผลในเชิงพฤติกรรมทางสังคมกับเมืองหรือชุมชนเมืองนั้นๆ กล่าวคือ นอกจากลานโล่งจะช่วยให้ชุมชนนั้นๆ มีเอกลักษณ์ทางกายภาพจากความสัมพันธ์ของพื้นที่อาคารกับพื้นที่ว่างของอาคารและเมือง มีทัศนียภาพที่สวยงามจากการเปิดมุมมองของเมือง สร้างระยะการมองและส่งเสริมความสวยงาม ความสำคัญของอาคาร และมีสภาพแวดล้อมที่ดีอันเป็นผลมาจากการลดความแออัดของเมือง แล้วนั้น ลานโล่งยังถือเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยตามหลักการการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมนั้นระบุว่า โอกาสที่พฤติกรรมทางสังคมจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับโอกาสที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพจะส่งเสริมหรือขัดขวางพฤติกรรมนั้นๆ เช่น การที่คนในชุมชนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สามารถมองเห็นซึ่งกันและกันได้ง่ายจะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ง่ายขึ้น และถ้ามีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีพื้นที่สาธารณะที่สามารถให้คนในชุมชนใช้ร่วมกัน โอกาสในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันในเมืองบวกหรือช่วยเหลือกัน และนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะชุมชนเก่าหรือชุมชนประวัติศาสตร์ซึ่งมีทั้งองค์ประกอบด้านอาคารและด้านวิถีชีวิตซึ่งจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบส่วนที่ช่วยส่งเสริมทั้งอาคาร วิถีชีวิต และกิจกรรมที่จะทำให้ชุมชนคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษากรณีศึกษา ลานภูเรศ ลานโล่งกลางชุมชนแพรงภูธรซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนเก่าที่มีทั้งองค์ประกอบด้านอาคารซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์และวิถีชีวิตชุมชนมาอย่างยาวนานย่านหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและพัฒนาการของพื้นที่ทั้งในเชิงกายภาพและบทบาทที่มีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อชุมชนแพรงภูธร รวมทั้งข้อมูลและสภาพปัจจุบัน ทำให้เห็นภาพของความสัมพันธ์และอิทธิพลของลานโล่งต่อชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ตั้งแต่การที่ชาวชุมชนแพรงภูธรเห็นความสำคัญของพื้นที่สาธารณะของชุมชนและเกิดการรวมตัวกันดำเนินการจัดสร้างลานภูเรศโดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ความเป็นชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อนความสามัคคีในชุมชนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง และจากการที่ยังมีการใช้งานที่หลากหลายและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้สรุปได้ว่าการคงอยู่ของลานภูเรศนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นชุมชนแพรงภูธรเป็นอย่างมาก ดังนั้นการวางแผนจัดการและพัฒนาทางกายภาพของลานภูเรศที่ดีนั้นจะสามารถช่วยให้ลานภูเรศสามารถตอบสนองความต้องการทางกิจกรรม ด้านความเป็นอยู่ พฤติกรรมทางสังคมและสภาพแวดล้อมของชุมชนแพรงภูธรได้ดียิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์และสรุปศักยภาพของพื้นที่นั้นยังชี้ให้เห็นว่าลานภูเรศนั้นสามารถรองรับกิจกรรมและเป็นส่วนเสริมกิจกรรมต่างๆในระดับเมืองได้ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อทั้งระดับเมืองและระดับชุมชน ในบทบาทลานโล่งเพื่อเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมและรองรับกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนและเมือง

ทิศทางการเสนอแนวทางการพัฒนา

จากการวิเคราะห์และกำหนดบทบาทของลานภูเรศในอนาคตให้เป็น ลานโล่งเพื่อเอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมและรองรับกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนและเมือง นั้น แนวทางการพัฒนาทางกายภาพของลานเพื่อให้เป็นไปตามบทบาทที่กำหนดไว้ นั้น ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลักของลานโล่ง แนวทางที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่ และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ ชุมชน และเมืองในด้านต่างๆ กล่าวคือนอกจากแนวทางการพัฒนาทางกายภาพโดยตรงเพื่อให้เกิดความสวยงามแล้วนั้น ยังต้องคำนึงถึงความต้องการในการใช้งานของผู้ใช้และการพัฒนาระบบกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เกิดลานโล่งสาธารณะที่สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดโดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ในการนำแนวทางที่นำเสนอไปปฏิบัติ และนอกจากด้านกิจกรรมแล้วนั้นยังต้องเป็นแนวทางที่สามารถทำให้พื้นที่ลานภูเรศช่วยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้เด่นชัดขึ้นทั้งในด้านสภาพแวดล้อม คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจ ดังนั้นการกำหนดทิศทางการเสนอแนวทางการ

พัฒนาจึงมีความสำคัญในการเป็นกรอบแนวคิดเพื่อให้การเสนอแนวทางการพัฒนาสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง แก้ปัญหาที่มีอยู่และส่งเสริมศักยภาพในด้านต่างๆของพื้นที่ได้อย่างตรงเป้าหมายและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยผู้วิจัยได้สรุปทิศทางการเสนอแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ด้านดังนี้

1. ด้านสภาพแวดล้อม

แนวทางการพัฒนาที่จะเสนอนั้นจะต้องสามารถช่วยพัฒนาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมในชุมชนซึ่งเป็นผลที่สามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุดจากการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคม กล่าวคือ

1.1 ต้องช่วยส่งเสริมความสำคัญและความสวยงามของชุมชน รวมทั้งแนวอาคารอนุรักษ์ในชุมชนให้มีความสวยงามมากขึ้น เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยภาพรวมของชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งการพัฒนาที่ดีในระดับชุมชนย่อมส่งผลต่อการพัฒนาในระดับย่าน ดังนั้นการหาแนวทางการพัฒนาในระดับชุมชนนั้นจึงไม่ใช่การแก้ปัญหาเฉพาะในตัวชุมชนเท่านั้นแต่ยังสามารถช่วยแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมในระดับย่าน และส่งผลต่อสภาพแวดล้อมในระดับเมืองในที่สุด

1.2 ต้องนำไปสู่การก่อให้เกิดความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในชุมชน รวมถึงความปลอดภัยทั้งในการใช้งานและต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

1.3 ก่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ลานและพื้นที่ต่อเนื่องให้เกิดความเหมาะสมในการรองรับกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นในอนาคต เป็นการปรับปรุงสภาพทางกายภาพเพื่อให้ตอบรับกับบทบาท ความต้องการของผู้ใช้และแผนพัฒนาต่างๆทั้งในระดับชุมชน ไปจนถึงระดับเมือง ซึ่งจะมีผลช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆในระดับย่านดังที่ได้กล่าวในบทวิเคราะห์

2. ด้านสังคม

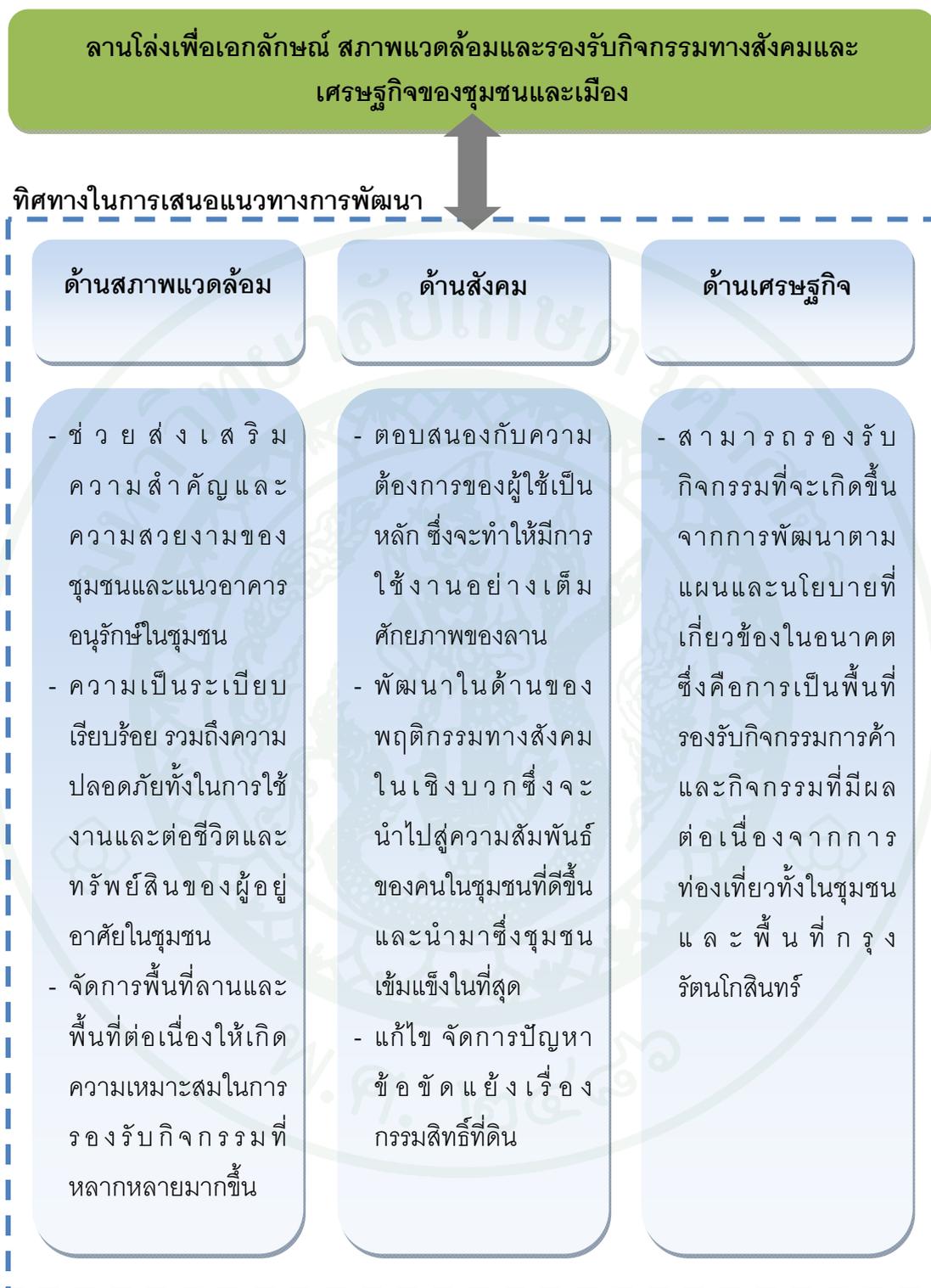
2.1 แนวทางการพัฒนาที่จะเสนอนั้นจะต้องตอบสนองกับความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก ซึ่งจะทำให้มีการใช้งานอย่างเต็มศักยภาพของลาน

2.2 สามารถช่วยพัฒนาสภาพสังคมในชุมชนแพรงภูธรและชุมชนโดยรอบ ทั้งในด้านของพฤติกรรมทางสังคมในเชิงบวกซึ่งจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ดีขึ้นและนำมาซึ่งชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

2.3 ต้องสามารถแก้ไขหรือจัดการปัญหาข้อขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินและการใช้พื้นที่ระหว่างชุมชนกับสภาเทศบาลไทยได้

3. ด้านเศรษฐกิจ

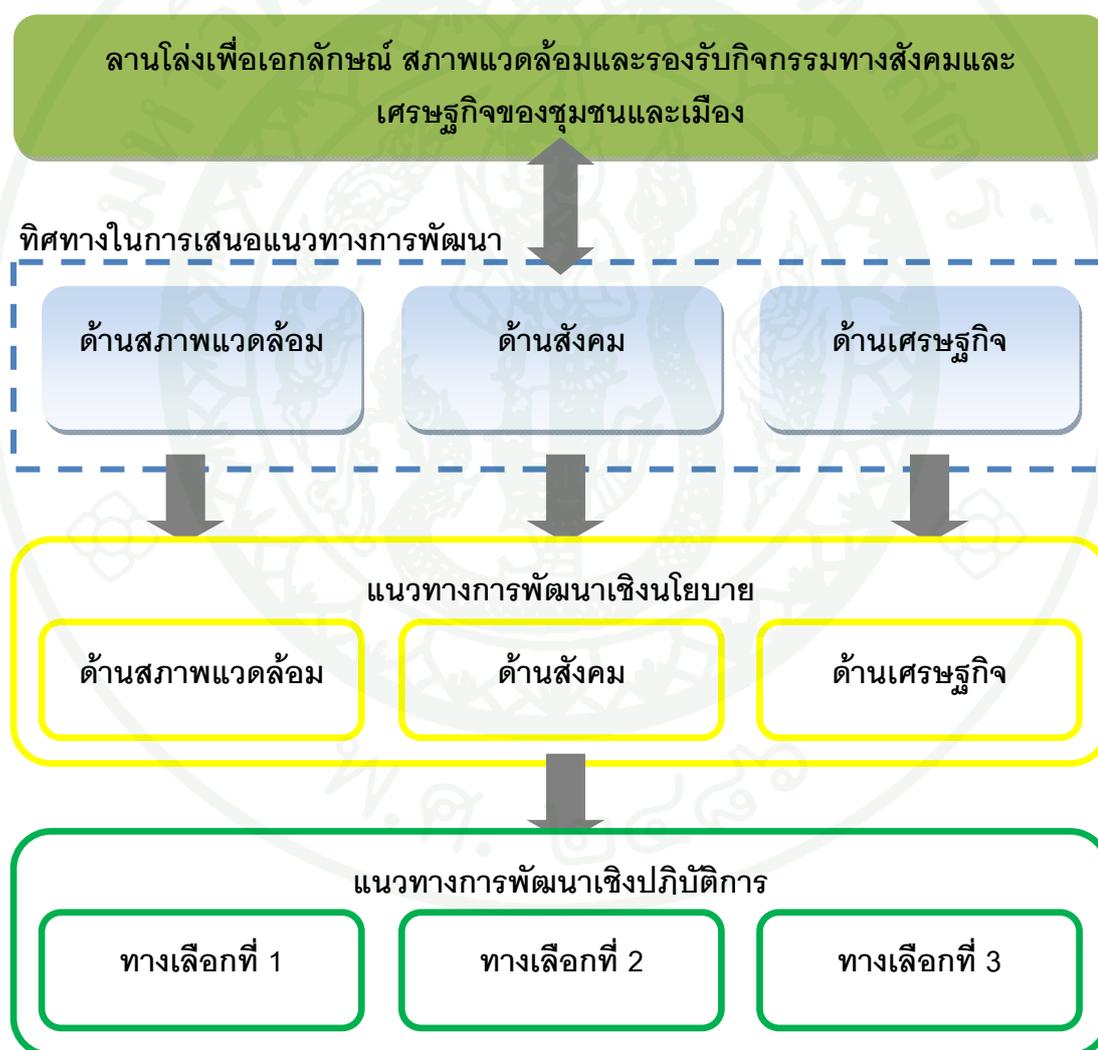
การพัฒนาทางกายภาพที่จะเกิดขึ้นนั้น ต้องสามารถรองรับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องในอนาคต ซึ่งคือการเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมการค้าและกิจกรรมที่มีผลต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวทั้งในชุมชนและพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมในการดำเนินกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้มากขึ้น อันจะนำมาซึ่งเศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นด้วย

ภาพที่ 6.1 สรุปแนวคิดในการเสนอแนวทางการพัฒนา

แนวทางการพัฒนา

การเสนอแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของลานภูเรศนั้น เพื่อให้สามารถตอบสนองกับความต้องการของชุมชนและเป็นการนำกรอบแนวคิดจากทิศทางการเสนอแนวทางการพัฒนามาต่อยอด ขยายความ และกำหนดเป็นแนวทางในเชิงการนำไปใช้จริง จึงแบ่งแนวทางออกเป็น 3 ด้านตามกรอบแนวคิด โดยแบ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6.2 สรุปรอบแนวคิดแนวทางการพัฒนา

1. แนวทางการพัฒนาเชิงนโยบาย

โดยแบ่งแนวทางเป็น 3 ด้าน คือ

1.1 นโยบายที่มีผลด้านสภาพแวดล้อม

1.1.1 นโยบายการพัฒนาทางกายภาพลานภูเรศ เป็นการเสนอนโยบายการพัฒนาเฉพาะส่วนที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ของลานภูเรศซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักของงานวิจัยครั้งนี้ โดยจากการวิเคราะห์พบว่าบทบาทในอนาคตของลานภูเรศนั้นนอกจากจะต้องสามารถรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย คือ กิจกรรมสันทนาการในวันปกติ เช่น พักผ่อน เล่นกีฬา เป็นต้น กิจกรรมในงานเทศกาลพิเศษต่างๆ เช่น วาดภาพ เล่นดนตรี ออกกำลังกาย เป็นต้น และกิจกรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวแล้วนั้นยังต้องสามารถส่งเสริมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนอีกด้วย ดังนั้นลักษณะทางกายภาพจึงต้องเน้นความเรียบง่ายของบริเวณเพื่อความยืดหยุ่นในการรองรับกิจกรรม มีบริเวณที่เป็นพื้นที่ให้ร่มเงาเพื่อการพักผ่อนอยู่ด้วย และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ง่ายต่อการดูแลรักษา

1.1.2 กำหนดพื้นที่ในการใช้งานสำหรับกิจกรรมแต่ละประเภท จากการศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนลานภูเรศโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกิดเป็นประจำทุกวันทำให้สามารถแบ่งประเภทกิจกรรมได้เป็น 3 ประเภท คือ 1. กิจกรรมการออกกำลังกาย 2. กิจกรรมเพื่อการพักผ่อน 3. กิจกรรมตั้งโต๊ะขายอาหาร ซึ่งเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยต้องมีการกำหนดพื้นที่ของกิจกรรมแต่ละประเภทบนพื้นที่ลาน โดยเฉพาะการตั้งโต๊ะขายอาหารซึ่งมีผลอย่างชัดเจนกับความสะอาดทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ลานและชุมชน

1.1.3 จัดให้มีการจัดการเรื่องการดูแลรักษา บำรุงซ่อมแซมลานอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ทั้งด้านงบประมาณและผู้ดูแล โดยควรประสานความร่วมมือกันระหว่างชุมชนแพรงภูธร ซึ่งเป็นผู้ใช้งานหลักและผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากลาน สถานีอนามัยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมไปถึงการจัดหางบประมาณในการดูแลพื้นที่สาธารณะในเมือง โดยตั้งคณะผู้ดูแลพื้นที่ขึ้นจากทั้งสามส่วนซึ่งจะทำให้เกิดความโปร่งใสและชัดเจนในการดูแลรายได้ที่เกิดจากลานและงบประมาณที่กรุงเทพมหานครจัดสรรไว้เพื่อนำมาดูแลลานภูเรศและสภาพแวดล้อมของลาน และยังสามารถลดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับกรรมการชุมชนอันเกิดจากความไม่โปร่งใสในเรื่องการบริหารได้อีกด้วย

1.1.4 นโยบายการพัฒนาทางเท้าและการสัญจรภายในพื้นที่ และพื้นที่ต่อเนื่อง จากสภาพทางกายภาพในปัจจุบัน ถนนและทางเท้าภายในบริเวณชุมชนซึ่งล้อมรอบลานภูธรอยู่นั้น ถือเป็นพื้นที่โล่งสาธารณะที่ต่อเนื่องกับตัวลาน ซึ่งการจัดการพื้นที่ดังกล่าวทำให้เพิ่มความยืดหยุ่นในการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชน และยังทำให้สภาพแวดล้อมภาพรวมดีขึ้นด้วย ประกอบกับแนวโน้มของเมืองในปัจจุบันมีความต้องการลดปริมาณการใช้รถยนต์ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการใช้ขนส่งสาธารณะ รวมถึงการเดินเท้าและจักรยาน ทำให้แนวนโยบายการพัฒนาระบบทางเท้าและการสัญจรภายในพื้นที่มีดังนี้

ก. ควบคุมการจอดรถยนต์ โดยกำหนดพื้นที่จอดรถสำหรับผู้อยู่อาศัยและผู้เข้ามาใช้พื้นที่ให้ชัดเจนและเป็นระเบียบ

ข. จัดระบบการจราจรภายในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นพัฒนาทางเดินเท้า มากกว่าการพัฒนาการสัญจรโดยพาหนะ โดยทำงานปรับปรุงสภาพทางเท้าในพื้นที่และปิดถนนบางส่วนทำเป็นทางเดินแต่ยังคงสัญจรโดยจักรยานได้

ค. จัดระบบทางเดินเท้าให้เชื่อมต่อไปยังจุดรวมกิจกรรมที่สำคัญอื่นๆ ในระดับย่าน ส่งเสริมระบบทางเดินเท้าให้เชื่อมต่อถึงกันระหว่างโครงข่ายพื้นที่โล่งโดยรอบ โดยมุ่งเน้นความสะดวกและปลอดภัย

ง. จัดระเบียบการขายสินค้าที่กีดขวางทางเดินเท้า หาบเร่แผงลอย รวมถึงการติดตั้งป้ายโฆษณา เพื่อเกิดความเป็นระเบียบ โดยต้องไม่รบกวนวิถีชีวิตและรูปแบบการบริการดั้งเดิม

1.1.5 สร้างจิตสำนึกในการใช้พื้นที่สาธารณะ จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่พบว่าพื้นที่ลานและพื้นที่ต่อเนื่องยังมีความไม่เรียบร้อยทั้งที่เกิดจากความจำเป็น เช่น การจอดรถรอบๆบริเวณลานและในบางโอกาสนั้นมีการใช้พื้นที่บนลานเป็นที่จอดรถ และที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะของผู้ใช้ เช่น การนำภาชนะมาทำความสะอาดในพื้นที่ลาน การเข้ามาใช้ลานแล้วทิ้งขยะและเศษอาหารไว้ในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาด้านความสะอาด และทัศนียภาพของพื้นที่ลานและชุมชน

ดังนั้นการรณรงค์สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องในการใช้พื้นที่สาธารณะแก่ผู้ใช้ซึ่งเป็นการทำให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะ รับรู้ถึงผลดีผลเสียของพฤติกรรมการใช้งานในแต่ละรูปแบบ และเกิดความเข้าใจในการใช้งานพื้นที่สาธารณะ จึงเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่สามารถทำให้เกิดความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยกับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

1.2 นโยบายที่มีผลส่งเสริมด้านสังคม

1.2.1 แก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจากที่ดินในชุมชนแพรงภูธรนั้นถูกแบ่งกรรมสิทธิ์ออกเป็นหลายเจ้าของ ซึ่งที่ตั้งของลานภูธรซึ่งเป็นพื้นที่กลางชุมชนนั้นเป็นที่ของสภาภาคชาติไทยซึ่งมีความต้องการใช้พื้นที่เช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดินตามที่ได้กล่าวไปแล้วในบทวิเคราะห์ ดังนั้นการจัดการปัญหาข้อขัดแย้งดังกล่าวจะทำให้เกิดความชัดเจนและประโยชน์ร่วมกันทั้งฝ่ายสภาภาคชาติไทยและชุมชน โดยการจัดการประโยชน์จากพื้นที่ทั้งในด้านผลประโยชน์ที่ได้รับจากการขอใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมของคนภายนอก และด้านพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมของทั้งสองฝ่าย

1.2.2 จัดการพื้นที่เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนมากขึ้น

ก. ปรับปรุงและพัฒนาทางด้านกายภาพของลานภูธรเกิดความปลอดภัยในการใช้งาน ในทุกช่วงเวลา

ข. จากการศึกษาพบว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น การปรับปรุงและพัฒนาทางด้านกายภาพของลานภูธรทำให้มีความโปร่ง โล่ง จนผู้อยู่อาศัยทั้งสองฝั่งของลานสามารถมองเห็นกันได้ง่ายนั้นจะสามารถช่วยส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมทางสังคมในเชิงบวกขึ้นได้ ทำให้เกิดความเป็นเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดการช่วยกันสอดส่อง ดูแลทรัพย์สินและความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดความปลอดภัยในชุมชน และเกิดชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

1.3 นโยบายที่มีผลส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ

1.3.1 ผลักดันโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม จากการศึกษาและวิเคราะห์โครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ทำให้พบว่าโครงการต่างๆมีแนวทางเน้นในการควบคุม รักษาคุณค่าทางกายภาพ และมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงด้านกายภาพเป็นหลัก ซึ่งมีผลต่อการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยโดยตรง และขาดขั้นตอนในการให้ผู้อยู่อาศัยเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาต่างๆ ทำให้โครงการฝั่งแม่บทต่างๆนำไปทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้ยาก ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีการเสนอโครงการมาแล้วเป็นเวลานาน จนในปัจจุบันยังไม่สามารถเกิดผลเป็นรูปธรรมได้ตามแผนที่วางไว้ ทำให้ย่านสามแพร่งในปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนาได้ตามศักยภาพที่มีอยู่

1.3.2 ประชาสัมพันธ์พื้นที่ให้เป็นที่รู้จัก จากการทำแบบสัมภาษณ์นั้นพบว่าคนนอกพื้นที่ส่วนใหญ่รู้จักย่านสามแพร่งแต่ยังไม่รู้จักลานภูเรศ แม้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ บ้างเป็นครั้งคราว แต่ดูเหมือนยังไม่เพียงพอต่อการประชาสัมพันธ์ ประกอบกับลักษณะของงานกิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเป็นกิจกรรมเฉพาะเทศกาล ยังขาดกิจกรรมที่มีการให้ความรู้หรือสอดแทรกเรื่องราว ประวัติศาสตร์ จุดขายหรือศักยภาพของพื้นที่ ทำให้พื้นที่ลานภูเรศยังถูกใช้งานได้ตามศักยภาพที่ควรจะเป็น

2. แนวทางการพัฒนาเชิงปฏิบัติการ

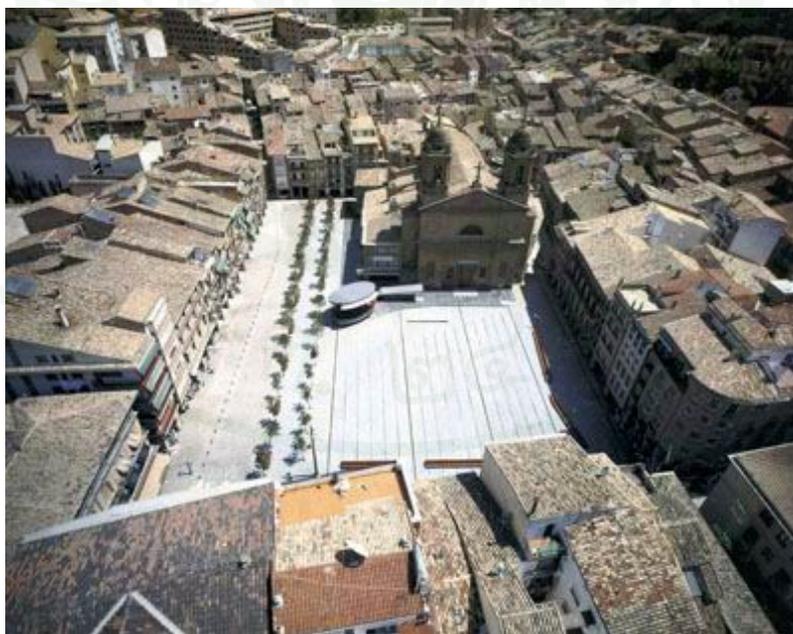
เป็นการนำแผนเชิงนโยบายมาทำให้เกิดเป็นแผนปฏิบัติการ โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ในการที่ข้อปฏิบัติจะสามารถถูกนำไปใช้ได้จริง จึงแบ่งแผนเชิงปฏิบัติการเป็น 2 ระดับดังนี้

2.1 ระดับย่านและชุมชน

2.1.1 แผนพัฒนาทางเท้าและการสัญจรภายในพื้นที่ และพื้นที่ต่อเนื่อง

ก. ควบคุมการจอดรถยนต์ โดยกำหนดพื้นที่จอดรถสำหรับผู้อยู่อาศัยและผู้เข้ามาใช้พื้นที่ให้ชัดเจนและเป็นระเบียบ โดยจำกัดจำนวนที่จอดรถโดยให้สิทธิ์ผู้อยู่อาศัยก่อน และจำกัดให้จอดได้เฉพาะริมถนนด้านที่ติดอาคาร(ไม่ติดลาน)เท่านั้น

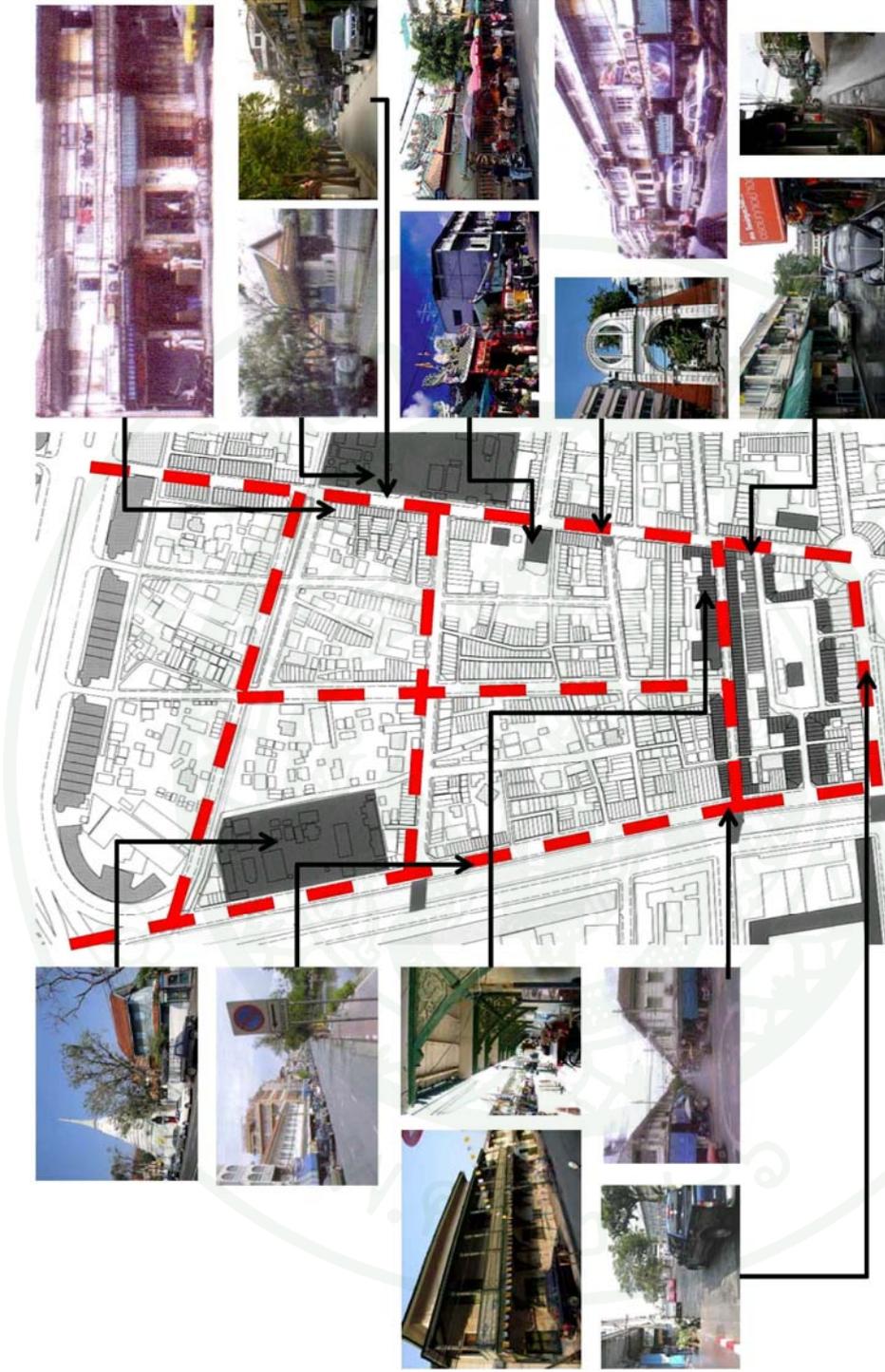
ข. ปรับปรุงสภาพผิวทางเท้าและสภาพผิวถนนภายในชุมชนแพรงกูธร โดยปรับปรุงผิวการจราจรรอบบริเวณลานกูธรเสรีให้กลมกลืนกับพื้นลานและทางเท้าเพื่อความรู้สึกต่อเนื่องของพื้นที่โล่ง และแยกออกจากถนนสายหลักก่อนเข้าพื้นที่ชุมชนคือ ถนนอัษฎางค์ ถนนตะนาวและถนนบำรุงเมือง เมื่อต้องมีการใช้งานจากการจัดกิจกรรมต่างๆที่ต้องใช้พื้นที่ทั้งหมด ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเส้นทางเดินเท้ามากกว่าเป็นทางสัญจรของยานพาหนะ ซึ่งจะทำให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้เข้ามาใช้พื้นที่ลานและผู้อยู่อาศัยในชุมชนอีกด้วย โดยใช้ระดับพื้น ดันไม้ และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์เป็นตัวแยกลานกับพื้นที่ต่อเนื่องดังภาพที่ 6.3

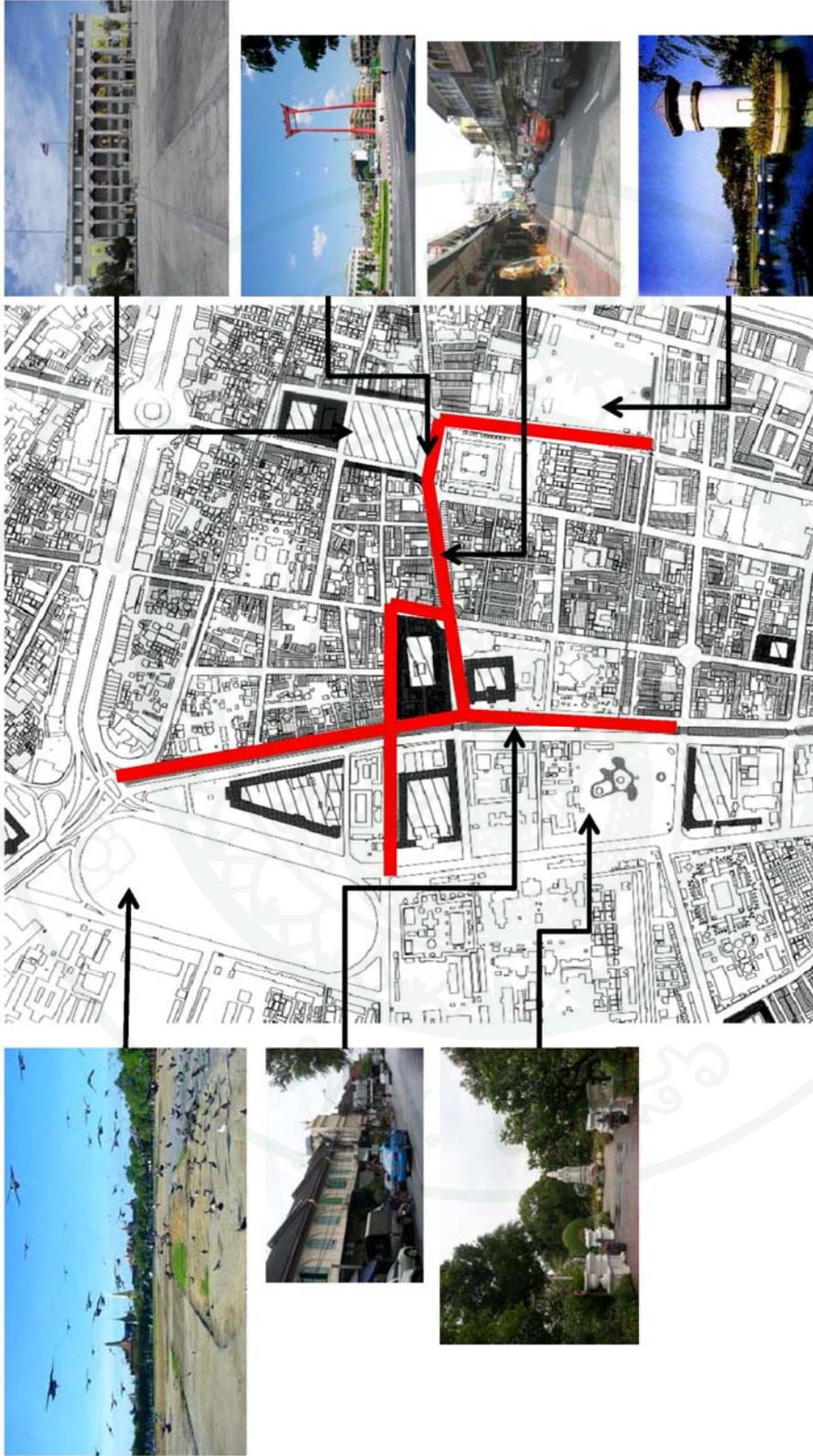
ภาพที่ 6.3 ลานที่แยกกับพื้นที่ต่อเนื่องด้วยดันไม้และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์
ที่มา: Asensio (1997:120)

ค. ปรับปรุงสภาพผิวทางเท้าในระดับย่าน ให้มีสภาพดีและปลอดภัยเพื่อสร้างโครงข่ายทางเดินเท้าในระดับย่านซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงจุดสำคัญต่างๆของย่าน รวมทั้งลานโล่งและพื้นที่โล่งในระแวกใกล้เคียงให้เดินทาง เข้าถึงและสัญจรได้ง่าย สะดวกและปลอดภัย ทำให้เกิดการให้บริการส่วนต่างๆในย่านอย่างทั่วถึงและเกิดความน่าเข้ามาใช้งานจากบุคคลภายนอก

ง. ทำการปรับปรุงผิวทางเท้าโดยคำนึงถึงการใช้สัญลักษณ์แก่คนพิการที่เข้ามาใช้พื้นที่ รวมถึงสร้างลักษณะเฉพาะของบริเวณลานยุทธศ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใช้สามารถรับรู้ถึงความแตกต่างจากลานโล่งอื่นๆ

ภาพที่ 6.4 ตำแหน่งเสนอแนะการปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าและทางจักรยานเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่สำคัญในย่านสามแม่แฝง
ที่มา: ปรับปรุงจากสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 6.5 ตำแหน่งเสนอแผนการปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าและทางจักรยานเพื่อเชื่อมโครงข่ายพื้นที่โล่งในระดับเมือง
ที่มา: ปรับปรุงจากสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

2.1.2 โครงการรณรงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกในการใช้พื้นที่สาธารณะ

ก. ระดับชุมชน สร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของพื้นที่ลานและชุมชนให้กับคนในชุมชน โดยอาศัยการประชุมกรรมการชุมชน ปลูกฝัง ชี้อัจจะ ให้เห็นถึงความสำคัญของลานชุมชนต่อชุมชนในด้านต่างๆเป็นประจำ รณรงค์ให้มีการใช้ลานร่วมกันมากขึ้นในการทำกิจกรรมชุมชนนอกเหนือจากการจัดงานตามเทศกาลวันสำคัญต่างๆ เช่น การจัดดับบาตรร่วมกันในทุกๆวัน พระใหญ่ กำหนดวันดูแลสภาพแวดล้อมชุมชนเป็นประจำทุกเดือน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้งผู้ที่เคยใช้ประโยชน์จากลานอยู่แล้วและผู้ที่ไม่เคยใช้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมมากขึ้น และเห็นความสำคัญของลานในเชิงพื้นที่สำหรับชุมชน เกิดความเป็นเจ้าของและเกิดสำนึกในการใช้งานในที่สุด

ข. ระดับเมือง ต้องมีการปลูกฝังความมีจิตสำนึกสาธารณะในทุกกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน จนถึงสถานที่ทำงาน ทั้งจากภาครัฐ องค์กรอิสระ และเอกชนในการรณรงค์เรื่องจิตสำนึกในการใช้พื้นที่สาธารณะ โดยต้องรณรงค์ต่อเนื่องทั้งจากการเรียนการสอน การโฆษณา การจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกการใช้พื้นที่สาธารณะ ตามสถานที่ต่างๆ และมีการติดตามผลที่ดีให้เห็นเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 6.6 ภาพแสดงตัวอย่างแผ่นโฆษณาโครงการรณรงค์เพื่อการใช้พื้นที่สาธารณะ

ที่มา: www.google.co.th (2554)

2.1.3 นำโครงการพัฒนาต่างๆที่ได้จัดทำไว้มาศึกษา ปรับปรุง ให้เกิดความทันสมัย และเข้ากับความเป็นไปในปัจจุบันมากขึ้น โดยต้องทำการประชาสัมพันธ์ให้ผู้อยู่อาศัยในย่านเกิด

ความรู้ ความเข้าใจ และให้คนในย่านได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุง และมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบันและทิศทางการพัฒนาบทบาทของพื้นที่ย่านในอนาคต

2.1.4 จัดให้มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เพิ่มเติม จากกิจกรรมตามวันเทศกาลที่มาแต่เดิม โดยความร่วมมือกันของชุมชน ภาครัฐและหน่วยงานเชิงสร้างสรรค์ต่างๆ กำหนดแผนการจัดงานเชิงประชาสัมพันธ์ในรอบปีต่อเนื่องกันไป โดยกิจกรรมที่จะจัดขึ้นต้องคำนึงถึงเรื่องดังนี้

ก. เป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ สอดแทรกเรื่องราว ประวัติศาสตร์ จุดขายหรือศักยภาพของพื้นที่ชุมชนแพรงกูธรและย่านสามแพรง เช่น จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นวิทยากร จัดกิจกรรมแรลลี่ร้านอาหารซึ่งมีอยู่มากและมีชื่อเสียงมาช้านานในพื้นที่ เป็นต้น เพื่อให้ผู้คนทั่วไปได้มาร่วมกิจกรรมและรับรู้เรื่องราวของย่านมากขึ้นเป็นวงกว้าง

ข. กิจกรรมของสภาอากาศไทย ทั้งกิจกรรมด้านการรักษาของสถานีอนามัยเอง หรือจัดงานกิจกรรมต่างๆของสภาอากาศไทยซึ่งอาจจะเคยใช้พื้นที่อื่นในการจัดงานให้มาจัดในลานกุเรศ เช่น กิจกรรมรับบริจาคโลหิต การตั้งจุดรับบริจาคของต่างๆตามสถานการณั้ โครงการณรงค์ให้ความรู้ด้านอนามัยต่างๆของสภาอากาศ เป็นต้น

ค. กิจกรรมที่ควรจัดให้เกิดขึ้นประจำวัน เช่น กิจกรรมแอโรบิก เป็นต้น

ง. กิจกรรมที่เคยจัดอยู่เดิมตามเทศกาล ทั้งที่จัดโดยชุมชนเองและหน่วยงานต่างๆ เช่น งานวันเด็ก งานพื้นที่นี้ดีจัง : แพรงกูธร ซึ่งจัดโดย แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน (สสย.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รวมถึงกิจกรรมการเลือกตั้งอีกด้วย

2.2 ระดับพื้นที่ ได้ทำการเสนอแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ทางเลือก

2.2.1 ทางเลือกที่ 1

ก. แผนพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ลานภูธรศ

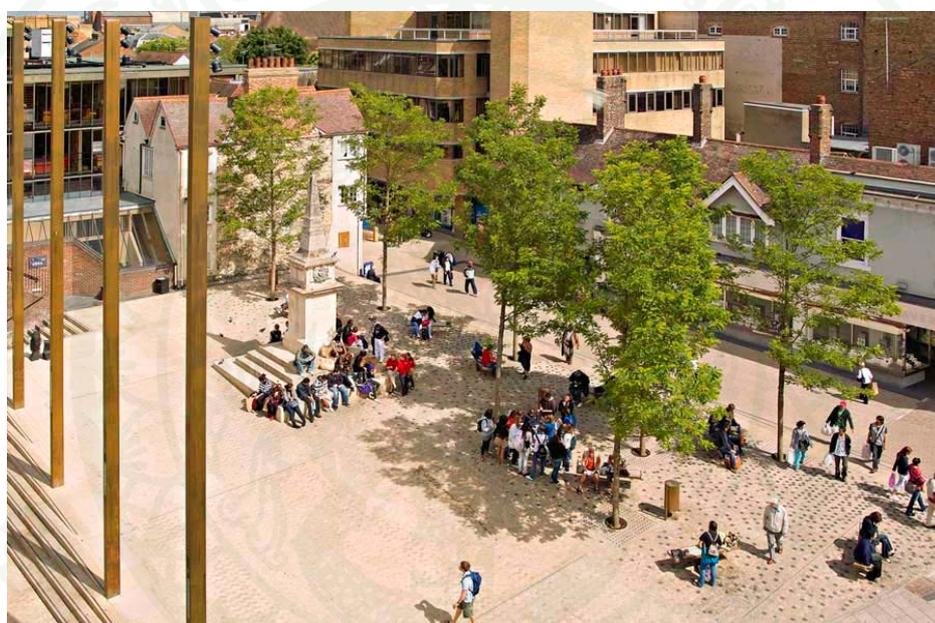
1) เพิ่มพื้นที่ส่วนที่เป็นพื้นลาดแข็ง จากข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ลานภูธรศ นั้นทำให้ทราบว่า สัดส่วนพื้นที่ที่เป็นพื้นลาดแข็งกับพื้นที่สีเขียวอยู่ที่ ร้อยละห้าสิบทั้งสองส่วน เนื่องจากการสังเกตการณ์และวิเคราะห์ประเภทกิจกรรมตามภาพที่ 4.7 ทำให้พบว่ากิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นลาดแข็งมากกว่าบนสนามหญ้า หรือพื้นที่ปลูกต้นไม้และมีความต้องการพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมมากขึ้น จึงต้องปรับปรุงรูปแบบทางกายภาพใหม่ให้มีพื้นที่ลาดแข็งมากขึ้น โดยลดสัดส่วนของพื้นที่สีเขียวลง

2) จัดการวางผังการใช้งานพื้นที่ลานภูธรศใหม่ จัดการปรับพื้นที่โดยการเอาเวทียอกเพื่อความยืดหยุ่นในการใช้งาน แต่ยังคงพื้นที่ปลูกต้นไม้ไว้เพื่อสร้างร่มเงาและความร่มรื่นเป็นส่วนน้อยดังภาพตัวอย่าง(ภาพที่ 6.2) โดยให้พื้นที่ลาดแข็งอยู่ตรงกลางของพื้นที่ ส่วนที่เป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้ให้เป็นแนวด้านข้างพื้นที่เพื่อเป็นตัวกำหนดขอบเขตของลานออกจากถนนในชุมชน ซึ่งถ้าเทียบกับสภาพปัจจุบันแล้วนั้นจะทำให้เห็นภาพว่าสภาพหลังการปรับปรุงสามารถรองรับกิจกรรมต่างๆทั้งด้านจำนวนผู้ใช้และรูปแบบกิจกรรมได้มากกว่าเดิม

3) ปรับปรุงวัสดุในการจัดสร้างลานภูธรศ จากสภาพปัจจุบันลานภูธรศใช้วัสดุผิวพื้นเป็นคอนกรีตบล็อกซึ่งเป็นวัสดุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่เรียบของพื้นและเกิดความไม่สะดวกและสวยงามในการใช้งาน ประกอบกับในปัจจุบันนั้นพื้นที่ลานภูธรศได้ถูกจัดสร้างให้เป็นพื้นลาดเอียง โดยพื้นที่ตรงกลางจะป็นช่วงที่สูงที่สุด จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้วัสดุที่เป็นมีความต่อเนื่องเป็นพื้นที่ใหญ่ มีรอยต่อน้อย เพื่อความสะดวกในการใช้งานและบำรุงรักษา และปรับระดับพื้นลานให้เรียบเสมอกันทั้งลานเพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมดังภาพที่ 6.2

ภาพที่ 6.7 วัสดุผิวพื้นลานภูธรในปัจจุบัน

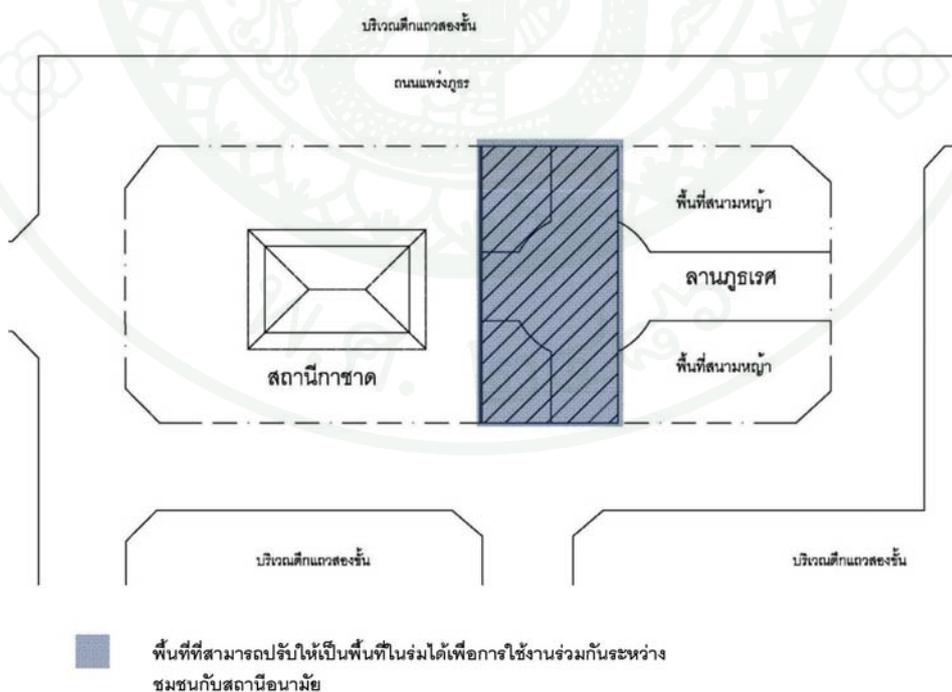
ภาพที่ 6.8 ลานโล่งที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นลาดแข็งและวัสดุผิวพื้นเป็นพื้นใหญ่
ที่มา: www.google.co.th (2554)

ข. **แผนพัฒนาด้านภูมิทัศน์** จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่ในปัจจุบันพบว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั่วไปของลานภูธรและแพรงภูธรนั้นมีการควบคุมการใช้ประโยชน์อาคารและการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีพอสมควร ดังนั้นการเสริมสร้างความสวยงามของพื้นที่โดยการพัฒนาด้านภูมิทัศน์ จะเป็นการเน้นความสำคัญให้กับพื้นที่ ช่วยสร้างบรรยากาศความมีชีวิตชีวา ความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่พื้นที่ รวมไปถึงเป็นตัวช่วยกำหนดขอบเขตของพื้นที่ลานได้อีกด้วย โดยจัดเพิ่มองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ต่างๆ ให้พื้นที่ลานและพื้นที่ต่อเนื่องในชุมชน เช่น ม้านั่ง ดวงโคมส่องสว่างโดยให้มีเพียงพอต่อการใช้งานตอนกลางคืนและ

ก่อให้เกิดความปลอดภัยในการใช้งาน ดังขยะ โดยองค์ประกอบดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่ควรสร้างแบบติดตั้งถาวรให้มีการยกย้ายได้สร้างความยืดหยุ่นให้พื้นที่ และรูปแบบขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์ควรจะมีรูปแบบที่เข้ากับยุคสมัยของอาคารอนุรักษ์ในชุมชนอีกด้วย

ค. การจัดพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมของทั้งสองฝ่าย ปรับปรุงพื้นที่ลานให้เหมาะสมและตอบรับกับกิจกรรมของทั้งสถานีอนามัยและผู้ใช้อื่นๆ ให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้และสลับเวลายกใช้งาน ในโอกาสที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการใช้พื้นที่ในกิจกรรมพิเศษ ซึ่งอาจจัดพื้นที่ลานให้บางส่วนมีพื้นที่ที่มีหลังคาชั่วคราวและเชื่อมต่อกับสถานีอนามัยเพื่อสะดวกในการใช้งานของสถานีอนามัยและสามารถเปลี่ยนเป็นพื้นที่ลานโล่งได้ในเวลาปกติ ส่วนพื้นที่ที่เหลือจัดให้เป็นพื้นที่กิจกรรมทั่วไป

ง. เชื่อมพื้นที่ลานกับสถานีอนามัย ทำการเปิดทางเข้าออกจากสถานีอนามัยมายังลานเกษตรได้โดยตรง เพื่อความสะดวกในการเข้าใช้งานพื้นที่ โดยจัดพื้นที่ส่วนที่เชื่อมต่อกันนั้นให้เป็นพื้นที่ซึ่งสามารถปรับให้เป็นพื้นที่ในร่มได้ชั่วคราว เนื่องจากกิจกรรมของสภาเกษตรกรไทยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ต้อง

ภาพที่ 6.9 ผังเสนอแนะพื้นที่สำหรับกิจกรรมร่วมกัน

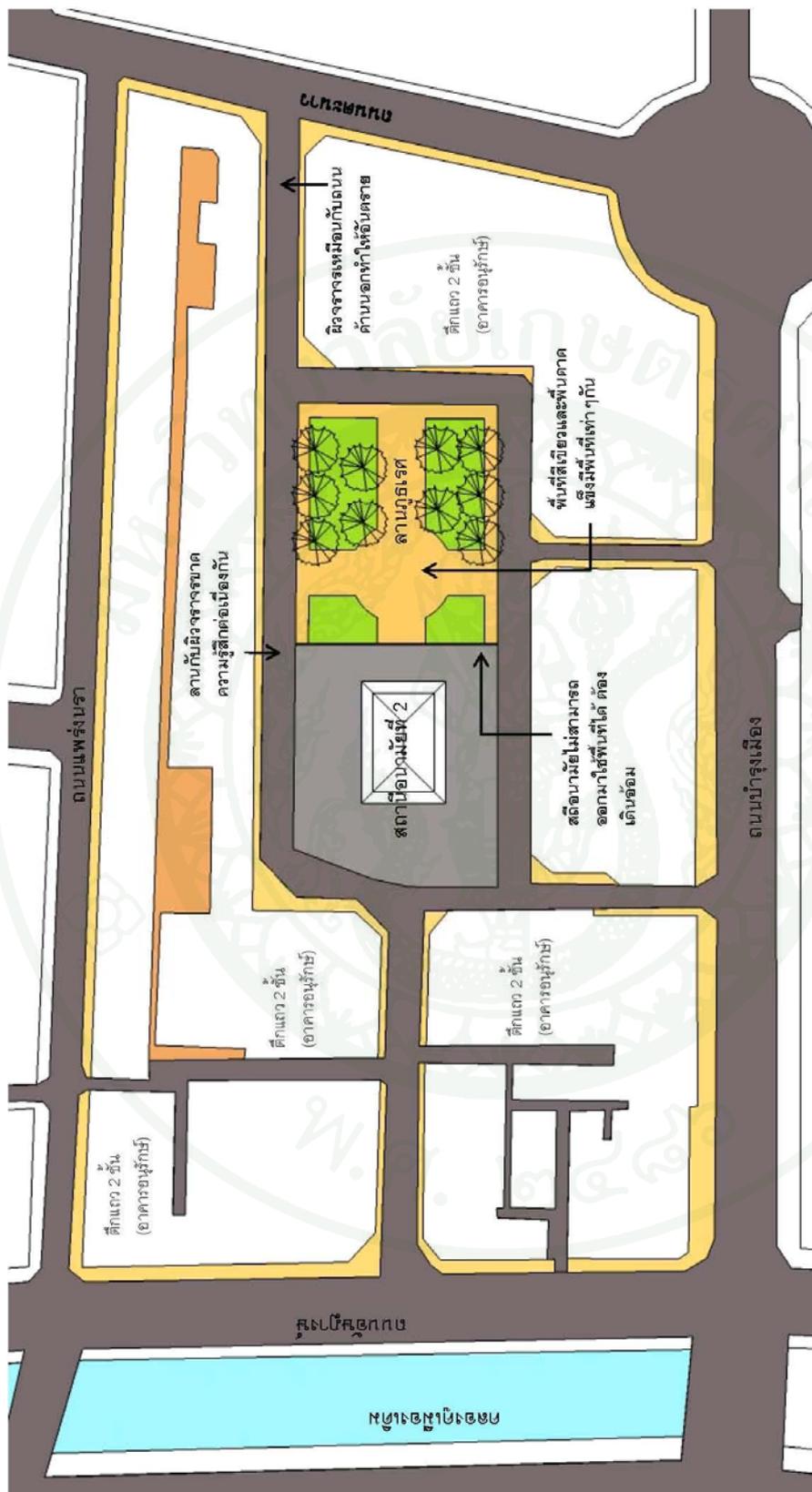

ภาพที่ 6.10 การเตรียมปรับการใช้งานจากลานโล่งเป็นพื้นที่ในร่ม
ที่มา: www.google.co.th (2554)

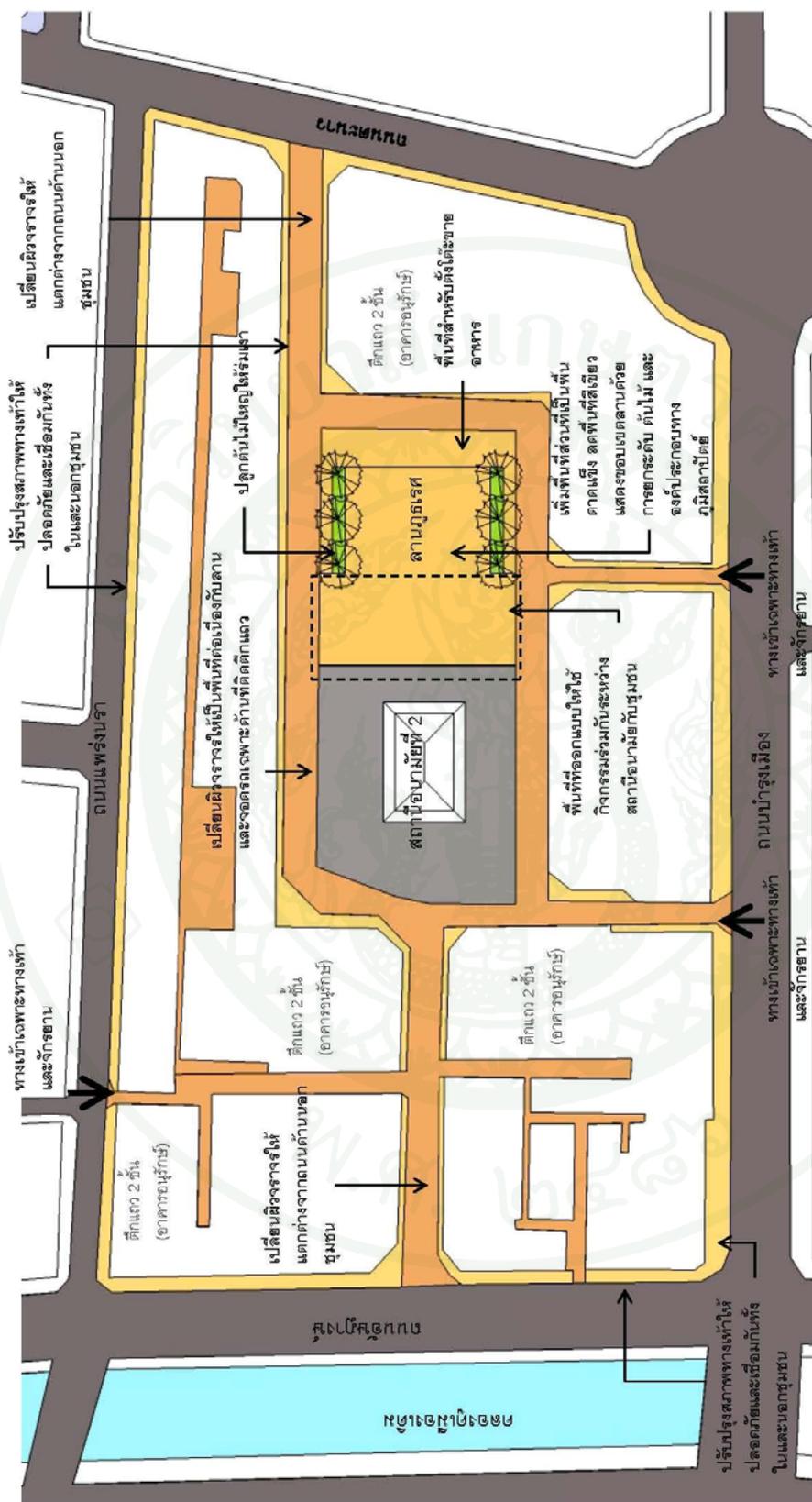

ภาพที่ 6.11 วิธีการและอุปกรณ์ในการปรับพื้นที่
ที่มา: www.google.co.th (2554)

จากการเสนอแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ทางเลือกที่ 1 สามารถสรุปเป็นภาพในส่วนของกายภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 6.12 ฟังเดิมลานภูธรเรศและชุมชนพ่วงระชา
ที่มา: จากการศึกษาและวิเคราะห์

ภาพที่ 6.13 ผังสรุปการเสนอแผนการปรับปรุงลานภูมิทัศน์และชุมชนแพ่งมิตร (ทางเดินที่ 1)

ที่มา: จากการศึกษาจุดและวิเคราะห์

2.2.2 ทางเลือกที่ 2

ก. เชื่อมพื้นที่ลานกับสถานีอนามัย ทำการรื้อรั้วสถานีอนามัยออกทุกด้านซึ่งมีผลให้สถานีอนามัยกับลานกุรเทศเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกัน ทำให้ทางสถานีอนามัยสามารถใช้พื้นที่ลานกุรเทศในการทำกิจกรรมในโอกาสต่างๆรวมถึงการที่ผู้ใช้บริการมานั่งรอรับบริการในช่วงเวลาปกติได้ง่ายขึ้นและเกิดความรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ของสภากาชาดไทยหรือสถานีอนามัย ในส่วนของชุมชนนอกจากการรื้อรั้วรวมพื้นที่จะทำให้พื้นที่ชุมชนมีความต่อเนื่องกันทั้งชุมชน ทั้งพื้นที่ลานสถานีอนามัยต่อเนื่องไปถึงถนนแพร่งกุรเทศและทางเข้าหน้าอาคารตึกแถว ส่งผลให้พื้นที่ลานกุรเทศกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง เวลาจัดกิจกรรมตามช่วงเทศกาลหรือกิจกรรมของสภากาชาดไทยพื้นที่ทำกิจกรรมจะมากขึ้นและเอนกประสงค์มากขึ้นแล้วนั้น จะทำให้ง่ายต่อการปรับปรุงภูมิทัศน์ของทั้งบริเวณลานกุรเทศและชุมชนแพร่งกุรเทศให้สวยงามเป็นภาพรวมเดียวกัน โดยให้ลานกุรเทศแล้วสถานีอนามัยเหมือนเป็นที่พักผ่อนสาธารณะกลางชุมชน

ข. แผนพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ลานกุรเทศ

1) จัดการวางผังการใช้งานพื้นที่ลานกุรเทศใหม่ จากแผนการเชื่อมพื้นที่ลาน โดยการรื้อรั้วสถานีอนามัย ทำให้ต้องมีการปรับพื้นที่โดยการเอาเวทียกออกเพื่อความต่อเนื่องของพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่ จัดปลูกต้นไม้ไว้โดยรอบด้านข้างพื้นที่ลานและสถานีอนามัยเพื่อสร้างร่มเงา ความร่มรื่นและเป็นตัวกำหนดขอบเขตของลานออกจากถนนในชุมชน โดยให้พื้นที่ลาดแข็งอยู่ตรงกลางของพื้นที่ ซึ่งเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันแล้วนั้นจะทำให้เห็นภาพว่าสภาพหลังการปรับปรุงสามารถรองรับกิจกรรมต่างๆทั้งด้านจำนวนผู้ใช้และรูปแบบกิจกรรมได้มากกว่าเดิมและสามารถเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนได้อย่างดีทั้งในด้านพื้นที่กิจกรรมและพื้นที่เพื่อสภาพแวดล้อม

2) เพิ่มพื้นที่ส่วนที่เป็นพื้นลาดแข็ง จากข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ลานกุรเทศนั้นทำให้ทราบว่า สัดส่วนพื้นที่ที่เป็นพื้นลาดแข็งกับพื้นที่สีเขียวอยู่ที่ ร้อยละห้าสิบทั้งสองส่วน เนื่องจากการวิเคราะห์ทำให้พบว่ามีความต้องการพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมมากขึ้น จึงต้องปรับปรุงรูปแบบทางกายภาพใหม่ให้มีพื้นที่ลาดแข็งมากขึ้น โดยลดสัดส่วนของพื้นที่สีเขียวลง

3) ปรับปรุงวัสดุในการจัดสร้างลานกุรเทศ จากสภาพปัจจุบันลานกุรเทศใช้วัสดุผิวพื้นเป็นคอนกรีตบล็อกซึ่งเป็นวัสดุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่เรียบของพื้นและเกิดความไม่

สะดวกและสวยงามในการใช้งาน ประกอบกับในปัจจุบันพื้นที่ลานภูธรเสได้ถูกจัดสร้างให้เป็นพื้นที่ลาดเอียง โดยพื้นที่ตรงกลางจะป็นช่วงที่สูงที่สุด จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้วัสดุที่เป็นมีความต่อเนื่องเป็นพื้นที่ใหญ่ มีรอยต่อน้อย เพื่อความสะดวกในการใช้งานและบำรุงรักษา และปรับระดับพื้นลานให้เรียบเสมอกันทั้งลานเพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมดังภาพที่ 6.2

ค. แผนพัฒนาด้านภูมิทัศน์ จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่ในปัจจุบันพบว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั่วไปของลานภูธรเสและแพรงภูธรนั้นมีการควบคุมการใช้ประโยชน์อาคารและการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีพอสมควร ดังนั้นการเสริมสร้างความสวยงามของพื้นที่โดยการพัฒนาด้านภูมิทัศน์ จะเป็นการเน้นความสำคัญให้กับพื้นที่ ช่วยสร้างบรรยากาศความมีชีวิตชีวา ความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่พื้นที่ รวมไปถึงเป็นตัวช่วยกำหนดขอบเขตของพื้นที่ลานได้อีกด้วย โดยจัดเพิ่มองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ต่างๆ ให้พื้นที่ลานและพื้นที่ต่อเนื่องในชุมชน เช่น ม้านั่ง ดวงโคมส่องสว่าง โดยให้มีเพียงพอต่อการใช้งานตอนกลางคืนและก่อให้เกิดความปลอดภัยในการใช้งาน ถึงงะ โดยองค์ประกอบดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่ควรสร้างแบบติดตั้งถาวรให้มีการยกย้ายได้สร้างความยืดหยุ่นให้พื้นที่ และรูปแบบขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์ควรจะมีรูปแบบที่เข้ากับยุคสมัยของอาคารอนุรักษ์ในชุมชนอีกด้วย

จากการเสนอแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ทางเลือกที่ 2 สามารถสรุปเป็นภาพในส่วนของกายภาพได้ดังนี้

2.2.3 ทางเลือกที่ 3

ก. ย้ายสถานีนอนามัยออกจากพื้นที่ชุมชนแพรงภูธร คือทำการใช้พื้นที่ทั้งหมดกลางชุมชนแพรงภูธรซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของสภาอากาศไทยมาสร้างเป็นลานภูธรเรศ โดยวิธีการเวนคืนที่ดินโดยกรุงเทพมหานคร การขอซื้อพื้นที่ หรือการขอใช้พื้นที่กับทางสภาอากาศไทย เพื่อให้ได้พื้นที่ลานภูธรเรศที่ใหญ่ขึ้นและมีการจัดการที่ง่ายขึ้นในการปรับปรุง พัฒนาพื้นที่ตามแผนการพัฒนาเชิงนโยบายที่วางไว้ ทั้งยังเป็นพื้นที่สาธารณะศูนย์กลางชุมชนแพรงภูธรและพื้นที่รองรับกิจกรรมระดับย่านทั้งกิจกรรมการพักผ่อนของคนในย่าน กิจกรรมที่จัดตามเทศกาล และกิจกรรมจากการท่องเที่ยวที่จะเกิดจากแผนพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

ข. แผนพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ลานภูธรเรศ

1) จัดการวางผังการใช้งานพื้นที่ลานภูธรเรศใหม่ จากแผนการย้ายสถานีนอนามัยออกจากพื้นที่ ทำให้ต้องมีการปรับพื้นที่โดยการเอาอาคารและรั้วของสถานีนอนามัยตลอดจนเวทีออกเพื่อการปรับพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่ จัดปลูกต้นไม้ไว้โดยรอบด้านข้างพื้นที่ลานเพื่อสร้างร่มเงา ความร่มรื่นและเป็นตัวกำหนดขอบเขตของลานออกจากถนนในชุมชน จัดพื้นที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนโดยใช้พื้นที่บางส่วนที่ได้จากการย้ายสถานีนอนามัย โดยให้พื้นที่ลาดแข็งอยู่ตรงกลางของพื้นที่ ซึ่งเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันแล้วนั้นจะทำให้เห็นภาพว่าสภาพหลังการปรับปรุงสามารถรองรับกิจกรรมต่างๆทั้งด้านจำนวนผู้ใช้และรูปแบบกิจกรรมได้มากกว่าเดิม สามารถจัดระเบียบพื้นที่ได้ดีกว่าสองทางเลือกแรกโดยเฉพาะเรื่องจอดรถ

2) เพิ่มพื้นที่ส่วนที่เป็นพื้นลาดแข็ง จากข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ลานภูธรเรศนั้นทำให้ทราบว่า สัดส่วนพื้นที่ที่เป็นพื้นลาดแข็งกับพื้นที่สีเขียวอยู่ที่ ร้อยละห้าสิบทั้งสองส่วน เนื่องจากการวิเคราะห์ทำให้พบว่ามีความต้องการพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมมากขึ้น จึงต้องปรับปรุงรูปแบบทางกายภาพใหม่ให้มีพื้นที่ลาดแข็งมากขึ้น โดยลดสัดส่วนของพื้นที่สีเขียวลง

3) ปรับปรุงวัสดุในการจัดสร้างลานภูธรเรศ จากสภาพปัจจุบันลานภูธรเรศใช้วัสดุผิวพื้นเป็นคอนกรีตบล็อกซึ่งเป็นวัสดุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่เรียบของพื้นและเกิดความไม่สะดวกและสวยงามในการใช้งาน ประกอบกับในปัจจุบันพื้นที่ลานภูธรเรศได้ถูกจัดสร้างให้เป็นพื้นลาดเอียง โดยพื้นที่ตรงกลางจะป็นช่วงที่สูงที่สุด จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้วัสดุที่เป็นมี

ความต่อเนื่องเป็นพื้นที่ใหญ่ มีรอยต่อเล็กน้อย เพื่อความสะดวกในการใช้งานและบำรุงรักษา และปรับระดับพื้นลานให้เรียบเสมอกันทั้งลานเพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรมดังภาพที่ 6.2

ค. แผนพัฒนาด้านภูมิทัศน์ จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่ในปัจจุบันพบว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั่วไปของลานภูธรเศและแพรงภูธรนั้นมีการควบคุมการใช้ประโยชน์อาคารและการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีพอสมควร ดังนั้นการเสริมสร้างความสวยงามของพื้นที่โดยการพัฒนาด้านภูมิทัศน์ จะเป็นการเน้นความสำคัญให้กับพื้นที่ ช่วยสร้างบรรยากาศความมีชีวิตชีวา ความสะดวกและเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่พื้นที่ รวมไปถึงเป็นตัวช่วยกำหนดขอบเขตของพื้นที่ลานได้อีกด้วย โดยจัดเพิ่มองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ต่างๆให้พื้นที่ลานและพื้นที่ต่อเนื่องในชุมชน เช่น ม้านั่ง ควาง โคมส่องสว่างโดยให้มีเพียงพอต่อการใช้งานตอนกลางคืนและก่อให้เกิดความปลอดภัยในการใช้งาน ถึงขยะ โดยองค์ประกอบดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่ควรสร้างแบบติดตั้งถาวรให้มีการยกย้ายได้สร้างความยืดหยุ่นให้พื้นที่ และรูปแบบขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์ควรมีรูปแบบที่เข้ากับยุคสมัยของอาคารอนุรักษ์ในชุมชนอีกด้วย

จากการเสนอแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ทางเลือกที่ 3 สามารถสรุปเป็นภาพในส่วนของกายภาพได้ดังนี้

การสนับสนุนจากภาครัฐ

การดำเนินการเสนอแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพ ลานภูธรเรศนั้น จะเกิดผลสำเร็จที่ยั่งยืนและเป็นจริงได้ ยังจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและให้ความสำคัญจากภาครัฐ อีกด้วย โดยหน่วยงานภาครัฐควรมีส่วนร่วมในการดำเนินการคือ

1. การผนวกแผนการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาเมืองทั้งหมด
2. การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการภายในและโดยรอบพื้นที่ศึกษา เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆที่จะเกิดขึ้นตามโครงการพัฒนาต่างๆ
3. การจัดวางโครงข่ายคมนาคม ทั้งระบบขนส่งสาธารณะ การสัญจรทางเท้าและจักรยาน ให้มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันในทุกจุดสำคัญของโครงข่ายท่องเที่ยวกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อสอดคล้องกับนโยบายและแผนในการจัดการการจราจรในพื้นที่
4. วางมาตรการการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรชุมชนให้ประสานกันได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุปคือ การศึกษาเพื่อการเสนอแนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพ ลานภูธรเรศนั้นมีการดำเนินการ โดยเริ่มต้นจากความต้องการของชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้และผู้ได้-เสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยตรง มาสู่การร่วมกันแก้ปัญหาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในระดับย่าน และสุดท้ายคือการเห็นความสำคัญและเข้ามาให้การสนับสนุนจากฝ่ายรัฐ ซึ่งจะเป็นวิธีการดำเนินการที่สามารถจะช่วยให้เกิดความเป็นไปได้ที่จะนำแนวทางไปสู่การปฏิบัติได้จริงและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป เนื่องจากมีรากฐานมาจากความต้องการของผู้ใช้โดยตรง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาในอนาคต

จากหัวข้อการศึกษาที่ผ่านมาตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของลานโล่งทั้งในและต่างประเทศ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของในเชิงพื้นที่และเชิงพฤติกรรมการใช้สอยของลานโล่ง และการศึกษาตัวอย่างลานโล่งระดับชุมชนจากกรณีลานภูเรศ เพื่อมุ่งแสดงให้เห็นว่าลานโล่งซึ่งเป็นพื้นที่ว่างในเมืองประเภทหนึ่งนั้นมีความสำคัญกับเมืองและส่งผลกระทบต่อเมืองอย่างไรเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับพื้นที่ลานโล่งนั้นๆ ดังนั้นจึงเป็นการศึกษาซึ่งเน้นไปในการศึกษาประโยชน์และผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและกิจกรรมของพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ลานโล่งในเมืองนั้นยังมีประเด็นที่มีความสำคัญและน่าสนใจการศึกษามากมาย ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาเพื่อขยายผลของการศึกษาที่อาจมีขึ้นต่อไป ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การจัดลำดับของขนาดที่เหมาะสมของลานโล่งที่สัมพันธ์กับระดับของพื้นที่ให้บริการ จำนวนคน และรูปแบบกิจกรรม
2. รูปแบบและความเหมาะสมของลานโล่งที่เหมาะสมกับเมืองในเขตร้อน ซึ่งมีความขัดแย้งกันในด้านการใช้งานจริงอันเกิดจากสภาพอากาศที่ร้อนกับคำจำกัดความของ ลานโล่ง ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นลาดแข็งและไร้ร่มเงา
3. การศึกษาในเชิงทัศนคติต่อพื้นที่ลานโล่งในระดับต่างๆ
4. การศึกษาความเหมาะสมเชิงเปรียบเทียบของรูปแบบพื้นที่เปิด โล่งสาธารณะประเภทต่างๆ ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมของรูปแบบและประเภทกิจกรรม
5. ศึกษาความเหมาะสมด้านอัตราส่วนขนาดของลานโล่งกับจำนวนประชากร เพื่อหาความเหมาะสมในการจัดสร้างพื้นที่ลานโล่งให้เหมาะสม
6. ศึกษาอัตราส่วนระหว่างองค์ประกอบของเมืองที่เป็นส่วนของอาคารและส่วนที่เป็นพื้นที่โล่งที่เหมาะสมทั้งในเชิงพื้นที่ กิจกรรม สภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชากรในเมือง เพื่อนำไปสู่การวางผังเมืองที่เหมาะสมในอนาคต

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

คัมภีร์ คถำมณฑมล. 2545. ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ว่างในชุมชนเมือง: กรณีศึกษาชุมชนเมือง
อุตรดิตถ์. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหำบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังเมือง,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวางผัง
เฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณแพรงนรา แพรงภูธร และแพรงสรรพ
ศาสตร์. กรุงเทพมหานคร, สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ถนอมศักดิ์ แก้วเขียว. 2536. การศึกษารูปแบบและบทบาทของที่ว่างในชุมชนเมือง
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหำบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐกานต์ สุภสินธุ์. 2551. ผลกระทบของพื้นที่เปิดโล่งต่อชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนแพรงภูธร.
กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร .

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. 2543. การศึกษาเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพรง.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหำบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2541. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการ
ออกแบบและวางแผน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. แผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์.

สมฤทัย เล็กศรีสกุล. 2544. แนวทางการพัฒนาเพื่อการประสานระบบพื้นที่โล่งในเมืองย่านธุรกิจ
ถนนสีลม. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหำบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หทัยมาต ปุราณนนท์ 2546. **แนวทางพัฒนาย่านสามแพร่ง กรุงเทพมหานคร** วิทยานิพนธ์
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อลิศรา มีนະกนิษฐ. 2545-2546. **วิวัฒนาการลานโล่งในเมือง : ไทยและเทศ.** หน้าจั่ว (ฉบับที่ 19):
87-100.

Asensio, P. 1997. **Redesigning City Squares and Plazas.** New York

Gehl, J. 2003. **Life Between buildings.** Copenhagen

Golany, G. **Ethics and urban design: Culture, form, and environment.** New York

Joardar, S.D. and Neill, J.W. 1999. **The subtle differences in configurations of small public spaces.** Saudi Arabia

Marcus, C. C. and Francis, C. 1990. **People Places: Design Guidelines for Urban Open Space.**
New York

Trancik, R. 1986. **Finding lost space.** London

Whyte, W.H. 1980. **The Social Life of Small Urban Spaces.** New York

เนชั่นกรุ๊ป. (online). <http://www.oknation.net/>, 2553

ชุมชนแพร่งภูธร. (Online). <http://www.phraengphuthon.com>, 2554

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

(สำหรับผู้อยู่อาศัยหรือมีกิจการอยู่ในชุมชนแพรงภูธร)

แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะประเภทานโล่งระดับชุมชน กรณีศึกษา ลานภูธรเรศ ชุมชนแพรงภูธร

สาขาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลประชากร

วันที่สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์ นายสุประดิษฐ์ จิตรกร

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ..... เพศ.....

สถานภาพ.....

อาชีพ.....

ส่วนที่ 2 : ด้านการรับรู้และการใช้งาน

1. ท่านอาศัยอยู่ที่แพรงภูธรนานเท่าใด
2. คิดว่าภาพลักษณ์และบทบาทของแพรงภูธรเป็นอย่างไร
3. เคยใช้ลานหรือทำกิจกรรมในแพรงภูธรหรือไม่อย่างไร ถ้าทำ บ่อยแค่ไหน
4. กิจกรรมร่วมกันของชุมชนมีอะไรบ้าง

ส่วนที่ 3 : สภาพปัจจุบันของลานภูธรเรศ

1. กิจกรรมที่ท่านเข้าไปใช้งาน
2. ท่านคิดว่าลานภูธรเรศมีลักษณะเด่นอย่างไร
3. ท่านคิดว่าสภาพปัญหาของลานภูธรเรศคืออะไร
4. ความรู้สึกที่มีต่อการมีอยู่ของลาน

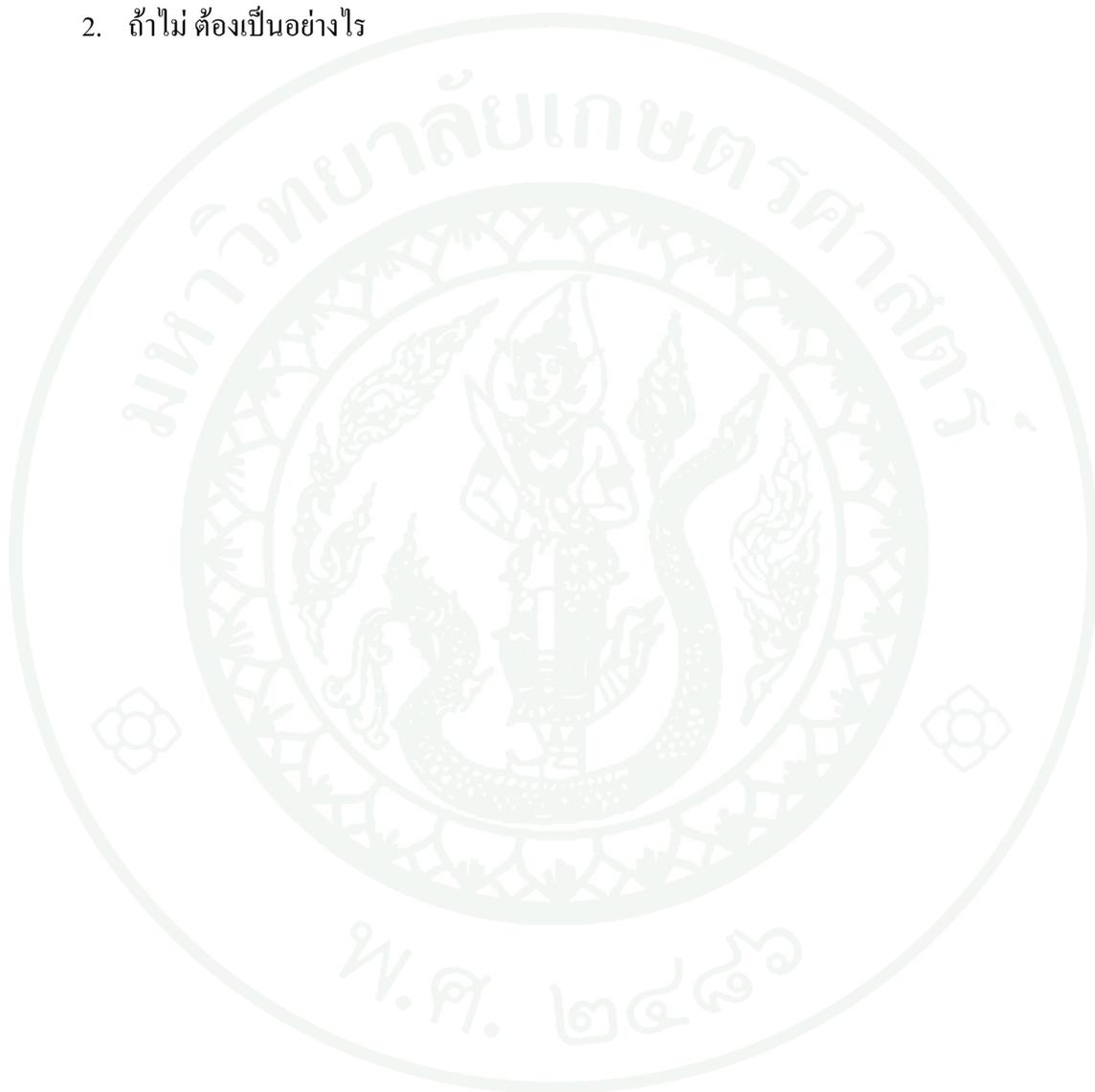
ส่วนที่ 4: ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ลานภูธรเรศ

1. ท่านเห็นด้วยกับโครงการพัฒนาชุมชนย่านสามแพรงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยแพรงภูธรเป็นส่วนรองรับด้านการบริการ
2. บทบาทของแพรงภูธรในอนาคต
3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับโครงการสร้างอาคารของสภาอากาศไทยบนพื้นที่ลานภูธรเรศ

4. บทบาทในอนาคตที่ท่านคิดว่าต้องการให้พื้นที่ลานภูเรศเป็น
5. ควรพัฒนาด้านกายภาพอย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 5: ลานโล่งกับลานภูเรศกับเมือง

1. ลานภูเรศมีความสำคัญกับชุมชนหรือเมืองหรือไม่เพราะอะไร
2. ถ้าไม่ ต้องเป็นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์

(สำหรับผู้อยู่อาศัยหรือมีกิจการอยู่นอกชุมชนแพรงภูธร)

แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะประเภทานโล่งระดับชุมชน กรณีศึกษา ลานภูธรเขต ชุมชนแพรง
ภูธร

สาขาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลประชากร

วันที่สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์ นายสุประดิษฐ์ จิตรกร

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ..... เพศ.....

สถานภาพ.....

อาชีพ.....

ส่วนที่ 2 : ด้านการรับรู้และการใช้งาน

1. ท่านรู้จักแพรงภูธรหรือไม่
2. (ถ้ารู้จัก) คิดว่า(ภาพลักษณ์และบทบาทของ)แพรงภูธรเป็นอย่างไร
3. นึกภาพแพรงภูธรแล้วนึกถึงอะไร/ทราบหรือไม่ว่าแพรงภูธรมีลานกิจกรรม
4. เคยใช้ลานหรือทำกิจกรรมในแพรงภูธรหรือไม่อย่างไร

ส่วนที่ 3 : สภาพปัจจุบันของลานภูธร

1. กิจกรรมที่ท่านเข้าไปใช้งาน
2. ท่านคิดว่าลานภูธรมีลักษณะเด่นอย่างไร
3. ท่านคิดว่าสภาพปัญหาของลานภูธรคืออะไร
4. ความรู้สึกที่มีต่อการมีอยู่ของลาน

ส่วนที่ 4 : ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ลานภูธร

1. ท่านเห็นด้วยกับโครงการพัฒนาชุมชนย่านสามแพรงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยแพรงภูธรเป็นส่วนรองรับด้านการบริการ
2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับโครงการสร้างอาคารของสภาอากาศไทยบนพื้นที่ลานภูธร
3. บทบาทในอนาคตที่ท่านคิดว่าต้องการให้พื้นที่ลานภูธรเป็น

4. ควรพัฒนาด้านกายภาพอย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 5: ลานโล่งกับลานภูธรเทศบาลเมือง

1. ลานภูธรมีความสำคัญกับชุมชนหรือเมืองหรือไม่เพราะอะไร
2. ถ้าไม่ ต้องเป็นอย่างไร

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ -นามสกุล	นายสุประดิษฐ์ จิตรกร
วัน เดือน ปี ที่เกิด	12 กรกฎาคม 2520
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารฯ ลาดกระบัง
ตำแหน่งปัจจุบัน	สถาปนิกชำนาญการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย